

Psihički život:

Psihički život čoveka se bazira na biološkim, socijalnim i kulturnim osnovama.

Psihički život ima svoje osnovne karakteristike:

- jedinstvo ličnosti, što podrazumeva organizaciju svih procesa i osobina u jednu celinu;
- osobenost ličnosti, što podrazumeva jedinstvenost u određenim karakteristikama ponašanja i načina organizacije psihičkog života: i
- doslednost, što podrazumeva sličan način ponašanja u većem broju relativno sličnih situacija.

Psihički život se sastoji od:

Psihičkih procesa koji mogu biti

- *intelektualni*: mišljenje, pamćenje, učenje, zaboravljanje;
- *emocionalni*: osećanja kod ljudi: strah, gnev, radost, žalost, ljubav, mržnja;
- *voljni procesi*: čine sve naše odluke i radnje.

psihičkih osobina: interesovanja, sposobnosti, crte ličnosti, karakter, temperament su mogućnosti za neku aktivnost na mentalnom i akcionom planu.

manifestacija u ponašanju: vidljivo ponašanje.

Pokretač psihičkog života čoveka je

- *nervni sistem*, kao organska podloga i baza psihičkog života;
- *psihička stanja*, koja se ogledaju u uspešnosti funkcionisanja mentalnog aparata i njegovih podsistema, a manifestacije su u ponašanju, sadržaji su svesti;
- *psihički mehanizmi* su procesi, koji se dešavaju u ličnosti.

LIČNOST

Ličnost najčešće podrazumeva poseban kompleksan, integrisan, konzistentan i relativno stabilan sklop psiholoških karakteristika individue, koji određuje njeno karakteristično i dosledno ponašanje. To znači da je ličnost biće koje misli, oseća, deluje, shvata sebe individuom odvojenom od drugih individua.

Svaka ličnost ima jedinstvene psihološke karakteristike, koje se ogledaju u relativno konzistentnom i postojanom ponašanju. Svaka od njih se opisuje s crtama ličnosti, odnosno njihovim osobinama.

Cilj psihologije je proučavanje ponašanja u celini, ponašanja na opštem nivou i specifičnosti u ponašanju.

U odnosu na to, psihologija ličnosti obuhvata tri velike oblasti:

- *razvoj ličnosti*: podrazumeva promene koje se tokom biološkog životnog ciklusa dešavaju u ličnosti i integracija osobina ličnosti u celinu;

- *dinamiku ličnosti*: koja podrazumeva snage koje pokreću i usmeravaju ponašanje, procese koji to ostvaruju i kako različite pokretačke snage povezuju i deluju jedne na druge; i
- *strukturu ličnosti*: osnovni delovi ličnosti, sastavni elementi i njihova povezanost.

Osobine ličnosti

Osobine ličnosti čine ljude međusobno različitim. Najznačajnija klasifikacija osobina, karakteristika ili crta ličnosti *Big Five Model*, pet osnovnih dimenzija ličnosti:

- *neuroticizam*, koji podrazumeva generalnu sklonost da se dožive negativna osećanja kao što su: anksioznost, depresivnost, uznemirenost, ljutnja, osećaj krivice i povređenost;
- *ekstravertnost i introvertiranost*;
- *osobe otvorenog duha* prema prema unutrašnjim i spoljašnjim događanjima;
- *saradljivost*, karakteristika, koja omogućava saosećanje sa drugim ljudima;
- *svesnost* koja podrazumeva koja ima na jednom polu, pouzdanost i poverljivost, a na drugom nepouzdanost i nepoverljivost.

Emocionalna stabilnost je još jedna dimenzija ličnosti, koja skoro govori sama za sebe.

Crte i tipovi ličnosti: su pretpostavljene, uglavnom trajne osobine ličnosti, koje jednu ličnost razlikuju od druge, a na osnovi kojih je donekle moguće predvideti ponašanje pojedinaca.

Struktura ličnosti je određena onim osobinama koje su najmanje promenljive i time najpouzdanije u upravljanju ponašanjem ličnosti.

Temperament predstavlja urođenu sklonost za izvesna osećanja i raspoloženja, u sferi njihove jačine i brzine javljanja. To je stepen uzbuđenja prema spoljnim utiscima. To je način emocionalnog reagovanja, brzina, trajanje i snaga svih akcija pojedinca, koliko lako i s kojim intenzitetom i trajanjem se javljaju osećanja.

Glavnim crtama temperamenta smatraju se: emocionalna stabilnost ili nestabilnost, optimizma ili pesimizam, ekstravertnost ili introvertiranost.

Najvažnija crta temperamenta je emocionalna stabilnost. Emocionalno stabilne osobe poseduju adekvatne emocije, ravnotežu i kontrolu svog ponašanja. Zajedno sa inteligencijom i fizičkim osobinama pojedinca, zavisi i od nasleđa. Tokom života se može menjati, ne samo zbog starenja, nego i zbog opšteg razvoja ličnosti.

Karakter i temperament su pojmovi koji se isprepliću, ali nisu identični. I karakter je urođen, uz činjenicu da obuhvata i moralnost. Čovekov odnos prema moralnim normama ispoljava se preko odnosa s drugim ljudima, radu i sebi. Kako karakter ima socijalnu komponentu ličnosti, za razliku od temperamenta, on je *stečen*. U širem smislu, karakter *obuhvata* sve socijalno relativne osobine: *stavove, predrasude, vrednosne orijentacije, interesovanja i druge dinamičke karakteristike*.

Četiri grupe karakternih osobina su:

- *opšte osobine*: odlučnost, doslednost i hrabrost;
- *odnos prema drugim ljudima*, iskrenost, agresivnost, egoizam, altruizam, odnosno nesebičnost ili obzirnost;
- *marljivost ili lenjost*, upornošću, kolebljivošću, odgovornošću, odnosno neodgovornošću u odnosu prema radu;
- *odnos prema samome sebi*, samopouzdanje ili nesigurnost kao i važna crta karaktera samokritičnost ili nekritičnost, koja se izražava kod vrednovanja vlastitih postupaka.

Sposobnosti; ljudi se međusobno razlikuju sposobnostima koje imaju i uolikoj meri su one razvijene. One su osobine ličnosti od kojih zavisi razlika u uspešnom obavljanju određenih poslova, pod uslovom da oni koji obavljaju poslove, imaju slično iskustvo i da su podjednako motivisani za obavljanje tih poslova. Tvrdi se da su sposobnosti dominantno određene nasleđem, za razliku od sličnog iskustva i podjednake motivacije koji su određeni delovanjem sredinskih faktora.

Biti sposoban znači biti uspešan u senzornim, intelektualnim ili motornim aktivnostima. Svaka od navedenih grupa aktivnosti ima trostruki značaj: biološki opstanak pojedinca ili vrste, psihološki razvoj, samopotvrđivanje, samopoštovanje, socijalni, opstanak i napredak ljudske zajednice.

Telesne osobine pojedinaca su nesporne, kao i činjenica da između njih i strukture ličnosti postoje veze. Zbog toga možemo govoriti o telesnim osobinama, kao grupi osobina. Podudarnost telesnih i psihičkih osobina nije dokazana, ali od telesnog izgleda zavisi kako će se ljudi prema pojedincu ponašati, pa na osnovu toga i njegova ličnost se formira.

Dinamika ličnosti je složen energetska sistem, u kojem deluju zajedno ili se sukobljavaju, nagonске nesvesne sile. Njima se suprotstavljaju svesne i nesvesne kontrasile, odnosno težnje i zahtevi ega i superega. Zbog toga je za razumevanje, predviđanje i menjanje psihičkog života i ponašanja individue, neophodno je pre svega poznavanje glavnih dinamičkih pokretačkih snaga.

Kada govorimo o dinamici ličnosti, govorimo o onim unutrašnjim faktorima u ljudskom biću, koji ga pokreću ponašanje, usmeravaju, kontrolišu i integrišu ličnost.

Tako je dinamika ličnosti protok psihičke energije i njene raspodele na proces motivacije, a naročito dinamičke pokretače ponašanja individue, kao što su emocije, stavovi, interesovanja, crte ličnosti, vrednosti.

Jedan od najčešće korišćenih termina dinamike ličnosti svakako je **potreba** koja mora imati dovoljno dinamike u sebi da utiče na psihološke funkcije.

Drugi termin dinamike ličnosti su **motivi** kao snage koje pokreću i usmeravaju ličnost.

Oni su snaga koja pokreće, aktivira i usmerava čoveka ka određenom cilju. Motivi mogu biti različiti i uslovljeni objektivnim i subjektivnim elementima. Oni su povezani stavovima koje određuju, povezani su interesima, potrebama, ciljevima, svojstvima i drugim elementima ličnosti. Tokom života se dešava da su motivi u konfliktu. Tada rešavanje problema dovodi do uspeha ili neuspeha sa pratećim doživljajem prijatnosti ili neprijatnosti.

Podsticajni momenti, nekada su urođeni **nagoni**, pogotovo fiziološki.

Nekada su to zahtevi podstaknuti **iz socijalne sredine**.

Dodatni momenat, koji usložnjava dinamiku ličnosti, su **društvena pravila**. Čovek ima veliki broj želja i ciljeva, motiva i potreba, te da bi ih ostvario on mora da stupi u akciju i izvrši izbor. To svojstvo čoveka da može da vrši izbor naziva se **volja**, a akcije koje se preduzimaju na osnovu svesno i namerno izabranih ciljeva, nazivaju se **voljnim radnjama**.

Unutrašnji faktori ličnosti

Kognicija i saznanje

Najšire prihvaćena definicija kognicije je sposobnost obrade podataka putem percepcije (opažanja).

Saznanje dobijamo kroz iskustvo, i naše subjektivne karakteristike koje nam omogućavaju da spojimo sve ove informacije da bismo mogli da shvatimo i tumačimo svet koji nas okružuje.

Drugim rečima, kognicija je sposobnost koju imamo da primimo i obradimo podatke koje dobijamo iz različitih izvora (percepcija, iskustvo, uverenja...) i da ih pretvorimo u znanje. Kognicija uključuje različite kognitivne procese, kao što je učenje, pažnja, memorija, jezik, rasuđivanje, donošenje odluka itd, koji predstavljaju deo našeg intelektualnog razvoja i iskustva.

Jedan kognitivni model treba biti sposoban da:

- analizira / opiše objekt kao entitet koji daje stimulaciju;
- predstavi relativnu lokaciju objekta u trodimenzionalnom prostoru;
- vidi objekt najmanje u jednoj situaciji i da ga kasnije prepozna bez obzira
- na kasnije promjene u veličini ili poziciji u prostoru;
- traži i locira objekt koji će biti naučen ako je prisutan u jednom kompleksnom prizoru;
- rekonstruiše približan izgled objekta ili sliku naučenog objekta ako je on odsutan;
- konstruiše i nauči nove slike putem kombinacije delova objekata i prizora kojih se priseća iz repertoara učenja ili memorije;
- prepozna naučene obrasce uprkos nekompletnim ili degradiranim inputima;

- otkloni nejasnoće/dvosmislenosti u stimulaciji i da sekvencijalno prepozna naučeni obrazac ako je model prezentiran u kompleksnom obliku; otkrije, nauči i seti se prostornih odnosa između objekata u jednom prizoru;
- ako je dat proizvoljni input obrasca, da odgovori serijom indikatora prepoznavanja i njihovih povezanih slika iz memorije;
- nauči supstancijalne sekvence vizualnog inputa i da se kasnije seti, bar delova sadržaja slike, izabrane sekvence u korektnom vremenskom poretku;
- nauči i seti se imena svakog naučenog entiteta;
- i stavi u odnos unutrašnje reprezentacije kao ekvivalente subjekta i predikata u iskaznoj strukturi;
- generiše sekvence povezanih zaključaka;
- zamisli ili se drugačije priseti, ako je model prisutan imenom, svoje reprezentacije objekta, entiteta, karakteristike ili veze za koju ime stoji;
- kontroliše svoje ponašanje u skladu s motivacijskim potrebama;
- doda neke indikatore vrednosti za neki stvarni ili zamišljeni prizor ili epizodu;
- isplanira, izvrši i nauči sekvence svojeg vlastitog ponašanja koje vodi ka okruženjima ili epizodama u kojima susreće svoje motivacijske potrebe.

Sve što je gore navedeno, ukazuje na činjenicu da ponašanje ličnosti kao celovitog sistema zavisi od toga kako ona opaža svet oko sebe. Zbog ovog značaja opažanja, mnogi autori smatraju da je opažanje, početak razumevanja ličnosti.

Konativne psihičke funkcije

Baza osnovnog značenja *konacije je napor ili poduhvat*, a u psihologiji ima opšte značenje voljnog napora. Konativno, motivaciono ili voljno područje sačinjavaju osobine, koje pokreću i usmeravaju ponašanje, u smislu univerzalnih vrednosti, interesa, stavova i navika.

Nekada se ovaj opis izjednačavao s karakterom.

Konativne psihičke funkcije omogućuju čoveku integraciju spoznaje, znanja i iskustva, pa su samim tim i pokretački izvor. Možemo ih okarakterisati i sposobnostima da se upravlja sopstvenim odlukama i njihovim izvršavanjem. Jer, one predstavljaju dimenzije namere i htenja u mentalnoj i motoričkoj operaciji.

Za konativne psihičke funkcije vezana je *volja*. Volja pokreće i koristi psihičku energiju za realizaciju ciljeva ili odbacivanja neprihvatljivih želja, omogućavajući donošenje odluka na bazi motiva, kao pokretača. Samim tim, volja je sposobnost upotrebe energije i upotrebe sopstvenih sposobnosti za ostvarenje potreba i želja. Ona je i poseban faktor u ljudskom karakteru, jer usmerava karakter, uopšte. Ona predstavlja težnju ka ostvarenju zamisli, pa je samim tim i pokretačka snaga stvaralaštva. Ona je, takođe, svesni izbor između ciljeva, sredstvo za postizanje cilja i sredstvo radnji, koje se preduzimaju. Radnje koje preduzimamo na osnovu svesti su takođe delatnost, u kojoj se manifestuje naša volja. Na osnovu ovoga, volja je sposobnost prevođenja namere u radnju. Izvršenje volje je konačno merilo voljnog psihičkog procesa, koji se ogleda u ponašanju.

Emocije

Emocije su snažan afektivni odgovor, koji utiče ili skoro određuje ponašanje.

Primarne emocije su razvijene tokom ljudske evolucije. One su prepoznatljive po izrazu lica. U naučnoj literaturi njihov broj je različit, i kreće se od šest do deset, radost, ljubav, srdžba, tuga, strah... Primarne emocije koje imaju poseban značaj su strah i gnev /bes ili ljutnja/.

S druge strane su *integrisane, složene emocije*, /ljubomora, strahopoštovanje, ponos, kajanje, osećanje krivice, savest/ koje su trajnije i snažnije.

Postojanje složenih emocija može biti potencijalna osnova za ispoljavanje agresije i različitog ponašanja u krivičnim delima.

Prolongirano postojanje nekih emocija *može olakšati nastanak stanja afektivnih uzbuđenja*, posebno u situacijama kao što su kumulacija negativnih osećanja, projekcija, iradijacija.

Kako su pratioci svih važnih događaja, takose manifestuju u subjektivnoj sferi i fiziološkim promenama, pa izazivaju karakteristično ponašanje. Kao takve imaju svoje dimenzije u intenzitetu, napetosti i stepenu složenosti. Pored navedenog mogu se javiti naglo ili postepeno, a mogu biti različitog trajanja.

Emocije, koje nosimo u sebi, nisu podstaknute situacijama ili događanjima, nego mislima, verovanjima, vrednostima i stavovima. Kod ovih emotivnih izražavanja emotivna reakcija dolazi iz podsvesti, kao automatska reakcija na misli koje su povezane sa situacijom ili objektom.

Ako sumiramo rasprave o emocijama, dobijamo razne ideje, raznih autora:

- emocije su *pratioci motivisanog ponašanja*, jer je motivisano ponašanje praćeno emocijama u svim njegovim fazama;
- emocije ili *osećanja su uzbuđena* stanja organizma izazvana nekom spoljašnjom značajnom situacijom ili nekim unutrašnjim mentalnim stanjima;
- *emocionalni ton* se odnosi na doživljaje prijatnosti ili neprijatnosti;
- izraz *-raspoloženje-* javlja se u odnosu na manje intenzivna, ali dugotrajna emocionalna stanja;
- emocije *nekada deluju kao nagoni*. Pogotovo kada su negativne, pa organizam pokušava da prekine napetost i neprijatnost;
- emocije *kao ciljevi* deluju kao želja ljudi da dožive neka određena emocionalna stanja;
- emocije kao *karakteristike ličnosti* odnose se na postojanje emocionalnosti u individui. Želeo to čovek ili ne, emocije su sastavni deo svake individue;
- njihova kategorizacija se odnosi na primarne i složene;
- emocije *samoocene*, kada ljudi osećaju sram, ponos i grižu savesti;
- emocije su čulne stimulacije kada ljudi doživljavaju bol, uživanje, odvratnost i užas;
- u emocijama je *ugrađen impuls za delovanje u smislu destruktivnosti*.

Često identifikuju s osećanjima. Međutim, emocije su složeniji doživljaji u svojoj specifičnosti reakcija.

Najvažnija dimenzija emocionalnog doživljaja je intenzitet, koji se javlja od jedva primetne nijanse raspoloženja do burnih reagovanja.

Za ovaj tekst je važno obraditi neprijatne emocije:

Ljtnja je procena da se nešto bitno dešava u svetu koji okružuje ljudska bića. Da se uopšte doživi osećanje ljutnje neophodno je da se ima doživljaj frustriranosti. Ona je povezana sa procenom da su ljudi osujećeni u ostvarenju izvesnog cilja, da su im prekršena lična prava, da su doživeli pretnju samopoštovanju, pretnju nekoj ličnoj vrednosti... Ljtnja je osećanje koje se doživljava kada je ljudima ugrožena neka želja koju smatraju opravdanom i pravičnom. Iako se čini da je ljtnja pravedna i opravdana, ona dugoročno ima brojne negativne posledice. Opasna je kada se iskazuje u odnosima sa drugim ljudima, jer su odnosi koje narušavamo ljtnjom, najčešće oni koje procenjujemo kao najvažnije. U teškim i konfliktnim situacijama, ljtnja odmaže rešavanju problema. Sa ljtnjom povezan je visok stepen porodičnog, i drugih formi nasilja, veliki broj prekršajnih i krivičnih dela.

Nemoć, bespomoćnost, slabost, predaja, panika, očaj, anksioznost, su sinonimi psihičke patnje. Nemoć je posledica i konstrukcija lične percepcije, načina na koji se vidi sopstvena ličnost, na koji ličnost razume i doživljava sebe i spoljašnji svet. Lična percpecija je uvek posledica tačke gledišta koja se svesno ili nesvesno zauzima. Problem počinje kada osobe nisu svesne tačke gledišta iz koje percipiraju realnost. Kada se percipira nemoć, onda na scenu stupa uloga žrtve.

Ogorcenost je emocionalni kompleks koji uz specifične misaone sadržaje izaziva određeno ponašanje. On sadrži očaj, nelagodu, ljtnju, bes, antipatiju, averziju, indignaciju, mržnju, neprijateljstvo, agresivnost, zlonamernost, želju za osvetom, aroganciju, a ponekad ljubomoru i prezir. Za podlogu ima veći broj negativnih i loših životnih iskustava.

Neprijateljstvo kao osobina ličnosti dovodi do lakog ponavljanja razjarenosti, frustracije i ogorčenosti.

Osećanje *prezira* se pojavljuje kada neko zaključi da je druga osoba nekim postupkom dokazala da ne vredi kao ljudsko biće. Zbog toga je prezir ima dehumanizovanu predstavu. On se izražava ignorisanjem druge osobe. Agresivni postupci onoga ko prezire imaju za cilj da drugoga ponize. Tipično je da se prezir izražava uvredama. Bilo kako da se izražava, prezir je uvek neprijateljsko osećanje. Međutim, ljudska osobina je nekada osetiti prezir, ali ga je uglavnom nepotrebno izraziti.

Zavist je emocija koja se neretko sreće. U težnji da se bude bolji, zavidi se onima za koje se misli da su lepši, talentovaniji, na njihovom ugledu... Zavist podstiče upoređivanje sa drugima i takmičenje, te na taj način predstavlja znak postojanja neprijateljskih ili bar ambivalentnih osećanja prema drugome, a ponekad i mržnje.

Ljubomora je negativna emocija koja je sastavni deo doživljavanja i osećanja u odnosu na ljude koji nas okružuju. Ono po čemu se ljudi razlikuju je učestalost i intenzitet u kojemu se ljubomora javlja.

Ljubomora obuhvata niz neprijatnih osećanja kao što su strah, teskoba, napuštenost, gubitak, tuga, ljtnja, poniženje i zavist. U osnovi ljubomore je nesigurnost u sopstvenu vrednost. Nesigurnost se obično tiče seksualnosti.

Na drugom kraju spektra ljubomore su osobe koje svojim ljubomornim osećajima objektu svoje ljubomore na nezamislive načine zagorčavaju život. Takva vrsta ljubomore je **patološka ljubomora**, a karakteristika joj je posesivno ponašanje, neprestane sumnje i neugodne emocije. Uzroci patološke ljubomore su u dubokoj nesigurnosti, manjaku samopouzdanja i lošoj slici o sebi.

Bes, negativna emocija je posledica frustracije koja se transformiše u agresiju. Sam po sebi smanjuje mogućnost samokontrole kao i mogućnost sagledavanja objektivne slike o sebi i drugima.

Bes se nekada izražava u svom pasivnom obliku; ravnodušnosti, izbegavanju, bezvrednosti, opsesivnom ponašanju, manipulisanju, tajnovitosti, samopošrtvovanju..

Njegov agresivni oblik može biti; maltretiranje, grandioznost, povređivanje, sebičnost, pretnje, nepravedno okrivljivanje, nepredvidljivost, osvetoljubivost...

O besu ćemo više govoriti u poglavlju o afektima.

Mržnja se od besa razlikuje po tome što je trajna, a bes je trenutna reakcija, Njen izvor je u negativnoj nastrojenosti prema drugome. S druge strane, mržnja je povezana sa strahom. Ona je pokretač velikog broja nasilničkih dela, koje kriminologija-zbog osobina koje imaju i težine posledica-izdvaja u posebnu grupu -zločina mržnje-.

Kada je u pitanju **osveta**, žeđ za njom je stara koliko i ljudski rod. Među mentalno zdravim ljudima malo je onih koji zaista sprovedu u delo sve ono o čemu danima, mesecima, pa i godinama maštaju ne bi li ublažili bol koju osećaju i osvetili se onome koji ih je duboko povredio.

Poslednjih godina i naučno je dokazano da je osveta osećanje zadovoljstva u kratkom vremenu.

Da paradoks bude veći, maštanje o osveti, njeno planiranje, pa čak i sprovođenje u delo, ne oslobađa veze sa osobom koja je povredila, već tu vezu čini još snažnijom, gotovo neraskidivom.

Psiholozi smatraju da opsednutost osvetom, osobi koja nas je povredila nesvesno pripisujemo silne moći.

Nekada je emocionalno bogatstvo podloga za budući nastanak afektivnih stanja, o kojima ćemo govoriti sledeći put.

Afekti

Afekti su vrlo jaka osećanja koja nailaze iznenada, traju kratko vreme, a praćena su vegetativnim znacima. avljaju kao odgovor na neki podražaj iz okoline, pri čemu se aktiviraju automatski, bez obrade informacija i donošenja odluka. Ova reakcija potiče iz akumuliranog osećanja polusvesnog ega, lišena je subjektivne svesti.

Ono što je bitno i što bi trebali znati kod ove veoma važne lekcije, to je da su afekti česti kod činjenja krivičnih dela.

1. obeležavaju snažni emocionalni odgovor s burnim tokom praćen izraženim promenama u ponašanju;
2. dolaze u momentu kada se ljudsko biće oseti ugroženim, kada ima smanjenu kontrolu ponašanja zbog besa, straha, ali i zbog neobuzdane radosti...;
3. izazivaju *suženu svest*, u kojoj su osobe u tom trenutku manje racionalne za procenu zbivanja oko sebe;
4. U afektu, mišljenje postaje rigidno, kontrola ponašanja je često isključena. Pri tome se vršee radnje ispod nivoa socijalizacije koju je individua postigla tokom života;
5. Ljudsko ponašanje je pri afektu rezultat snažnog osećanja koje se mora isprazniti da bi ublažila enormna napetost;

Zbog toga su sfektivne karakteristike:

1. nad afektom ne postoji nikakva kontrola i to je njegova *suština*, jer se odvijaju izvan volje ljudskog bića;
2. neke od njih ipak. možemo kontrolisati, nakon čega se mora reagovati;
3. uvek su *praćeni* telesnim senzacijama;
4. afekti svakodnevno prisutni, raznovrsni i zavise od podražaja;
5. malobrojni oni koji su urođeni, a da se svi ostali stiču tokom života.

Normalni afekti se mogu javiti kod svakog čoveka pa i kod normalnih struktura ličnosti.

Primereni afekati, reakcije na ono šta ih je izazvalo, se javljaju kod uravnoteženih i socijalno usklađenih ličnosti.

Nepriimereni afekti, reakcije na ono šta ih je izazvalo imaju upadljiv je nesklad između povoda i stepena afektivnog uzbuđenja i reagovanja. U tom slučaju draži male jačine uzrokuju jaku i burnu afektivnu reakciju, pojavu psihopatoloških fenomena i značajnu izmenu sistema ponašanja osobe.

U odnosu na njihov intenzitet;

- *afekte slabog inteziteta* odlikuje blagi stepen uzbuđenja i blage afektivne reakcije, a uticaj na druge psihičke funkcije je gotovo zanemarljiv;
- *afekte srednjeg inteziteta* prati afektivno uzbuđenje i reakcija koji su manifestni i jasno uočljivi i imaju izrazitiji uticaj na druge psihičke procese. Koliki će stepen izmena ovih procesa biti, ne zavisi samo od samog afekta već i od karakteristika ličnosti i okolnosti u kojima se afekt dešava;

Nas posebno interesuju *afekti jakog intenziteta* koji se odlikuju:

- intenzivnim emocionalnim uzbuđenjem;
- burnom reakcijom i značajnim promenom u drugih psihičkih funkcija;
- često menjaju svest i remete psihičko funkcionisanje i ponašanje;
- dezorganizuju aktivnost i normalno ponašanje;
- izostaju motivi, a prevlast preuzima nagoniska priroda;
- odluke nastaju naglo, bez razmatranja okolnosti koje su za i protiv, kao i mogućih posledica takvih postupaka;
- opisuju se pojmom *-udara-* koji je pogodio sistem ponašanja i njegovu organizaciju, ili ponašanjem po tipu *-kratkog spoja-*;
- kod njih afekata može nastati proboj i otežana kontrola impulsivnih i agresivnih reakcija, što nekada vodi i u izvršenje krivičnog dela;
- povodi za njihov nastanak potiču iz spoljašnje sredine /u nekom slučaju žrtve/ i imaju direktan uticaj na njihov nastanak, vrstu i intenzitet.

Njih karakteriše:

- *sužena svest* koja znači nepotpuno sećanje ili nesećanje za mnoge segmente afektivne situacije, u našem slučaju kod izvršenja krivičnog dela;
- *delovanje na misaoni proces i logičko rasuđivanje*, dolazi do dezorganizacije misli, misli su nepovezane, nastaju stihijski, a svesti se privode samo određene asocijacije usmerene na afekat, dominiraju samo ideje od trenutnog emocionalnog značaja;
- *delovanje na volju i motivaciju*, koje su izmenjene;
- *može biti izmenjena i funkcija pažnje*, koja je u ovom slučaju vezana samo za afektivnu situaciju;
- mogu nastati i *izmene u sferi opažanja*, nekada se javljaju iluzije, a kod patološkog afekte i halucinacije;
- prati ih *kumulacija afekta* /nagomilavanje kod uvreda, kleveta./, koje se dešava se u dužem vremenskom periodu.

U kriminalističkom i sudskopsihijatrijskom smislu, uticaj ovog afekta se ogleda u radnjama učinjenim pri krivičnom delu. Tada se, na primer zapaža nesvršishodno lomljenje predmeta, ispucavanje celog šanzera u žrtvu, besomučno i dugotrajno udaranje.../.

U svakom slučaju to su takva emocionalna stanja koja odlikuju naglost u nastanku i relativno kratak vremenski interval između delovanja povoda i nastanka afekta, kratko trajanje, jak intenzitet i buran tok.

Uzroci afekta jakog intenziteta se nalaze u:

- *gnevu /bes ili ljutnja/* kada je u situacijama afektivnog ispoljavanja nasilno ponašanje. Tada afekat nastaje usled nanešenog zla i/ili predstojećih neprijatnosti za ličnost. Gnev se najčešće razvija pri povredi dostojanstva i sistema vrednosti ličnosti /uvrede, ponižavanja i degradacije. Reakcija izvršioca krivičnog dela, tada može biti iracionalna, nerazumna ili izazvana autosugestijom;

- sledeći uzrok afekta jakog intenziteta je *strah*. To je patološki afekt uzrokovan, uglavnom strahom za vlastiti život. Ovaj afekat može igrati ulogu kako generatora, tako i modelatora kriminalnog ponašanja. I ovaj afekat, dovodi do toga da se često direktno prazni u agresivnom i nasilničkom ponašanju, a izvan filtera celokupne ličnosti, kada inače normalni deo psihičkog života poprima svojstva koja ga prebacuju sa “druge strane normale“, uzrokujući ponašanje, koje potpuno odudara od same ličnosti, njenih karakteristika i obrazaca ponašanja.

Pojmom *-patološki afekat-* označava se ekstreman slučaj patološke razdražljivosti. Definiše se i kao privremeni duševni poremećaj sa značajnom globalnom izmenom mentalnog funkcionisanja, a u širem smislu patološki afekat se opisuje kao: stanje sa visokim rizikom konfortacije sa spoljašnjim okruženjem, usled značajnog izmenjenja stanja svesti i prateće dezorijentacije. Ovakvo stanje je izuzetno značajno za kriminalistiku i forenzičku psihijatriju.

Ličnost kao jedinstven sistem karakteriše:

- *samosvest* koja je svesnost o sopstvenoj ličnosti. Ona podrazumeva svest o sebi, svest o svojoj vrednosti, o svojim istinskim osećanjima, željama i mislima, o svojim postupcima i osobinama, mogućnostima i ograničenjima. U nju je uključena *samokontrola, samoposmatranje, samopouzdanje, samoostvarenje i samomotivacija;*
- *identitet*, čije posedovanje se zasniva na sopstvenoj percepciji, na sopstvenom skladu s sobom, a odvojenom od drugih, relativno je nepromenjiv, s *sačinjavaju ga ljudske osobine, afekti, motivi, potrebe, stavovi, ponašanje;*
- *integritet* koji znači posedovanje безусловne i nepokolebljive obaveze prema sopstvenim moralnim vrednostima;
- *individualnost* koja je skup svojstava nekoga pojedinca, po kojima se on razlikuje od drugih;
- *nagoni* se mogu predstaviti kao složeni nenaučeni obrasci ponašanja, zasnovani na nasleđenim mehanizmima, a svojstveni biološkoj prirodi. Ono što nas ovde interesuje je seksualni nagon, koji nije usmeren na održavanje vrste i njegovi poremećaji čiji je rezultat seksualni kontakt, koji fizički ili psihički narušava integritet jedinice uključene u taj seksualni kontakt i seksualne devijacije, kao uzroci krivičnih dela. Krivična dela u ovoj oblasti u svetu su najrasprostranjenija, a odnose na sadistički motivisana krivična dela, delikte, incest, opscenost, ilegalnu seksualnu prodaju, pedofiliju....
- *impulsi*, koji su spontane reakcije ljudskih bića. Uvek se događaju na spoljašnji podsrek;

Poremećaji ličnosti

Poremećaji ličnosti, generalno su osobine ličnosti koje se neadekvatno koriste i koje postaju maladaptivne. Predstavljaju karakteristične i trajne obrasce ponašanja, mišljenja i osećanja, koji prilično odudaraju od onog što je uobičajeno. Ove devijacije se obično javljaju u sferi volje, nagona i emocija. Ujedno su to stanja ili oblici ponašanja koji otkrivaju karakteristični životni stil pojedinca i način na koji on komunicira s drugima.

Kada su u pitanju neki njihovi generalni simptomi, to su:

- *poteškoće u slaganju sa drugim ljudima;*
- *obrasci ponašanja značajno odstupaju od društvenih očekivanja i ostaju postojani tokom vremena;*
- *poremećaji zahvataju mišljenje, emocije, međuljudske odnose i kontrolu impulsa;*
- *obrazac ponašanja je nefleksibilan i javlja se u širokom spektru situacija;*
- *obrazac ponašanja je stabilan i dugotrajan sa početkom u detinjstvu ili adolescenciji.*

Od mnogobrojnih poremećaja ličnosti, za nas su najvažniji:

- ***Antisocijalni poremećaj ličnosti*** /sociopatija/ odnosi se na osobe neprilagođenog ponašanja u sredini u kojoj žive. Obično se javlja u detinjstvu ili adolescenciji i nastavlja se u odraslom dobu.

Kriterijumi za antisocijalni poremećaj ličnosti uključuju:

- *nedostatak poštovanja zakona* kroz ponavljane prekršaje i kriminalno ponašanje;
 - *višestruke prevare i obmane* u odnosima s drugima, prisutne kroz krađe, laži, lažno predstavljanje ili varanje drugih zbog postizanja ličnog zadovoljstva;
 - *nemogućnost mišljenja* ili pravljenja planova unapred;
 - *impulsivnost, iritabilnost, bes i agresivnost*, iskazane kroz ponavljane uvrede drugih ili ulaženje u česte fizičke obračune;
 - *neobraćanje pažnje* na ličnu i na bezbednost drugih ljudi;
 - *perzistentni nedostatak odgovornosti* manifestovan kroz nemogućnost uspostavljanja radnih navika; i
 - *nedostatak osećanja krivice* za počinjena dela.
- ***Psihopatija*** koja se smatra ozbiljnijom formom antisocijalnog poremećaja ličnosti i koja podrazumeva znatno izraženiji nedostatak žaljenja ili krivice povodom nedela počinjenih drugim ljudima. U pitanju je intenzitet manifestovanja -krnje savesti-, koja se u značajnoj meri odražava na ponašanje pojedinca i njegovu okolinu.

Kada su u pitanju njihove karakteristike:

- u klasičnom smislu, psihopata *se odlikuje potpunim odsustvom savesti;*
- najčešći opisi psihopata da su *simpatični, šarmantni, inteligentni, oprezni, impresivni*, mogu da ostave utisak pouzdanja, imaju mnogo uspeha u zavođenju međutim, oni su neodgovorni i rušilački nastrojeni...;
- veliku konfuziju pravi to što psihopate *imaju dosta osobina koje mnogi normalni ljudi* smatraju poželjnim ili zavidnim. U mnogim slučajevima ispoljavaju

natprirodnu magnetičnu privlačnost za osobe suprotnog pola. Često ostavljaju utisak neverovatno čvrstog samopouzdanja, koje je uvek cilju manipulacije;

- psihopate *nikad ne dosežu dimenzije psihotičnosti*, premda mogu pokazivati neke simptome ili sindrome slične pojedinim duševnim poremećajima;
- imaju *neizlečiv nedostatak osećanja*. Ukoliko psihopata uopšte nešto oseća, onda su to veoma plitke emocije. Potpuno su imuni na posledice koje bi normalnog čoveka ispunile osećanjima srama ili griže savesti;
- psihopatija je sasvim *uobičajena u ljudskom društvu*. Postoji mnogo slučajeva psihopata koji normalno rade kao uspešni ljudi, doktori, psihijatri... Oni izgledaju u svakom pogledu kao normalni ljudi. Nedostatak savesti ih čini veoma efikasnim, mogu biti brilijantni, međutim ono što govore nije u skladu sa njihovim ponašanjem;
- *u stanju su da obavljaju veoma kompleksne radnje*, pa često dostižu visoke pozicije u društvu, ali njihov uspeh i napredak zasnovan je na „gaženju“ drugih ili kršenju njihovih prava;
- iako su potpuno indiferentni što se prava drugih tiče, oni često kod drugih ljudi *veoma spretno inspirišu osećaj iskrenog poverenja*;
- sebe smatraju potpuno normalnim ljudskim bićima;
- psihopata je *predator ili grabljivac*;
- *dobri su stratezi i veoma dobro se maskiraju* koristeći sve vrste reči, gestova laži i manipulacija, kako bi uvukli žrtvu u svoju zamku. U mnogim slučajevima oni će prethodno skupiti što je moguće više informacija o svojim žrtvama, saznali sve njihove vrline, slabosti i mane, pa će to koristiti koliko god je to moguće i kako im to odgovara;

Iako nemaju savest, oni ovu karakteristiku primećuju kod drugih, te taj problem brzo intelektualno premošćavaju manipulacijom i apelovanjem na savest drugih. Tako stalno optužuju druge za svoje namere i radnje. U svakoj interakciji između psihopate i osobe sa potpunim opsegom emocija, psihopata uvek pobeđuje.

Pored navedenog, odlikuje ih još:

- težnja da se stvari odvijaju u *pravcu njihovih planova*, jer im je važna samo njihova pobeda;
- *ambiciozni su* kad se radi o sticanju moći i dominaciji nad drugima, uvek teže kontroli drugih, koristeći arsenal suptilnih i efikasnih strategija kako bi zadobili prednost u međuljudskim odnosima;
- *svesni su* svoje šarmantnosti i zavodljivosti, znaju da dobro izgledaju, te na taj način ruše tuđe psihološke odbrane;
- *mogu da budu beskrupulozni, podmukli, i osvetoljubivi*, jer prepoznaju ljudske slabosti, nesvesnost i nepripremljenost drugih, pa pojačavaju svoju agresivnost, ako je to potrebno. „Bitku“ s drugima ne smatraju završenom sve dok ne pobeđe;
- *ne postoji ništa što može da ih koči* s obzirom da nemaju savest. Ipak, oni znaju da razlikuju ispravno od pogrešnog, ali ne dopuštaju ničemu da im stoji na putu do onoga što žele. Njihov cilj uvek opravdava sredstvo;
- *eksploatišu ljude* s kojima su u vezi. Gnušaju se svake slabosti i iskorišćavaju svaku slabost protivnika;

- *nemaju smisla za 'fer-borbu', jer svakoga ko im stoji na putu da ostvare ono što žele, smatraju neprijateljem. Njih zanimaju samo kratkoročne pobjede;*
- *nisu u stanju da prevaziđu svoju sebičnost i egocentričnost. Nakon svake uspješne manipulacije drugih, njihov ego postaje sve veći;*
- *ne mogu istinski poštovati druge, niti osećati empatiju, ali poznajući emotivne slabosti drugih, kod njih izazvaju željene emocionalne reakcije;*
- *neki od njih uživaju u nanošenju bola drugima;*
- *njihova potreba za fascinacijom, ima tijumfalno sadističke potrebu da pričaju o sopstvenim krivičnim delima s opisom svih detalja.*

Poznat je *psihopatski bes* kao reakcija na agresivnost drugih. Ovaj bes prevazilazi granice bezbednosti i opisujemo ga kao preplavljujuće stanje agitiranosti, koje je opasno i po psihopatu samog i po njegovu okolinu.

Psihopatija je povezana s mnogobrojnim krivičnim delima, pogotovo onim koja u sebi nose nasilje i seksualnost. U pitanju su zajedničke karakteristike psihopatije i seksualnog sadizma, emocionalne neosetljivosti na patnje drugih, agresivnost i predatorsko ponašanje.

Narcistički poremećaj ličnosti je dugotrajan obrazac abnormalnog razmišljanja, osećanja i ponašanja u različitim situacijama.

Ovaj poremećaj se javlja u mlađem odraslom dobu i prepoznaje se po:

- *preteranom osećaju samovažnosti;*
- *ignorisanjem ili nipodaštavanjem sposobnosti i doprinosa drugih;*
- *očekivanjima saosećanja ili divljenja drugih za sebe;*
- *tvrdnjom da postižu spektakularne rezultate, dok stvarno ne ulažu veliki trud.*

S druge strane, odrasle narcise karakteriše:

- *preokupacija fantazijama bezgraničnog sopstvenog uspeha, moći, briljantnosti, lepote ili idealne ljubavi, zbog čega imaju očekivanje posebnog tretmana ili divljenja od strane drugih;*
- *veruju u svoju posebnost i zbog nje ga mogu razumeti samo oni koji su mu slični, a to su ljudi koji imaju visok status u društvu;*
- *zahtevaju od drugih da im se prekomerno dive Oni ne očekuju iskrenost;*
- *uvek smatraju da imaju pravo. Ukoliko se njihova očekivanja ne ispune, kod narcisa će odmah uslediti izliv besa ili frustracija;*
- *sebično iskorištavaju druge s ciljem postizanja svojih vlastitih uspeha, a ne dotiče ih briga o njima;*
- *imaju nedostatak empatije, nemaju sposobnost prepoznavanja i tumačenja emocija drugih ljudi.*
- *često zavide drugima i veruju da drugi zavide njima;*
- *pokazuju arogantno, nadmeno ponašanje i stavove, kao i prezir prema drugima;*
- *ne vole nikoga ko im ne može pokazivati ljubav.*

Neki od njih su neupadljivi u javnosti, jer štite svoju sujetu i autokratsko ponašanje za one koji su im najbliži i najdraži.

U međuljudskim odnosima, za narcise je karakteristično da često govore kontradiktorne stvari, osporavaju činjenice, lažu, pogrešno navode ono što im je rečeno.

Psihološka suština narcisa je da su oni naivni, ranjivi, patetični i podložni eksploataciji. Njihov unutrašnji život je oskudan, statičan i sterilan, zbog čega ne vole da ostaju nasamo sa samim sobom. Sve što oni imaju unutar sebe, to je jedna zamišljena slika perfekcije koju nikada neće biti u stanju ostvariti.

Kako nisu fleksibilni, tako je njihovo ponašanje autorativno.

Kada je posao u pitanju, njihov cilj je moć, autoritet, laskanje..., a vrednost sopstvenog posla mere po vremenu koje su uložili u njega a ne po rezultatima koje su postigli. Smatraju da imaju pravo da od posla mogu da uzmu na sve što žele, pri čemu očekuju privilegije i povlašćivanje smatrajući i da mogu da eksploatišu druge ljude.

Pojedini od njih su skloni ekstravagantnim stvarima u cilju impresioniranja drugih. Nasuprot tome, oni su škrti, sebični i štedljivi do eksentričnosti.

Oni izbegavaju da daju drugima informacije o sebi, tako da se mogu činiti tajanstvenim, rezervisanim ili ljubomornim.

Poznati su po negativnom, pesimističnom, ciničnom ili sumornom stavu prema životu. Ne postoji ništa što je za njih stvarno dovoljno dobro.

Narcitička impulsivnost i narcistički bes su poznati.

U njihovom osnovnom profilu stoji činjenica da su to obrazovani ljudi sa visokim IQ, ali njihovo razmišljanje nije logično.

Narcisi nikoga ne vole. U svojim maštarijama utopljeni su u sami sebe, jer su izvanprosečni i nije im potreban niko ko bi im mogao nešto pružiti.

Kada se osete ugroženo, ili neko izrazi i najmanje neslaganje s njihovim idejama, a pogotovo ako se otvoreno ukaže na neke njihove greške, reaguju besom, u kojem se čuju najpogrdnije reči o drugim ljudima.

Sve gore rečenog ukazuje da su narcisi emotivni zlostavljači. Cilj narcističkog zlostavljanja je moć, kojom može i sa namerom da povredi druge ljude. Važno je zapamtiti da narcističko zlostavljanje proističe iz nesigurnosti i stvoreno je da bi vladalo nad drugima. Cilj ovog zlostavljača je da poveća kontrolu i autoritet time što stvara sumnju, stid i zavisnost kod svojih žrtava. Njihova želja da se osećaju superiorno, skriva osećanja njihove inferiornosti. Kao i svi nasilnici, uprkos svojim odbranama koje uključuju bes i aroganciju, oni pate od sramote. Njihov najveći strah jeste da budu prikazani kao slabi i da budu poniženi.

U maladaptivnim poremećajima ličnosti, najčešće indikovanim kod osuđeničke populacije, nalaze se narcizam, makijalevizam i psihopatija. Ovaj crni trijas /dark triad/ može se smatrati visoko kriminogeno rizičnim.

*Mračna strana narcizma je *maligni narcizam*, u kojoj su agresivnost, antisocijalno ponašanje i sumnjičavost istaknuti i udruženi sa siromašnim identitetom, krhkošću i egocentričnošću. Ovo stanje je spoj narcističkog i antisocijalnog poremećaja ličnosti. Ovaj obrazac ponašanjase može lako pretvoriti u zlostavljanje.*

Drugi ljudi u kontaktu sa osobama sa malignim narcizmom često ih smatraju ljubomornim, sujetnim, osetljivim, punim mržnje, lukavim i ljutim. Odluke koje donose nosioci malignog narcizma povređuju druge. Njihova permanentna želja je da budu na vrhu s obzirom da svet vide u crno-belim bojama, a u tom svetu su oni superirorni i najbolji.

Modus Operandi

Kao i mnogi fundamentalni naučni pojmovi, izraz -modus operandi-/Mo/ je latinskog porekla, a doslovno preveden znači -način ponašanja-. Pojam je povezan sa nečijim navikama ili načinom rada, njihovom metodom ponašanja ili funkcionisanja.

U praksi, Mo je određeni skup navika ponašanja svojstvenih određenoj osobi.

Termin je korišten u kriminalistici, još iz vremena kada kriminalistika nije bila formirana kao nauka.

U skladu s gore navedenim, bez obzira na vrstu krivičnog dela, izvršioci će se verovatno pridržavati određenog načina izvršenja, koji u kriminalistici podrazumeva različit obrazac ili način rada, a koji asocira na određenog izvršioca. Zbog toga je Mo je jedan od ključeva za rešavanje krivičnih dela.

On pomaže da se stvori psihološki profil izvršioca, da se razume motivacija njegovih postupaka, da se otkriju krivična dela ili da se unapred spreče.

Mo je naučeno ponašanje, ono što izvršilac radi kako bi mogao izvršiti krivično delo. To je dinamično ponašanje, odnosno može da se menja.

Skup stečenih ponašanja se može razvijati i evoluirati vremenom. Obzirom da je Mo sklon promenama i modifikaciji, osumnjičene nikad ne treba eliminisati samo zato što se njihov poznati način izvršenja ne uklapa u krivično delo koje se istražuje,

Gore navedeno znači; ako način izvršenja svakog izvršioca krivičnog dela predstavlja njegov lični pristup pronalaženju žrtava, mesta, načinu prilaska, savladavanju otpora, evidentno je, da pogotovo u serijskim zločinima on evoluira zajedno sa izvršiocom, prilagođava se trenutnom stanju i usavršava se sa svakim sledećim krivičnim delom.

U odnosu na rečeno, Mo može biti vrlo jednostavan ili izuzetno složen sa različitim nivoima sofisticiranosti koji odražavaju iskustvo, motivaciju i inteligenciju izvršioca. Na Mo može uticati i ponašanje žrtava u situacijama ako određeni tok akcije nije uspešan, pa se izvršilac u skladu sa tim prilagođava.

Kako serijski izvršioci vremenom postaju veštiji, bolji, iskusniji i sofisticiraniji u izvršenju krivičnih dela, tako je nivo izvršanja viši, a to se može se utvrditi ispitivanjem plana izvršioca zahvaljujući dokazima koje je poneo sa sobom i kako ih je koristio. Njihov nivo veština može se odrediti i količinom kriminalne sofisticiranosti koju učine, u smislu količine planiranja dela i u prikriivanju identiteta.

Mo se, pored kriminalistike i drugih nauka određuje i za izradu neprijateljskih načina ponašanja. Koriste ga bezbednosni stručnjaci kako bi sprečili napad dok je još u fazi pripreme. Navedeno je poznato kao -*prediktivno profilisanje*-, a razvile su ga izraelske snage bezbednosti u nastojanju da predvide ponašanje terorista. Njegova osnova je posmatranje obrazaca ponašanja terorističke grupe ili pojedinca teroriste.

U naučnoj i stručnoj literaturi postoji *X faktor*, koji podrazumeva neočekivan uticaj, koji može poremetiti ponašanje na mestu događaja tokom izvršenja krivičnog dela. Kada se X faktor dogodi, može doći do improvizacije ponašanja izvršioca krivičnog dela u neplaniranom pravcu. Ovo nepotpuno izvršeno krivično delo je ono koje ne sadrži dovoljno Mo ponašanja, a može biti ometeno odbranom žrtve od napada kada je napadač zatečen ili izvršilac može naglo napustiti mesto napada, a žrtva može sebi napraviti dovoljno prostora da napusti mesto krivičnog dela. Tada događaj neće uključivati ukupan potencijal izvršiočevog Mo ponašanja.

Potpis

Na Mo krivičnih dela, nadovezuje se -potpis- ili -podsetnica- izvršioca.

On je uslovljen psihodinamikom izvršioca, koja ukazuje na način na koji svest i podsvest deluju kod izvršioca na njegove emocije, želje, motive i samu ličnost. Reč je o elementu kriminalnog ponašanja, o jedinstvenom i integralnom delu ponašanja izvršioca.

Obzirom da izvršilac za sobom ostavlja elemente individualnosti, oni se ogledaju u potpisu. Potpis otkriva lične osobine izvršioca na mestu događaja, jer ih on prenosi u vreme izvršenja krivičnog dela.

Potpis ostaje stalna i trajna osobina svakog izvršioca i za razliku od Mo nikad se ne menja. Upravo zbog toga, potpis i jeste statična kategorija, srž samog kriminalnog čina, on je razlog zbog koga je uopšte i došlo do izvršenja krivičnog dela.

Samim tim, potpis se može opisati kao -pozivna kartica- pojedinca ili jedinstveni otisak ponašanja, može se objasniti jedinstvenom kombinacijom ponašanja, koja postaje očigledna u dva ili više dela.

Ujedno je i krivično ponašanje jedinstveno i integralno za ponašanje određenog izvršioca, povezano je sa njegovom ličnošću, a često predstavlja produženje njegove fantazije.

Agresija

Agresija se definiše kao fizički ili verbalni oblik ponašanja s namerom da se povrede osobe ili objekti. Njena srž je namera i ponašanje u toj nameri, a cilj je nanošenje fizičke ili psihičke boli. Ona ima izvor u agresivnom porivu-unutrašnjem telesnom i psihičkom stanju-ljudskog bića, u kome se pojavljuje osećaj ljutnje i neprijateljstva.

Kada govorimo o agresiji, potrebno je razlikovati pojmove:

- *agresiju*, kao ispoljavanje agresivnosti u određenom vremenskom periodu;
- *agresivnost* kao relativno postojanu crtu ličnosti i njegovu trajnu osobinu ili stanje;
- *agresivitet* kao trajnost ispoljavanja agresivnog ponašanja, te pojam;
- *katarza*, izraz koji označava momanat kada se nagomilana agresija isprazni, kada nastane oslobađanje od potisnutih agresivnih impulsa. Međutim, katarza samo smanjuje agresivnost u određenim uslovima i za određeno vreme.

Agresija je *prikladna* kada se koristi za samoodbranu, a *neprikladna* kada je destruktivna za druge i sebe.

Od mnogobrojnih klasifikacija agresije, za nas je interesantna *maligna agresija /destruktivnost i okrutnost/*, koja nije odbrana od ugroženosti, nije filogenetski programirana ni biološki svrshodna, nije u službi života, biološki je štetna i društveno nedopustiva, a isključiva je karakteristika čoveka kao unutrašnja potreba za uništavanjem i destrukcijom.

Tako je ona, sama po sebi, težnja za razaranjem i uništenjem.

Maligna agresija, nije instinkt, ona je ljudski potencijal ukorenjen u samim uslovima ljudske egzistencije.

Ljudi sa izraženom malignom agresijom imaju prenaglano rasuđivanje kao dokaz perceptivne predrasude. Oni reaguju na osnovu pretpostavke o pretnji ili neprijateljstvu i samo naslućivanje pretnje skoro isključuje obraćanje pažnje na ono što se zaista događa, dok pretpostavka o lošoj nameri, automatski izaziva neprijateljsku reakciju.

Međutim, ovakvi ljudi su emocionalno osetljivi, njihova uznemirenost ometa jasno rasuđivanje pa i dobronamerno ponašanje tumače kao neprijateljsko.

Prema Fromm-u, strast za ubijanjem i mučenjem ukorenjena je u čovekovom karakteru, a njen cilj je uživanje u okrutnosti i destrukciji, bez ikakve druge svrhe.

Sadističko ponašanje je konstantna potreba za povređivanjem drugih, pri čemu se doživljava duševna satisfakcija.

U krivičnim delima sadista ogleda se nanošenje fizičkog i, daleko češće i suštinski važnije, je nanošenje duševnog bola.

Njegov cilj je da ponizi, da nanosi patnju, nakon čega izvršioc doživljava trenutno olakšanje koje veoma brzo ustupa mesto osećanjima potištenosti i praznine.

Izvršioc krivičnih dela s ovim ponašanjem zadaju fizičke udarce, vređaju, postiduju, omalovažavaju, nipodaštavaju, ismejavaju, zabranjuju....

Sadista sebe vidi kao nekoga ko ispravlja ljudsko nesavršenstvo.

Suštinska potreba koja pokreće sadističko ljudsko biće je potreba da sasvim uništi tuđe samopoštovanje. Ova potreba leži u činjenici da su sami sadisti lišeni samopoštovanja, pa ne mogu da podnesu da drugi imaju ono što njemu nedostaje.

U odnosu na gore rečeno, srž sadizma je strast za posedovanjem apsolutne i neograničene vlasti nad živim bićima.

Postoji i *neseksualno sadističko ponašanje* koje ima za cilj nanošenje fizičkog bola sve do smrti. Žrtve ovog sadističkog ponašanja su ratni zarobljenici, deca, bespomoćni ljudi, životinje...

Pored toga, postoji i *mentalni sadizam* kada se nekom nanosi psihički bol sa željom da se neko ponizi ili da mu se povrede osećanja. ponekada je intenzivni od fizičkog.

Seksualni sadizam karakterišu aktivnosti kojima osoba postiže seksualno uzbuđenje ako žrtva, telesno ili psihički pati. Javlja se u mlađem životnom dobu i obično je hroničnog oblika. U njemu su sadistička seksualna maštanja i patnja žrtve koje uzrokuju seksualno uzbuđenje.

Pojam seksualnog sadizma prema, povezuje okrutnost, nasilje i požudu u jedan termin. Postizanje orgazma i seksualna ponašanja su nevažnim sadistima. Njih ne uzbuđuje seksualni čin sam po sebi, već ga koriste kao sredstvo degradacije i kontrole.

Tako je kontrola i dominacija nad drugom osobom, osnova seksualnog sadizma.

U svojim ekstremnijim oblicima seksualni sadizam uključuje zatvaranje, vezivanje očiju, batinjanje, udaranje, bičevanje, probadanje, šamaranje, paljenje, električne šokove, silovanje, rezanje, ubadanje, davljenje, mučenje, povređivanje ili ubijanje.

Kriminalistički psiholog/psihijatar

Psiholog je završio studije psihologije i osposobljen je, pre svega, za rad sa zdravim ljudima. Jedan relativno uski deo njegovog rada odnosi se na ljude sa mentalnim problemima. Osposobljen je da ispituje psihičke funkcije i da stručan sud o njihovom stanju i razvoju.

Psihijatar je završio studije medicine i specijalizaciju iz psihijatrije u kojoj je i psihologija. Osposobljen je da daje dijagnozu, da leči mentalne poremećaje, da ocenjuje ljudsko ponašanje i da utvrđuje iz kojih delova ličnosti ono izvire.

Oba mogu biti; kriminalistički, forenzički, istražni, profajler i kriminolog, kada se bave istraživačkim dokazima, modifikovanjem ponašanja izvršioca, savetovanjem za uslovnu slobodu, odgovorom na promenljive potrebe zatvorenika i osoblja, tehnikama upravljanja stresom, statističkom analizom za profilisanje zatvorenika, psihološkom testiranjima...

Njihove uloge su;

- *kriminalističko profilisanje* u kojem se koriste znanja o ljudskom ponašanju, patologiji i motivaciji izvršioca u cilju stvaranja profila. Oni su kriminalistički analitičari u funkciji otkrivanja i istraživanja krivičnih dela i njihovih izvršioca.

Za uspešno kriminalističko profilisanje potrebni su sledeći kvaliteti psihologa/psihijatra:

- *iskustvo* da se analiziraju krivična dela u svim mogućim verzijama. Iskusan profajler mora biti sumnjičav, nikad ne sme da zavisi od mišljenja drugih već mora sve činjenice i informacije, sam detaljno proveriti;
- *mora posedovati inteligenciju*, koju će upotrebiti i van šablona, jer ne postoje dva identična krivična dela niti dva identična izvršioca;
- *mora posedovati intuiciju*, sposobnost saznanja bez svesne upotrebe uma;
- *mora upotrebiti odsustvo emocija*, odnosno ličnih osećanja prema krivičnom delu, izvršiocu i žrtvi;
- *mora posedovati analitičku logiku*, i strpljenje i sistematsko razmišljanje;
- *potrebno je da misli kao izvršilac*. Razlog ovome je da je profilisanje upravo i nastalo iz potrebe da se dokuče bizarni serijski zločini. Ovo je i najteži deo procesa profilisanja koji se zahteva od profajlera;
- *mora imati visoko naučno obrazovanje*, u smislu psihologije, biologije, antropologije, sociologije, kriminologije, kriminalistike...;
- kvalitetan profajler mora imati široko znanje, *primarno psihološko* o ponašanju, stilu života, ličnosti i drugim karakteristikama, obzirom da je svrha njegovog rada sticanje više informacija o nečijem funkcionisanju u

- svakodnevnom životu, o načinu razmišljanja, emocionalnom proživljavanju, snagama i slabostima, potisnutim željama i težnjama;
- *profajler može biti i stručni konsultant koji ne potiče iz policijske organizacije;*
 - *profajleri pružaju pomoć u kriminalističkoj obradi na način što nalaze odgovore na tri osnovna pitanja: šta se desilo na mestu kriminalnog događaja, kakav je tip osobe koja je izvršila krivično delo i kakve su najverovatnije karakteristike takve osobe?;*
 - *za dobijanje profila izvršioca potrebna je sveobuhvatna analiza svih pronađenih dokaza na licu mesta i prikupljenih podataka o žrtvi krivičnog dela.*
 - *kriminalistički profajleri, na osnovu tragova izvršenog krivičnog dela rekonstruišu radnju izvršenja i na osnovu nje izvode određene zaključke o osobi koja je tu radnju izvršila i o najverovatnijim elementima kriminalističkog profila izvršioca;*
 - *njegov zadatak nije da sprovodi policijsku istragu niti da obrađuje mesto zločina, profajler je asisistent;*
 - *njegova uspešnost zavisi od dobre informisanosti, zbog čega on mora biti upoznat sa kompletnom dokumentacijom, kompletnim podacima o žrtvi;*
 - *iskustvo i znanje profiler se zasniva na dve osnovne pretpostavke koje su i polazište profilisanja: jedna je o određenoj doslednosti u ponašanju osobe u svakodnevnom životu i kriminalnim radnjama, obzirom da se karakteristike osobe i ponašanja iz svakodnevnog života izvršioca mogu pronaći u karakteristikama samog zločina, načinu izvršenja, karakteristikama žrtve, vrsti zločina. Druga pretpostavka govori o sličnosti između različitih izvršioca istih vrsta krivičnog dela. Sličnost izvršioca omogućava stvaranje generalizacija o skupu karakteristika koje imaju izvršioci određenih krivičnih dela. Ova sličnost je relativna i usmeravajuća, ali često omogućava profilisanje;*
- *kriminalistički psiholog/psihijatar pruža pomoć sudovima;*

KRIMINALISTIČKO PROFILISANJE

Kriminalističko profilisanje se koristi sa konvencionalnim istražnim i forenzičnim pristupima, a može značajno doprineti rasvetljavanju krivičnog dela, tamo gde druge istražne metode zakažu.

Ovo profilisanje se vrši u *istražnoj fazi*:

- u vezi sa nekim konkretnim krivičnim delom ili serijom povezanih krivičnih dela;
- u smanjenju broja osumnjičenih u kriminalističkoj istrazi;
- u usmeravanju istražnih resursa na preostale osumnjičene;

- u ustanovljavanju povezanosti između više krivičnih dela putem identifikovanja pojedinih činjenica na licu mesta i pojedinih oblika ponašanja;
- u oceni potencijalnog rizika eskaliranja lakših oblika kriminalnog u ozbiljnija i nasilnija krivična dela;
- u obezbeđenju relevantnih informacija istražiteljima;
- u definisanje strategije rasvetljavanja krivičnih dela;
- u doprinosu kompaktnosti istrage i sprečavanje njenog usmeravanja u pogrešnim pravcima, pri čemu pružaju nova saznanja.

Svaka kriminalistička istraga zahteva odgovor na dva ključna pitanja: *ko je učinio krivično delo i gde možemo naći izvršioca?*, pa i kriminalističko profilisanje daje odgovore na ova dva pitanja.

Ono usmerava aktivnost policije na pronalaženju *nepoznatog izvršioca*, pružajući uvid u njegov profil koji u većoj ili manjoj meri, odgovara stvarnosti. Uz pomoć sačinjenog profila *sužava se krug potencijalnih izvršilaca*, posebno u slučajevima kada je broj sumnjivih lica veliki ili neodređen, tako da se ne mogu primeniti druge klasične kriminalističke metode.

Ovo profilisanje je *istražna metoda*, izrasla iz psihološkog profilisanja. Nastalo je iz potrebe da se primarno odrede psihičke karakteristike izvršioca, ali vremenom su potrebe za izradom što preciznijeg profila izvršioca uvele elemente identifikacionog karaktera, kao i kriminalističke morfologije, kriminografije, geografije i fenomenologije.

Zbog toga, njegova *tehnika* zahteva dobro poznavanje psihologije i psihijatrije, pomoću kojih se saznaju *osobine izvršilaca krivičnih dela, a na osnovu analize njihovog ponašanja, interakcije sa žrtvom i licem mesta, kao i izbora njihovih postupaka učinjenih u toku zločina*.

Ovo je i srž njegove *funkcije* - otkrivanje izvršioca krivičnog dela, zasnovano na odgovoru na pitanje; *šta krivično delo govori o licu koje ga je izvršilo?*

Cilj mu je da se u okviru aktuelne istrage olakša pronalaženje osumnjičenog, ukaže na potencijalnog izvršioca ili sačini lista mogućih izvršilaca.

Svrha kriminalističkog profilisanja je otkrivanje osobina nepoznatih izvršioca, a na osnovu karakteristika lica mesta krivičnog dela i inicijalnih istražnih informacija.

Uz pomoć kriminalističkog profilisanja sačinjava se *verzija o verovatnom izvršiocu, baziranim na informacijama koje proizlaze iz konteksta krivičnog dela*.

Njegovom upotrebom identifikuju se karakteristike izvršioca krivičnog dela /pol, godine, obrazovanje, bračni status, zanimanje, sklonosti, navike, mesto gde živi, radi ili gde ostvaruje interakciju sa drugim ljudima/, a ne njegov identitet.

Ne usmerava se na specifičan identitet nepoznatog izvršioca, već na osnovu analize ponašanja i ličnih karakteristika koje su se odrazile pri izvršenju dela, ono upućuje na vrste i tipove osoba koje su mogle da izvrše konkretno krivično delo.

Kriminalističko profilisanje je sveobuhvatan proces koji počinje:

- prikupljanjem podataka sa mesta zločina;
- smeštanjem podataka u kontekst;
- formulisanjem hipoteza o izvršiocu, žrtvi i njihovom odnosu;
- potencijalnim aktivnostima izvršioca u budućnosti;
- donošenjem odluka o daljim aktivnostima /traganje za izvršiocom i njegove identifikacije/;
- sprovođenjem odluka u delo;
- revizijom prethodnih hipoteza /o profilu ličnosti i ponašanju izvršioca/ usled novih dokaza i saznanja;
- planiranjem pregovaranja s izvršiocom, ukoliko do toga dođe;
- privođenjem izvršioca;
- njegovim ispitivanjem; te
- intervjua s njim kako bi se potvrdila validnost profila.

Pri navedenom, vrši se:

- analiza tragova sa lica mesta;
- načina povređivanja žrtve; i
- svih drugih dokaza koji dovode do rekonstrukcije toka krivičnog dela. U rekonstrukciji se zaključuje o motivima, osobinama ličnosti i drugim psihološkim i nepsihološkim karakteristikama učinioca.

Analizu samog mesta događaja profajler vrši radi pokušaja misaonog utvrđivanja toka radnje izvršenja dela, a na osnovu fiksiranog činjeničnog stanja:

- proučavanjem fotodokumentacije sa uviđaja;
- proučavanjem skice lica mesta;
- proučavanjem zapisnika sa uviđaja i rekonstrukcije...

Gore navedenim može biti utvrđena iscrpna lista podataka zasnovana na osnovu analize krivičnog dela: ime, starost, pol, rasa, visina i težina, bračni status, deca, njihova starost i pol, žena, trudnoće i nedavni porođaj, stepen obrazovanja, socioekonomski status, istorijat, vrsta seksualnih problema, fizičke abnormalnosti i defekti, mesto stanovanja, automobil, ponašanje, osobine i karakter, zaposlenje, veštine u vezi sa zanimanjem, sklonost dnevnom ili noćnom životu, droge i alkohol, odevnost, nošenje, sakupljanje ili pokazivanje oružja, krut ili labilan karakter....

Petherick i Tarvi predlažu pored ostalog, iznalaženje adekvatne strategije ispitivanja osoba i korišćenje ekspertskih nalaza, kao dokaza na sudu.

Ciljevi strategije su:

- procena prirode i vrednosti forenzičkih i bihevioralnih dokaza;
- razvijanje strategije intervjuisanja ili ispitivanja osumnjičenog;

- doprinos sticanju uvida u fantazije i motivaciju izvršioca;
- doprinos sticanju uvida u motive i namere izvršioca pre, za vreme i nakon izvršenja krivičnog dela;
- ustanovljavanje povezanosti između više zločina putem identifikovanja pojedinih činjenica na licu mesta i pojedinih oblika ponašanja.

Izrada kriminalističkog profila

Kako je kriminalistički profil istražna strategija za identifikovanje verovatnih osumnjičenih, a istražitelji ga koriste za povezivanje slučajeva koje je možda, učinio isti izvršilac, tako su profili karakteristike i osobine neidentifikovanog lica i predstavljaju niz subjektivnih mišljenja u vezi sa tim eventualnim izvršiocom.

Izrada kriminalističkog profila podrazumeva tehniku saznavanja osobina izvršilaca krivičnih dela na osnovu analize njihovog ponašanja, njihove interakcije sa licem mesta i žrtvom, kao i izbora postupaka učinjenih u toku krivičnog dela.

Izrada profila daje osnovna zaključivanja o motivima, osobinama ličnosti i drugim psihološkim i nepsihološkim karakteristikama izvršioca.

Stručnjak koji izrađuje profil formira subjektivno mišljenje. Njegov zadatak je da uputi istragu na što užu grupu lica kao mogućih izvršioca.

Osnov izrade profila predstavljaju dve osnovne hipoteze:

- krivično delo je odraz izvršioca, uzroka i uslova koji su uticali na tok i dinamiku radnje krivičnog dela /žrtva i determinante mesta i vremena/; i
- posledica krivičnog dela je osnova za izvođenje zaključaka o izvršiocu.

Izraditi profil nepoznatog izvršioca krivičnog dela znači:

- izraditi skicu zasnovanu na ponašanju neke osobe, razviti opis izvršioca, prikupiti psihosocijalne informacije, uključujući verovatnu rasu, starost, bračni status, religiju, nivo obrazovanja i status zaposlenosti;
- izgraditi liste potencijalnih dokaza za one za koje se može očekivati da će biti osumnjičeni u konkretnom slučaju; te
- razviti plan pomoći pri ispitivanju.

Na svom najosnovnijem nivou, svi pokušaji se svode da se opiše isti bazični koncept profilisanja, obzirom da profilisanje predstavlja postupak u kome se ponašanje i/ili radnje izložene u krivičnom delu, procenjuju i interpretiraju tako da formiraju predviđanja koja se tiču karakteristika verovatnog počinioca krivičnog dela.

U *fazi istrage*, izrada profila podrazumeva i sve različitosti operativnih zadataka koji se pojavljuju u okviru istrage. U toj izradi primarno je poznavanje kriminalističke metodike

otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela, psihologije, viktimologije, potrebno je istražno i otkrivačko iskustvo profajlera.

U *fazi hapšenja*, profilisanje se koristi da bi se predvidelo mesto nepoznatog izvršioca, odredile informacije koje treba da budu uključene u nalog za pretres i eventualne reakcije nakon hapšenja.

U *fazi krivičnog gonjenja* krivični profajleri su stručnjaci na sudu, gde povezuju krivična dela na osnovu forenzičkih dokaza i navodnog izvršioca sa eventualnim nizom zločina.

Izrada profila nije podjednako primenjiva na sve vrste krivičnih dela. Najdelotvornija je kod krivičnih dela sa psihopatološkom motivacijom izvršioca, zločina izvršenih iz seksualnih i niskih pobuda, kao i drugih dela koja su po svojoj prirodi nasilna i kod kojih izvršioци pokazuju tendenciju ponovnog vršenja.

Samim tim, profilisanje je uspešno kod:

- ubistva koja uključuju seksualnu aktivnost;
- silovanja;
- seksualnog zlostavljanja;
- slučajeva egzibicionizma;
- nekih slučajeva paljevina;
- ubistva u koja su umešani roditelji, deca ili većina članova porodice; i
- smrti vešanjem.

Najuspešnije je kod:

- sumnji da izvršilac ima neke psihopatološke osobine /psihopatija, narcisoidni poremećaj ličnosti, histerija../;
- kod krivičnih dela u seriji;
- krivičnih dela sa teškim oblicima nasilja;
- u slučajevima napada na strance;

kod krivična dela u kojima postoji i razvija se dugotrajni kontakt između izvršioca i žrtve /otmica/.

Procedura izrade kriminalističkog profila je principijelno konstantna.

Izrada kriminalističkog profila zavisi od *velike količine podataka*, koji moraju biti kompletni i tačni.

Početak izrade kriminalističkog profila podrazumeva ulazne podatke /rezultate uviđaja, veštačenja, telesni pregled, policijski izvještaj, fotografije, rezultate razgovora sa žrtvom, viktimološke podatke.../

Cilj je dobiti, već pomenute odgovore na četiri zlatna pitanja kriminalističke nauke: šta?, zašto?, kako? i ko?.

Na pitanje „zašto?“ profajler ima pred sobom potpitanja istog karaktera; zašto je izvršilac izabrao baš tu žrtvu?, zašto je je koristio to sredstvo izvršenja?, zašto je izabrao to

mesto izvršenja?, zašto je baš na taj način došao do mesta izvršenja?, zašto je primenio taj oblik sile?, zašto postoje ili ne postoje odbrambene povrede...?

Odgovori na postavljena pitanja daju zapažanja koja upućuju na razvoj događaja.

Za izradu kriminalističkog profila izvršioca polazi se od savesne obrade lica mesta na kojem kojem se nalaze tragovi. Ona započinje utvrđivanjem da li je reč o *organizovanom ili neorganizovanom* izvršiocu. Ovo utvrđivanje traži odgovor na pitanja kako određeno lice može izvršiti krivično delo, kako ga može prikriti, koja se vrsta istraživačke strategije može preporučiti u odnosu na nepoznatog izvršioca ili za posebnu vrstu slučaja. U odnosu na lice mesta FBI profajleri, a kasnije i profajleri iz drugih zemlja, u svom praktičnom radu široko koriste podelu na organizovane i dezorganizovane izvršioce.

Istovremeno, važno je *odrediti konstrukciju motiva*, ličnost i ponašanje izvršioca jer možda postoje dokazi za njegov emocionalni ili lični mentalni problem.

Analiza mesta događaja daje rezultate, koji su korelacija povezivanja slučajeva zbog sličnosti u Mo, odnosno načinu izvršenja. bi se analizirao Mo, potrebno je utvrditi šta utiče na izvršioca da upravo koristi određeni Mo, koje ga okolnosti karaterišu, da li je statičan ili dinamičan, a u cilju kriminalnog ponašanja koje podrazumeva da se za njegovo izvršenje preduzme najefikasniji Mo.

Problem za profajlera predstavlja razlikovanje Mo i potpisa. U ovome leži razlog što i potrebe potpisa i potrebe Mo mogu biti ispunjene istim ponašanjem na mestu krivičnog dela.

U teoriji, izvršiočev Mo je metod koji je korišten da se izvrši krivično delo, a motiv je razlog za izvršenje krivičnog dela, dok je potpis forma koja zadovoljava izvršiočeve emocionalne i psihološke potrebe, on je tipičan, ali ne i obavezan za potpuno izvršenje krivičnog dela.

Tokom izrade profila, nepohodno je *fokusiranje na žrtvu*, obzirom da žrtva i izvršilac mogu pokazati neki oblik psihopatologije u krivičnom delu.

Kada se utvrde bitne karakteristike načina izvršenja krivičnog dela, *sledi provera* u bazi podataka. Baza je i nastala iz potrebe da se slučajevi rešavaju u što kraćem roku, odnosno kako bi se imala evidencija karakteristika izvršenja krivičnih dela. Baza podataka načina izvršenja, može biti izvanredno važan deo profilisanja.

Obzirom na konstantnost procedure izrade profila, autori se malo razlikuju u proceduralnom pristupu, pa je u suštini reč je o istim aktivnostima.

Hazelwood i Michaud govore o četiri faze sastavljanja profila, a Ressler i saradnici, dodaju petu.

- u prvoj fazi je utvrđivanje svih značajnih činjenica-*ulazni podaci*;
- u drugoj fazi, Hazelwood ističe *formiranje određenog mišljenja* prema onome što se dogodilo;
- zatim sledi faza *misaone rekonstrukcije događaja*; a

- nakon toga, sledi određivanje koja je *vrsta lica je mogla izvršiti to krivično delo*, na takav način i iz kojih razloga, ujedno se s tim objašnjava motivacioni faktor pokrenut ponašanjem. Analiziranje u pravcu *otkrivanja motiva*¹ podrazumeva - indirektnu procenu karaktera- /IPA/. Za ovo analiziranje potrebno je prikupiti sve informacije do kojih se može doći o određenom licu u smislu da se identifikuje njegova snaga i slabosti;
- nakon toga se *informacije zbrajaju i analiziraju* sa saznanjem o kriminogenom ponašanju, a mogu se razviti i strategije postupaka organa gonjenja. O ovoj fazi Ressler govori kao o fazi sastavljanja profila i tvrdi da je to ključni deo posla.

Prema njegovim istraživanjima, postoje još dve faze:

- istraga i lišavanje slobode, koje omogućavaju da profajleri i svi učesnici u postupku proveravaju podudarnost ishoda profilisanja sa različitim etapama izgradnje profila, te donose konačan sud o uspešnosti navedenog posla:
- paralelno s navednim, počinje se razvijati sledeća faza rada, kada se postepeno rekonstruišu sekvence događaja i ponašanja, kako izvršioca tako i žrtve.

Kada se osvrnemo na gore rečeno, može se činiti da se radi o psihološkom profilu.

Međutim, *kod psihološkog profilisanja iz očiglednih i već utvrđenih detaljnih saznanja o nepoznatom izvršiocu dobija se prikaz ličnih karakteristika, kao kriterijum za traganje*. Psihološko profilisanje se shvata kao profilisanje ličnosti unutar kliničke prakse i ono često ocenjuje dijagnozu izvršioca.

Kriminalističko profilisanje se ne bavi ovakvim izučavanjem izvršioca, nego *predstavlja ispitivanje krivičnog dela kako bi stvorila slika izvršioca, kao i analiza onih ponašanja koja ga opisuju kao individuu, koja često ispoljava takva ponašanja*

Metode kriminalističkog profilisanja

Postoji nekoliko glavnih metoda kriminalističkog profilisanja.

Najčešće korišćena je kategorizacija mesta zločina i ličnosti izvršioca, na *organizovane i neorganizovane*.

Ova kategorizacija je proizašla iz zaključaka do kojih su istraživači došli, a to je da postoji veza između izgleda lica mesta i nekih osobina ličnosti izvršioca. Ideja o njoj nastala je kao rezultat istraživanja slučajeva serijskih ubistava i silovanja, a obzirom na nivo njihove pripremljenosti, sposobnosti i veštine u vršenju krivičnih dela.

KARAKTERISTIKE MESTA ZLOČINA I KRIVIČNOG DELA

ORGANIZOVANI IZVRŠIOCI

prethodno planiranje
mesto zločina je uredno
ne postoje sredstva ubistva
žrtva je nepoznata osoba izvršiocu

NEORGANIZOVANI IZVRŠIOCI

spontanost zločina i iznenadno nasilje
mesto zločina je neuredno
mnogo dokaza i sredstvo ubistva
mesto zločina i žrtva su poznati

obuzdavanje žrtve
vidljivi znaci agresije pre smrti žrtve
premeštanje žrtve

minimalne mere obuzdavanja žrtve
seksualne radnje nakon smrti žrtve
žrtva ostaje na mestu zločina

KARAKTERISTIKE IZVRŠIOCA KRIVIČNOG DELA

ORGANIZOVANI IZVRŠIOCI

prosečna i iznadprosečna inteligencije
razvijene socijalne veštine
starije dete u porodici
ima partnera
dobar radnik
mobilan/automobil/
kontroluje emocije pri izvršenju dela
potencijalna upotreba alkohola
posećuje mesto zlocina zbog informacija

NEORGANIZOVANI IZVRŠIOCI

ispodprosečna inteligencija
slabo razvijene socijalne veštine
mlađe dete u porodici
nema partnera
loš radnik
živi i radi u blizini izvršenog zločina
za vreme izvršenja dela-anksiozan
minimalna upotreba alkohola
posećuje mesto zlocina zbog ponovnog
proživljavanja

Ove dve kategorije se mogu smatrati ekstremnim, pa je zato ostavljena mogućnost svrstavanja u mešovitu kategoriju. Većina izvršioaca, ipak se nalazi negde između ove dvije kategorije.

Jedna vrsta kriminalističkog profilisanja naziva se **analizom povezanosti**, a znači oblik analize ponašanja koji se koristi da bi se utvrdila mogućnost da je niz zločina učinio jedan izvršilac.

Redosled u ovoj analizi polazi od:

- prikupljanja mnogih *aspekata uzorka zločina*;
- *od modus-a operandi*, rituala ili ponašanja zasnovanih na fantaziji, a čine ga navike ili tendencije tokom ubistva;
- *od potpisa izvršioca* koji pomaže da se uspostavi osnova za analizu veze, jer u svakom krivičnom delu određenog izvršioca postoji jedinstvena sličnost potpisa.

Danas dominiraju četiri osnovna modela naučno zasnovanih i u praksi primenjivih metoda izrade profila ličnosti izvršilaca krivičnih dela. To su u induktivnom delu: kriminalistička istražna analiza, dijagnostičko evaluisanje ponašanja, istražna psihologija, a u deduktivnom načinu profilisanja, bihevioralna analiza dokaza.

Induktivni postupak zaključivanja

Induktivna analiza /uopšteno zaključivanje/ je vrsta zaključka koja se dobija iz skupa opažanja do generalizacije-premise. Kod nje se koriste detaljna zapažanja kako bi se krenulo ka apstraktnim generalizacijama i idejama.

Induktivnim zaključivanjem dolazi se do zaključaka uopštene prirode, koji ne izražavaju izričitu tvrdnju već samo manju ili veću verovatnoću da izvršilac krivičnog dela

poseduje neku osobinu. Ove tvrdnje zasnivaju se na prikupljenim činjenicama i na osnovu iskustva samog profajlera. Zbog uopštenog zaključivanja, dobijeni podaci se od manjeg značaja jer se uglavnom zasnivaju na poređenju sa osobinama već otkrivenih izvršilaca koji su učinili slična krivična dela.

Jedna od najpoznatijih metoda induktivnog profilisanja je:

Kriminalistička istražna analiza

Kriminalistička istražna analiza potekla je iz studije FBI-a, osamdesetih godina prošlog veka. Cilj ove analize je bio da na osnovu proučavanja ponašanja izvršilaca ubistava iz seksualnih pobuda, ustanove se neke njihove konstantne osobine koje bi doprinele klasifikaciji, efikasnijem otkrivanju i njihovom hapšenju u budućnosti.

Ovo istraživanje je utvrdilo vezu između izgleda lica mesta krivičnih dela i pojedinih osobina ličnosti izvršioca, a u odnosu na njihove sposobnosti, pripremljenosti i veštine u vršenju krivičnih dela. Rezultat ove analize je već pomenuta klasifikacija, na organizovane i neorganizovane izvršioce.

Kriminalistička istražna analiza se najčešće sastoji iz šest koraka:

- prikupljanje informacija neophodnih za izradu profila;
- modeliranje procesa donošenja odluka;
- ocena zločina;
- kriminalistički profil;
- istraga;
- lišenje slobode izvršioca.

Dijagnostička evaluacija ponašanja

Ovaj metod je korišćen i pre formiranja pomenute Jedinice za proučavanje ponašanja FBI-ja. On je i danas u upotrebi, pogotovo kada su u pitanju objašnjenja stručnjaka o mentalnom zdravlju izvršioca. Zbog toga ova metoda je zbir psiholoških i psihijatrijskih tehnika koje se koriste u svrhu profilisanja izvršioca.

Istražna psihologija

Ova, već pomenuta grana psihologije, daje još jednu induktivnu metodu profilisanja.

Ova metoda se sprovodi utvrđivanjem pet glavnih komponenti koje odlikavaju ponašanje izvršioca;

- *interpersonalna povezanost*, koja se odnosi se na način na koji izvršioци stupaju u međuljudske odnose, pod pretpostavkom da će i žrtve krivičnog dela tretirati na isti način na koji tretiraju ljude, u svom svakodnevnom životu;
- *mesto i vreme izvršenja* dela takođe odlikava određene aspekte ponašanja izvršioca, obzirom da interpersonalni odnosi dobijaju psihološku nijansu u zavisnosti od mesta i vremena u kojima se odvijaju. Izvršilac najčešće svesno bira mesto i vreme kada će da izvrši delo, što kriminalistima pruža mogućnost dubljeg uvida u njegove aktivnosti;

- *osobine izvršioca krivičnog dela* omogućavaju kriminalistima njihovo svrstavanje u određene kategorije. Naime, na ovaj način se ustanovljava da li priroda dela i način na koji je ono izvršeno, mogu dovesti do klasifikovanja izvršilaca, na osnovu njihovog ispitivanja i empirijskih studija;
- *kriminalna karijera* izvršioca je značajna jer može pomoći u utvrđivanju njegovog prethodnog iskustva, može dati podatke da li se način izvršenja dela u toku vremena menjao, da li je izvršilac pokazao sposobnost adaptacije na nove metode kriminalističke istrage, da li ima promena u biranju žrtve, o karakteristikama mesta izvršenja; i
- *svest o forenzičkim dokazima* izvršilaca odnosi se na utvrđivanje da li izvršilac u toku vršenja dela koristi neka sredstva ili tehnike koje mogu omesti rad kriminaliste na otkrivanju i prikupljanju materijalnih dokaza.

Deduktivna analiza

U smislu deduktivne analize podrazumeva se prepoznavanje opšteg obrasca ponašanja izvršioca, jer ono sugerise njegove specifične karakteristike.

Proces deduktivnog profilisanja ne sprovodi se sa ciljem da se navedene hipoteze potvrde, već da se opovrgnu, da se svaka moguća osobina izvršioca testira na konkretnim dokazima sa namerom da se potvrdi njena netačnost. Ukoliko se ona potvrdi, svaka od navedenih hipoteza se odbacuje ili rekonstruiše, tako da na kraju procesa mogu ostati samo hipoteze, koje ni u jednom utvrđivanju kompatibilnosti sa materijalnim dokazima, nisu pobijene.

Zbog toga, deduktivna konstrukcija profila ponašanja predstavlja skup karakteristika izvršioca argumentovanih iz prikupljenih fizičkih i bihevioralnih dokaza, unutar srodne serije zločina.

Bevel dodaje da informacije koje se koriste za argumentovanje deduktivne analize moraju uključivati:

- *forenzičku analizu* i profil ponašanja;
- *proučavanje karakteristika žrtve /viktimologija/;* i
- *karakteristike mesta zločina.*

Prednost deduktivne analize leži u temeljnosti procesa.

Bihevioralna analiza dokaza

Sušтина ove metode je u tome da se za proces profilisanja koristi samo ono što je poznato, nasumično zaključivanje ne postoji, ne postoji uopštavanje i okvirna procena. Dokazi koji su nebitni ili nisu u vezi sa konkretnim slučajem ne uzimaju u obzir tokom završne analize, što doprinosi objektivnosti krajnjeg rezultata.

Thornton navodi da se ova metoda sprovodi u više faza, od kojih se svaka naredna zasniva na kvalitetno sprovedenoj prethodnoj:

- osnova prve faze */forenzička analiza/* počiva na analizi raspoloživih materijalnih dokaza u cilju utvrđivanja odgovarajućih saznanja o ponašanju izvršioca, a pre izrade njegovog profila. Interpretacija dokaza pripada samo kvalifikovanim

- osobama-profionalcima koji imaju iskustvo u istraživanju i proceni dokaza. Na taj način onemogućava se da profil bude zasnovan na dokazima koji su pogrešno interpretirani, osigurava se da on počiva samo na dokazima koji su prihvatljivi;
- druga faza bihevioralne analize dokaza sastoji se u *prikupljanju viktimoloških podataka* koji mogu doprineti utvrđivanju veza između žrtve i izvršioca. Važna komponenta ove faze je utvrđivanje stepena rizika da žrtva bude napadnuta. Izloženost žrtve riziku od viktimizacije može se posmatrati kao izloženost usled određenog načina života ili kao situaciona izloženost prisutna u trenutku samog napada;
 - u trećoj fazi *analiziraju se postupci izvršioca* na mestu izvršenja krivičnog dela, /vrsta sredstva izvršenja, njegova verbalna aktivnost, priroda i način vršenja eventualnih seksualnih akata nad žrtvom, mere predostrožnosti koje izvršioc preduzima u cilju izbegavanja hvatanja.. / U ovoj fazi utvrđuje se i analizira kompletno lice mesta izvršenja dela uključujući mesto gde je žrtva poslednji put viđena, mesto prvog kontakta žrtve i izvršioca, mesto napada i mesto gde je telo žrtve odbačeno...
 - u poslednjoj fazi primene ove metode svi *podaci prikupljeni u prethodnim fazama*, skupljaju se na jednom mestu i procenjuju deduktivnim putem, kako bi se utvrdio profil izvršioca i zbir svih njegovih karakteristika.

Geografsko profilisanje

Upotrebljava za lociranje izvršioca, analizom lokacija koje su u različitim vremenskim periodima povezivane sa njim.

Geografsko profilisanje nastoji stvoriti pretpostavke o izvršiocima krivičnih dela na osnovu informacija o lokaciji i vremenu njihovog učinjenja. Ovim profilisanjem utvrđuje se koja su krivična dela povezana a koja ne, predviđaju se karakteristike izvršioca odgovornog za seriju učinjenih dela, gde najverovatnije žive, koja znanja poseduju, iz koje oblasti, objašnjava se povezanost između dela i lokacije.

Nasuprot tome, postoji i **Buffer Zone**, lokacija gde izvršilac ne čini krivična dela, zbog velikog rizika.

U odnosu na rečeno, postoje dva tipa izvršioca:

- *prema lokaciji stanovanja*; krivično delo se vrši izvan mesta stanovanja, a njegovo mesto stanovanja je unutar kruga izvršenih krivičnih dela; i
- *prema lokaciji izvršenja krivičnog dela* gde izvršioc napušta svoju lokaciju i vrši krivično delo na potpuno drugom mestu.

Prednost ove metode je korištenje statističkih programa za utvrđivanje lokacije što stvara određenu preciznost i pouzdanost.

PSIHOLOŠKO PROFILISANJE

Psihološko profilisanje relativno je nova istraživačka tehnika koja se razvila u posljednjih 30 godina.

U odnosu na kriminalističko profilisanje, psihološko je uži pojam, jer ono nije moguće bez forenzičkih dokaza koji svedoče o fizičkom tragu određenog krivičnog dela.

Aspekt ovog profilisanja povezuje se s emocionalnim, motivacionim i anti/socijalnim aspektom konkretnog krivičnog dela. Jednostavnije rečeno, to je tehnika koja se koristi u istraživanju krivičnih dela, čijom primenom se na osnovu podataka vezanih za krivično delo i žrtvu, rekonstruiše tok događaja i izvode zaključci o osobinama ličnosti potencijalnog izvršioca krivičnog dela.

To znači da je rad na psihološkom profilisanju usmeren i na usklađivanje ponašanja izvršioca u jednoj, sa ponašanjima ili karakteristikama u drugoj situaciji.

Ovo profilisanje se koristi u slučajevima kada klasičnim kriminalističkim metodama nije moguće razrešiti određeni slučaj, kada je teško znati motiv izvršenja, kao i kada odnos između žrtve i izvršioca pre manifestovanja dela, nije uopšte postojao ili je bio neznatan. Tada, primena profilisanja se javlja kao neophodna.

Metodom psihološkog profilisanja, a na osnovu podataka vezanih za krivično delo i žrtvu, rekonstruiše se tok događaja i izvode zaključci o osobinama ličnosti potencijalnog izvršioca, njegovoj inteligenciji, motivama, navikama, socijalnom poreklu, obrazovanju, polu, starosti....

Kako se psihološko profilisanje izrađuje u početnoj fazi kriminalističke istrage, tako ono daje doprinos u slučajevima u kojima policija još uvek traga za identitetom izvršioca. Ono se nameće kao neophodna metoda kada su na raspolaganju samo početna, nedovoljna saznanja o izvršenom krivičnom delu i kada se primenom drugih kriminalističkih metoda nije postiglo značajno napredovanje u razjašnjavanju konkretnog slučaja. To mogu biti slučajevi gde postoji veliki broj osumnjičenih, kao i slučajevi gde ih uopšte nema, gde nije bilo moguće otkriti i objasniti motiv za izvršenje krivičnog dela ili kada nije postojala nikakva predhodna veza između žrtve i izvršioca krivičnog dela.

Zbog kompleksnosti ljudske ličnosti i psihe, profil se izrađuje u timu, koji je sastavljen od stručnjaka iz različitih naučnih oblasti koji se bave profilisanjem /psihijatar, sociolog, psiholog.../.

Cilj bilo kojeg profila ponašanja trostruk:

- *obezbediti psihološku i socijalnu procenu izvršioca*, što uključuje osnovne informacije; lične strukture izvršioca, grupu stanovništva, starosni raspon, zaposlenost...;
- *obezbediti psihološku procenu imovine* pronađene kod izvršioca je aspekt od velikog značaja, jer će u većini slučajeva profil ukazivati na određenu ličnost, a odnosiće se i na predmete koje on poseduje /fotografije, suveniri i pornografije../;
- *davanje predloga* i strategija za intervjuisanje koje su specifične za konstruisani profil.

Gore opisani cilj-cilj profisanja ponašanja- je da se konstruiše *bihejvioralni sastav* ili obrazac, na osnovu kojeg će se izvršiti identifikovanje ponašanja neidentifikovanog izvršioca.

Izrada profila zasniiva se na pretpostavci da je ponašanje /bihevijorizam/, kao i način izvršenja krivičnog dela, odraz osobine ličnosti.

Glavna psihološka premisa profilisanja je da će postojati *doslednost između načina na koji izvršioci postupaju na mestu zločina i onoga ko su oni*. Razumevanjem doslednosti u razvoju izvršioca i njegovim menjanjem tokom vremena, predviđa se da se može povezati način na koji se on ponaša na mestu zločina i kako se ranije ponašao, u različitim kontekstima.

Zato Holmes i Holmes ukazuju da postoje određene pretpostavke prisutne u procesu profilisanja:

- *mesto krivičnog dela odražava ličnost* je osnovna pretpostavka psihološkog profilisanja. Stoga se ocenom mesta može predvideti tip ličnosti izvršioca, zbog čega višestruki zločini mogu biti povezani sa konkretnim izvršiocom i profil se može koristiti za predviđanje budućih. Nijedna ponašanja izvršioca nisu ista, a upravo se te razlike u ponašanju odnose na specifične karakteristike izvršioca. Proces profilisanja u ponašanju usmeren je na analizu dokaza ponašanja koje je izvršioc izložio analizom mesta zločina, relevantne dokumentacije, izjave žrtve i post mortem izvještaja, kao i sastavljanjem bihevijornog sastava i šablona;
- *ličnost izvršioca se neće promeniti*, tvrde ovi stručnjaci, saglasni da je srž ličnosti pojedinca fiksirana vremenom u tinejdžerskim godinama, a u osnovi ostaje ista i tokom vremena. Ni zločinačka ličnost se takođe neće radikalno promeniti, ali može doći do izmena zbog protoka vremena, okolnosti i drugih aktivnosti;
- *potpis će ostati isti*, jer je on jedinstven način na koji izvršioc počinu zločin. Pošto je potpis jedinstven način prisutan tokom krivičnog dela, a način postupanja odnosi na način na koji izvršioc počinu krivično delo, nekada postoji određena konfuzija u pogledu razlike između potpisa i načina rada.

Izvršioci krivičnih dela serijskih silovanja

Serijalnost ovog krivičnog dela ima različito poimanje o tome koliko nečega čini seriju, odnosno koji je to minimalan broj.

Među stručnjacima koje se bave istraživanjem i rasvetljavanjem takvih krivičnih dela ne postoji saglasnost oko minimalnog broja koji indicira serijalnost. Pa tako se smatra da je potrebno, minimum dva izvršena dela istog izvršioca, a prema stavu FBI-a najmanje tri krivična dela izvršena od strane iste osobe ili osoba.

Osim broja, problem se javlja i prilikom *povezivanja ovih krivičnih dela*. Naime, prilikom zaključivanja da li je krivično delo deo serije istražitelji se mahom fokusiraju na neke osnovne pokazatelje, a jedan od glavnih su lokacija, osobine žrtve i Mo izvršioca.

Osim povezivanja ovih krivičnih dela, fokus se stavlja na neke osnovne pokazatelje, kao što su; lokacija, osobine žrtve i svakako Mo izvršioca. Ponašanja izvršioca koja predstavljaju Mo, možemo u kontekstu neophodnosti raščlaniti na dve grupe:

- ona koja su neophodna za vršenje ovih krivičnih dela; i
- ona koja nisu neophodna da bi silovanje bilo uspešno izvršeno.

Ako je *motiv* za izvršenje ovih krivičnih dela , uslovno rečeno prost /zadovoljavanje osnovne psihološke potrebe/, tada nisu prisutna dodatna ponašanja koja bi bila uslovljena

složenim motivom. Kod prostog motiva izvršioc će se fokusirati samo na ona ponašanja koja su mu neophodna da uspešno izvrši silovanje /upotreba minimalne sile da kontroliše žrtvu, skidanje samo neophodne odeće, silovanje traje onoliko koliko je potrebno da izvrši polna radnja.../, odnosno fantazija, onda kada se ona javlja kao motiv izvršenja. Fantazija se manifestuje u vidu potpisa izvršioca. Ova ponašanja pružaju bliži uvid u motivaciju koja nagoni izvršica na silovanje. Tada je motivacija direktna manifestacija fantazije, koju izvršioc proživljava i želi da ostvari sa svakom svojom žrtvom.

Uspostavljanje Mo izvršioca krivičnih dela serijskog silovanja sastoji se od određivanja aspekata kao što su:

- metode pristupa žrtvi, znači korištenja različitih stilova;
 - o *prirodni pristup* uključuje sposobnosti izvršioca da uspešno komunicira sa žrtvom;
 - o *bliski pristup* uključuje direktnu fizičku silu u obliku napada, koji žrtvu ponižava i fizički povređuje;
 - o *pristup iznenađenja* uključuje čekanje i približavanje žrtvi;
- metoda kontrole žrtve je ujedno i druga metoda pristupa, a to je pristup odgođenog kažnjavanja. Pri tome, izvršioc ne održava stalni kontakt sa žrtvom. Između početnog kontakta i drugog kontakta postoji odlaganje od jednog do pet dana, do stvarnog napada.
- izbor lokacije i zločinačka sofisticiranost se u celokupnom Mo izvršioca fokusira na karakteristike kao što su;
 - o da li se napad dogodio u zatvorenom ili na otvorenom prostoru;
 - o da li je žrtva premeštana;
 - o da li postoji primarno ili sekundarno mesto zločina;
 - o da li je dokazni materijal ostavljen na mestu događaja; i
 - o da li je mesto predstavljalo rizik za izvršioca u smislu da bude identifikovan.

Skoro uvek pretpostavlja da izvršioc ima *-fiksnu ili kućnu bazu*, područje u kome čini krivična dela. Ovaj logičan odnos prema matičnoj bazi, naziva se *kriminalnim dometom*. Na izbor određenog zločinačkog opsega može uticati poznavanje i osećaj sigurnosti koji nudi teritorija. Izvršilac može redovno putovati kroz određeno područje i upoznati se sa okolinom, koja pruža informacije koje on može koristiti za planiranje svog sledećeg napada.

Modus operandi serijskog krivičnog dela silovanja bi stoga, uključivao aspekte koji ukazuju na ponašanje potrebno da se dobije i kontroliše žrtva, da se omogući dovršenje silovanja, da se izbegne otkrivanje i prikrije identitet.

Izvršioc krivičnog dela serijskog silovanja iskazuje *tri dimenzije ponašanja* tokom vršenja ovog krivičnog dela: kontrolu, nasilje i seksualno zadovoljenje.

- *kontrola* je integralni deo svakog silovanja, bez ovog elementa sam čin ne bi bio moguć. U kolikoj je meri kontrola zastupljena, upućuje na određene motivacione činioce iza samog dela. Zbog toga je kontrola sastavni deo gotovo svake motivaciono-zasnovane klasifikacije. Imajući u vidu da stepen kontrole koja je upotrebljena nije isti, može se zaključiti da na osnovu ovog kriterijuma možemo razlikovati:

- one koji kontrolu primenjuju instrumentalno, kako bi omogućili vršenje silovanja, u kom slučaju je kontrolišuće ponašanje deo njegovog načina izvršenja; i
- one koji značajnu pažnju posvećuju kontrolisanju žrtava sa željom da iskažu svoju dominaciju nad njom, u kojoj je kontrola sastavni deo psihološke motivacije za vršenje silovanja, kada je ona je odraz fantazije;
- *nasilje* je nezaobilazna odlika silovanja, jer je silovanje po svojoj prirodi nasilan čin. Količina besa i agresije prema žrtvi su ključni motivacioni faktori kod silovanja. Izvršioc, *čiji je pokretač bes* ispoljava umereno do brutalno fizičko nasilje. Oni izvršioc *čiji motiv nije agresija* ispoljavaju minimalno do umerenog nasilja koje uključuje šamaranje, verbalno nasilje ili cepanje odeće. Pored navedenog, neophodno je uključiti i situacione faktore kada se određuje podgrupa, jer intenzivan otpor žrtve može isprovocirati napadača i biti rezultat većeg nasilja nego što je izvršioc zamislio i želeo, a u nekim slučajevima može uzrokovati da izvršioc odustane od silovanja, jer ga otpor demotiviše;
- sastavni deo silovanja je *seksualno zadovoljavanje*, ali ono nije uvek u prvom planu. Motivacija za silovanje se može podeliti u dve generalne motivacione kategorije: seksualnu i neseksualnu. Seksualna motivacija se dalje deli u dve potkategorije na samo seksualnu /kada izvršilac želi seksualno zadovoljstvo i koristi samo onoliko fizičke sile koliko je neophodno da to ostvari/ i sadističku /kada seksualno zadovoljstvo zavisi od nanošenja bola i izazivanja straha kod žrtve/. Već smo napomenuli da su seksualne fantazije značajan aspekt silovanja kao fenomena, jer u velikom broju slučajeva, pogotovo težih i serijskih, sam motiv za silovanje proizilazi iz fantazije i cilj silovanja jeste ostvarivanje zamišljenog scenarija. Prilikom ovakvih silovanja, izvršilac se ponaša u skladu sa fantazijom pa ta ponašanja mogu biti razdvojena od onih koja su neophodna za sam akt, te predstavljaju značajan uvid u motivaciju izvršioca u vidu potpisa.

Na osnovu gore rečenog mogu se zaključiti određene psihološke karakteristike koje mogu suziti krug potencijalnih osumnjičenih, a može se i povezati više izvršenih silovanja sa jednim izvršiocem.

Generalno možemo razlikovati dva tipa ponašanja tokom vršenja krivičnog dela silovanja;

- jedna su fokusirana na način izvršenja krivičnog dela;
- druga su fokusirana na fantazijske motive.

Psihološki faktori koji čine unutrašnji pokretač ovih izvršioca jesu presudni za razumevanje samog krivičnog dela, načina izvršenja, svih radnji koje je izvršioc obavio, motivacije za vršenje krivičnog dela. Njihov značaj posebno dolazi do izražaja kod krivičnih dela vršenih u seriji, jer svako pojedinačno izvršeno delo uistinu je odraz unutrašnjeg života izvršioca, njegovih želja, potreba, mogućnosti i fantazija.

Fantazija i ponašanje potpisa

Seksualni činovi, bez obzira da li se smatraju normalnim ili perverznim, potiču iz fantazije koja garantuje uzbuđenje.

S druge strane, fantazija u krivičnim delima silovanja odražava jedinstveni obrazac iskustva i razvoja pojedinca, pa na taj način pruža najbogatiji izvor informacija o izvršiocu.

Kada je u pitanju doživljaj realnosti u fantazijama, on nije isti kao kod objektivnog posmatrača. Za mnoge serijske ubice fantazija je različita stvarnost od druge stvarnosti društvenog sveta. To znači da je jedna stvarnost je stvarni svet, a druga stvarnost je psihološka stvarnost fantazije koja je podsticaj za serijska ubistva. Kod ovih izvršioaca, fantazija i realnost su spojene u jednu subjektivnu realnost, u kojoj fantazija služi kao scenario. Treba napomenuti da ipak izvršioci nisu izvan kontakta sa realnošću.

Nastajanje fantazije počinje od postojanja sveta mašte u detinjstvu.

Tokom adolescencije i odrastanja potencijalnog serijskog ubice, život u mašti koji je dugo skrivao, počinje da se pojavljuje u svakodnevnom društvenom ponašanju. Upravo u tom trenutku tanka linija između stvarnosti i fantazije počinje da se magli. U ovom trenutku, potencijalni serijski ubica postaje izolovaniji i više vremena provodi razmišljajući o svojim maštanjima, ne delujući na njih.

Ljutnja i praznina, dve emocije koje prvobitno pomažu u stvaranju života s fantazijom. One postaju pokretači koji fantaziju pokreću dalje. Osećanja uzbuđenja i olakšanja nastaju dok je pojedinac aktivno uključen u fantaziju, ali kada se mašta završi, osećaji praznine i ljutnje se neprestalno vraćaju. On kaže da fantazije mogu progutati čoveka. Kada pojedinac postane potpuno zaokupljen fantazijom, on je potpuno disociran od svega ostalog.

Serijske ubice nikada svoje fantazije ne smatraju neobičnim. One im pružaju osećaj kontrole koji, čini se, nedostaje društvenom svetu, a vremenom fantazije serijskih ubica postaju opsesija.

Međutim, neke činjenice su više svojstvene *seksualnom serijskom ubici s fantazijom*.

Uobičajene fantazije ovih izvršioaca koje uključuju dominaciju, osvetu, nasilje, silovanje, maltretiranje, moć, kontrolu, mučenje, osakaćenje, nanošenje boli sebi i drugima i smrt.

Ove fantazije su važan deo ličnosti seksualnog serijskog ubice i saglasni su na zadovoljstvu zbog svog agresivnog, sadističkog i destruktivnog sadržaja fantazije.

Seksualne fantazije izvršioaca krivičnih dela silovanja i onih serijskih, mogu poprimiti različite oblike od jednostavnih do izuzetno složenih. One se pri izvršenju odražavaju u ponašanju izvršioaca, pa je odnos fantazije i ponašanja dvosmeran.

U krivičnim delima serijskih silovanja, izvršilac dehumanizuje žrtvu. To je uslov da bi je posmatrao kao objekt zadovoljstva kojim može da manipuliše. Dehumanizacija se ostvaruje disocijacijom, razdvajanjem određenih kognitivnih procesa i informacija. Tim postupkom izvršilac uspeva da odvoji činjenicu da je žrtva ljudsko biće od svojih radnji u kojima je tretira kao objekt za postizanje sopstvenog zadovoljstva.

Fantazije se nalaze u složenim motivima. O unutrašnjim pokretačima fantazije zaključuje na osnovu objektivno zapaženih i protumačenih ponašanja koja su evidentno prisutna na mestu izvršenja

U skladu sa hipotezom o seksualnoj motivaciji serijskog seksualnog krivičnog dela, pa čak i ubistva, često se pojavljuje nasilna seksualna fantazija povezana sa mnogobrojnim unutrašnjim preživljavanjima i sanjarenjima izvršilaca.

S druge strane, *ritualno* i fantazijsko ponašanje odnosi se na stvarne komponente ponašanja silovanja i sve pridružene karakteristične karakteristike. Tako ritualni aspekt ovog

krivičnog dela potiče iz unutrašnje fantazije izvršioca, nasuprot situacionim zahtevima njegovog činjenja. Ova ponašanja koja se individualiziraju, proizlaze iz motiva za krivično delo i iz seksualnih maštarija koje on izražava.

U serijskim krivičnim delima silovanja, lični pristup evoluiru zajedno sa izvršiocom, prilagođava se trenutnom stanju i usavršava se sa svakim sledećim krivičnim delom. Što znači da se krivično delo razvija zajedno s izvršiocom.

Potpis izvršioca krivičnog dela serijskog silovanja, nije nužno i isključivo vezan za internalizovanu fantaziju. On se može manifestovati na mnogo drugih načina, ali opšte je prihvaćeno da je to lični znak i prepoznatljivo ponašanje koje služi specifičnoj psihološkoj i emocionalnoj potrebi.

Elementi seksualnog ponašanja

Specifično ponašanje izvršioca serijskog silovanja ima različite elemente koji su u njegovom ponašanju dominantni.

Samim tim se kristalizuju *različiti obrasci* ponašanja izvršilaca krivičnog dela silovanja:

- *obrazac ponašanja intimnosti sa ličnim pokušajem* ukazuje na izvršioca koji ispoljava pseudobrigu za žrtvu ili neku spremnost da se prema žrtvi odnosi kao prema osobi. Smisao navedenog je da se izvršioc prikaže kao dobra osoba;
- *obrazac ponašanja brutalnosti* predstavlja skup ponašanja koja ukazuju na eksplozivno oslobađanje ljutnje, tokom seksualnog napada. Za napad je karakteristično otvoreno nasilje i agresija, a dešava se pre seksualnog kontakta;
- *obrazac sebičnog ponašanja* karakteriše izvršioca koji koristi žrtvu kao predmet. U krivičnom delu, ovaj izvršioc je seksualno sebičan i fizički nasilan, što ukazuje na bezobzirnu nezainteresovanost za žrtvu;
- *obrazac uverenja i moći seksualnog izvršioca krivičnog dela silovanja* poseduje visoku ritualnost. Izuzetna seksualnost je njegov put. Njegova složena fantazija je uloga ljubavnika;
- *obrazac odmazde* karakteriše fizička brutalnost. Silovanje je izraz ljutnje, besa, prezira i mržnje koji se oseća prema ženama, određenoj osobi, grupi ili instituciji. Izvršioc je vrlo impulzivan i izuzetno nasilan. Fantazija igra manju ulogu nego u prethodnim vrstama. On mrzi žene i želi ih kazniti i degradirati;
- *obrazac sadističkih izvršioca* je najopasniji obrazac silovanja, jer ima za cilj da fizički i psihički nanese štetu žrtvi. Ovaj izvršilac uspostavlja vezu između agresije i seksualnog zadovoljstva. Njegovo seksualno uzbuđenje je funkcija boli, straha i nelagodnosti žrtve. Što je agresivniji to se oseća snažnije, i što je snažniji postaje agresivniji. Stoga je agresija sadističkog silovatelja erotizirana, on u njoj pronalazi zadovoljstvo i uzbuđenje vezano za patnju žrtve. Fantazijsko ponašanje /verbalno i bihevioralno/ igra glavnu ulogu u sadističkom ponašanju izvršioca.

Međutim, treba napomenuti da su varijacije izloženih obrazaca ponašanja gotovo neograničene.

Klasifikacija izvršioca krivičnih dela serijskih silovanja

Postoji pet vrsta izvršioca ovih krivičnih dela:

- izvršioc koji traži uspostavljanje samopouzdanja a odlikuje ga minimalno korišćenje agresije koja je u funkciji primoravanja žrtve na saradnju. To su nesigurne osobe koje pokušavaju uspostaviti "intimniji" odnos sa žrtvom;
- izvršioc koji demonstrira svoju seksualnu moć je agresivniji. On demonstrira svoju snagu, muškost, moć, kontrolu i autoritet;
- izvršioc osvetnik čije je osnovno osećanje bes koji se ispoljava putem prinudnog seksualnog čina. U ovom slučaju je karakteristična veća količina agresije i ponižavanje žrtve koja često simbolizuje neku drugu osobu;
- izvršioc koji traži uzbuđenje je sadistički, doživljava zadovoljstvo zbog patnji žrtve. On pažljivo planira krivično delo, priprema opremu, ima običaj da snima krivično delo, često zadržava suvenire koji ih podsećaju na njega. Uglavnom je dobro prilagođen u društvenom životu;
- situacioni izvršioc koristi situaciju u kojoj može zadovoljiti seksualne potrebe, a za vreme vršenja nekog drugog krivičnog dela. On ne planira, a uloga fantazije je minimalna. Radi se o impulsivnim osobama.

Sledeća klasifikacija je ranije pominjana klasifikacija FBI-a, na osnovu koje je kasnije nastalo uputstvo za klasifikaciju ovih krivičnih dela:

- *izvršioci koji imaju potrebu za potvrđivanjem* čiji metod napada je iznenadni napad, a ponašanja su u skladu sa fantazijama. Generalno ovi izvršioci, fizički ne povređuju žrtve. Žrtve su obično stranci, određene unapred. Silovanja vrše se u određenom prostoru. Ovaj tip izvršioca će najverovatnije odustati od napada, ukoliko se žrtva opire, a može pokušati da ponovi kontakt;
- *izvršioci koji projektuju svoju agresivnu ličnost* kao metod napada koriste iznenadni napad ili obmanu. Ponašanja su u skladu sa fantazijama, generalno ne žele da žrtva bude verbalno ili drugačije uključena u akt silovanja. Cilj silovanja se sastoji iz hvatanja, savladavanja i kontrole žrtve. Pažljivo bira lokaciju kako ne bi bio uznemiravan;
- *izvršioci koji se svete žrtvama zbog osećaja besa* u metodi napada imaju prepad. Njihova ponašanja su u skladu sa fantazijama. Fizičko nasilje je preterano, sa povređivanjem žrtve i cepanjem njene odeće. Ovi napadi su u svom načinu neplanirani, primena sile kreće od samog početka napada i traje tokom celog silovanja, napadi su sporadični, ne traju dugo, velika količina besa je prepoznatljiva na mestu izvršenja, žrtve poznaju napadača..;
- *izvršioci koje bes uzbuđuje kao metod napada* imaju obmanu. Njihova ponašanja su u skladu sa fantazijom. Intenzitet seksualne brutalnosti će se povećati sa povećanjem besa silovatelja, koji raste sa povećanjem seksualnog uzbuđenja. U načinu izvršenja, izvršioc se može predstavljati kao autoritet /policajac/ kako bi pronašao žrtvu, bira ranjive žrtve za zavođenje, prevashodno punoletne, izvršioci imaju nisko samopouzdanje, žrtve mami da dođu na mesto nad kim on ima potpunu kontrolu, planira silovanje do detalja;

- *oportunistički /situacioni /silovatelj* čiji je metod izvršenja krivičnog dela bilo koji od gore navedenih.

Profilisanje izvršioca serijskih krivičnih dela silovanja

Pri izradi svakog profila izvršioca serijskih krivičnih dela silovanja, polazne informacije se dobiju na dva načina:

- *izjavom žrtve i analizom mesta događaja*, odnosno uviđajem. Prilikom uzimanja izjave od žrtve, od neprocenjivog značaja za izradu profila, je žrtvin opis ponašanja izvršioca za vreme trajanja silovanja. Takođe, vrši se proučavanje žrtve koje se zasniva na prikupljanju podataka: ko je žrtva, kakva je ličnost, kakve su joj osobine, kakve su joj navike, kakva su joj zanimanja i interesi, kakav joj je životni stil, kakva joj je seksualna prošlost, profesija i da li pripada grupi naročitog rizika. To je ujedno i početak izrade profila.
- *analiziranje poznatih činjenica o krivičnom delu* predstavlja drugu fazu profilisanja, da bi se došlo do saznanja o motivima krivičnog dela i samim tim predstave o profilu ličnosti izvršioca. Ponašanje izvršioca lakše se posmatra ako se ono posmatra kao deo sistemskog obrasca, kao predstava o profilu kriminalne ličnosti izvršioca.

Okvir za profilisanje, konstruisan iz različitih psiholoških i kriminalističkih tipologija i modela, kreiran od strane Burgess-a, Canter-a, Douglas-a, Hazelwood-a, Varren-a, Knight-a i Prentki-a, Palermo-a i Kocsis-a, Savino-a i Turvei-a, odražava cilj sveobuhvatnijeg okvira modela:

- *prva faza je prikupljanje detaljne, raznovrsne dokumentacije* koja se odnosi na serijsko silovanje, izjava žrtve, policijski i medicinski izveštaji i, ako je moguće, mapa koja prikazuje sve relevantne lokacije povezane sa svakim krivičnim delom;
- *druga faza procesa je procena identifikacije značajnih aspekata svakog krivičnog dela* koja omogućava profajlerima da se upoznaju sa svim prekršajima u seriji, kao i da se pristupi relevantnim dokazima;
- u trećoj fazi *procene profajler analizira svaki zločin i identifikuje faktore zločina* koji sadrže Mo i aspekte fantazije;
- sledeći korak je *utvrđivanje postojanja ponašanja u potpisima* u nizu krivičnih dela;
- *završni korak je priprema pismenog mišljenja* koje sadrži karakteristike zločina, Mo, aspekte fantazije i ponašanje u potpisu.

Dokazi na mestu događaja mogu se koristiti za redosled događaja, određivanje lokacije, uspostavljanje pravca ili vremena.

Pri tome postoje:

- *relativni dokazi* koji su značajniji /zbog lokacije/ u odnosu na druge dokaze;
- *funkcionalni dokazi* koji opisuju kako stvari funkcionišu;
- *sekvencijalni dokazi* se koriste za utvrđivanje redosleda događaja;
- *usmereni dokazi* se koriste u svrhu određivanja radnji učesnika na mestu zločina;
- *akcioni dokazi* koriste se za tumačenje pokreta ili postupaka pojedinaca.

Mora se imati na umu da postoje dva modela koja se tiču prostornih obrazaca ponašanja ovih izvršioaca:

- prema *hipotezi o lokalitetu*, ovaj model izvršioaca putuje od svoje matične baze do područja u kojem vrši napad. Tada ne postoji preklapanje između raspona zločina u kojima su napadi učinjeni i domaćeg dometa izvršioaca. Stvaranje pretpostavki /predviđanja/ o lokaciji izvršioaca, na osnovu lokacije krivičnog dela naziva se *geografskim profilisanjem*;
- druga *hipoteza je da izvršilac izlazi iz centralne matične baze* da bi učinio krivično delo, a zatim se vraća. Stoga postoji veliko ili potpuno preklapanje domaćeg i zločinačkog raspona.

Profil izvršioaca krivičnog dela serijskog silovanja

Važno je napomenuti da opšti obrasci ponašanja i demografske informacije koriste se za stvaranje osnovnog portreta i služe kao polazište, a prikupljeni su iz međunarodnih izvora

Opšta demografija ovog izvršioaca može se sumirati na sledeći način: muškarac, između 20-35 godina starosti, generalno stabilna ličnost, ima nekvalifikovan posao, oženjen ili uključen u stabilne seksualne odnose, prosečanog do iznad prosečnog nivoa inteligencije, s kriminalnom istorijom koja se obično ogleda u imovinskim zločinima ili nekom obliku seksualnog napada, prebivalište je porodično, poseduje vozilo koje koristi tokom izvršenja krivičnog dela...

Izvršioaci serijskih silovanja mogu ali i ne moraju imati kriminalnu istoriju, ne mogu se prepoznati po njihovoj prošlosti, ni po načinu na koji izgledaju, ni po mestu gde žive, jer ne postoji tipičan serijski izvršilac. Mnogi od njih nisu socijalno izolovani ili seksualno uskraćeni. Oni mogu biti bilo ko: mehaničari, učitelji, političari, beskućnici, lekari, advokati, policajci, vatrogasci, treneri ili susedi. Mnogi od njih su obrazovani, zaposleni i uključeni u dugoročne veze braka s decom. Oni žive prosečne živote sa malo ili nimalo naznaka za okolinu da žive dvostrukim životom, a ostavljaju niz žrtava.

Identifikovanje obrazaca serijskog izvršioaca je veoma važno, ali može varirati između lakoga i vrlo teško.

Česti pratilac izvršioaca serijskih krivičnih dela silovanja su razni poremećaji ličnosti.

Psihopatija, već ranije pomenuta, neupitno je deo konstrukta koji jeste ličnost izvršioaca serijskih silovanja. Između ostalog, kršenje prava drugih, neobaziranje na takva prava, nepostojanje empatije za osećanja drugih, nepostojanje kajanja za nanete povrede drugima, veliki ego i veštački šarm su osobine koje imaju ovi izvršioaci. Ponašanje serijskih izvršioaca gotovo uvek ide do ekstrema, što je definišuća osobina psihopatije.

Navedeno su osobine, gotovo neophodne za serijalnost.

Međutim, neke druge osobine koje psihopatija ispoljava prilikom vršenja krivičnog dela se kose sa osnovnim osobinama psihopate. Psihopate su impulsivne i ne prave detaljne planove, dok je kod serijskih silovanja prisutna i potrebna značajna doza strpljenja i planiranja kako bi serijalnost uopšte bila moguća i kako bi se izbeglo hapšenje. Takođe, stalno pominjani nedostatak saosećanja kod njih, može jednostavno objašnjavati nedostatak brige za posledice. Na kraju, ako je cilj izvršioaca serijskog krivičnog dela silovanja da ponizi,

dominira i izazove ekstremnu patnju kod žrtve, određen stepen empatije je neophodan kako bi izvršioc mogao da ceni nivo sopstvenog uspeha.

Pored toga, *narcisizam* posebno patološki, nije retka pojava kod ovih izvršioaca. Za razliku od psihopatije, nedostatak empatije kod narcisoidnih osoba se ne manifestuje kroz gledanja na druge kao objekte, već kao potreba da se od njih dobije poštovanje, divljenje i uspostavi osećaj superiornosti, osobine koje su prisutne kod mnogih izvršioaca krivičnih dela serijskih silovanja.

Sadizam sa svojim okrutnošću, ponižavanjem i agresivnošću, ima potrebu uživanja u patnji drugih. Serijska krivična dela su gotovo uvek sadistička, njihov integralni deo je namerna i svrshodna patnja žrtve. Na ličnom nivou, sadisti uživaju i u kontoli koliko u patnji drugih, pa je česta pojava kod onih koji žive sa partnerom da terorisanje partnera ide do te mere da su primorani da učestvuju u vršenju krivičnih dela.

Parafilija označava vrstu seksualnog ponašanja, kada je osobi za postizanje potpunog seksualnog zadovoljstva neophodno prisustvo raznih objekata, rituala ili situacija. Ove seksualne devijacije često imaju pritisak na izvršioaca, te sa njegove tačke gledišta su neophodne. Kada su prisutne, ceo proces vršenja silovanja je tako organizovan da zadovolji određeni devijantni seksualni poriv. Zbog toga je kod njih, seksualno zadovoljstvo nerazdvojni deo silovanja.

Pedofilija je prisutna u ovim slučajevima, a odnosi se na odabir dece kao žrtava.

Pored ovih, mogu biti prisutne i *flagelacija* /seksualno uzbuđenje uzrokovano prebijanjem ili bičevanjem druge osobe/, *nekrofilija* /za seksualno uzbuđenje je potrebno mrtvo telo/...

Fetišizam je takođe prisutan kod serijskih izvršilaca silovanja, a označava potrebu za specifičnim predmetom ili delom tela kako bi se postiglo seksualno zadovoljstvo.

Sklonost fantazijama i disocijativne tendencije nemaju patološke karakteristike u smislu nekih obolenja.

Disocijacija /odvajanje/, je mehanizam u podlozi poremećaja ličnosti, javlja se kao nesvesna psihološka funkcija, a služi izvršiocima ovih krivičnih dela kao odbrambeni mehanizam kojim se oni koriste kako bi mogli da uopšte, vrše ova krivična dela. Disocijacijom /razdvajanjem određenih kognitivnih procesa i informacija/ se ostvaruje dehumanizacija žrtve, pa je izvršiocima moguće da posmatraju žrtvu kao objekt zadovoljstva kojim se može manipulirati.

Osim gore navedenog, *kompulsivnost* /prinudjenost/ je čest faktor kod izvršilaca krivičnih dela serijskog silovanja. Sami izvršioaci ovu prinudjenost opisuju kao prividnu prinudjenost za vršenje krivičnih dela. Ovaj impuls se javlja u ciklusima i igra značajnu ulogu u svakom ponovnom vršenju silovanja, stvarajući na taj način seriju. Ciklus počinje kada izvršilac oseti rastući osećaj napetosti, koji prate sadističke i parafilne fantazije. Tenzija se nakuplja do tačke prinude da izvrši silovanje, kojim se oslobađa tenzija i javlja se osećaj smirenosti. Posle silovanja sledi *period hladjenja*, koji karakteriše privremeno stanje relaksacije, kratkog je trajanja, nakon čega ciklus ponovo počinje novim skupljanjem tenzije.

Gore opisani izvršioaci, po različitoj literaturi, imaju dve osnovne diferencijalne osobine u odnosu na ostale izvršioce:

- oni su kognitivno insuficijentni; i
- mentalno su disfunkcionalne ličnosti.

Još jedna karakteristika ovih izvršioaca je da se ne udružuju u grupe radi vršenja krivičnih dela, niti su stalni članovi takvih grupa. Uzroci leže u latentnoj strukturi ličnosti, nastaloj iz primarne porodične patologije. U njihovoj anamnezi postoji značajna verovatnoća istorije nasilništva.

Njihovo kriminalno ponašanje počinje rano, još pre adolescencije, od krađa do silovanja.

Odlikuje ih nasilničko ponašanje u porodici i sklonost ka vanbračnim vezama.

Nekada kao okidač za izvršenje ovih krivičnih dela može biti konstantno osećanje frustracije, poniženja ili konflikta, a u krivičnom delu se ogleda u ekstremnom ponižavanju žrtve.

Istraživanja pokazuju da je većina njih skoro nepismena ili da su završili neki zanat, a u svom svakodnevnom ponašanju se ne izdvajaju od sredine u kojoj se kreću.

Ubistvo-ubice

Kod osnovnog oblika ovog krivičnog dela, kod običnog ubistva, radnja izvršenja nije određena ni precizirana, obzirom na njene neograničene mogućnosti. U svakom slučaju, radnja se definiše na osnovu nastale posledice koja se sastoji u lišavanju života drugog lica, pa stoga podrazumeva svaku onu radnju kojom se jedno lice može lišiti života. Bez obzira na raznovrsnost radnji u odnosu na svako konkretno krivično delo ubistva, radnja ovog krivičnog dela može se sastojati u vidu činjenja ili nečinjenja, odnosno propuštanja, ukoliko postoji obaveza činjenja.

Razlozi zbog kojih jedna osoba ubija, mogu biti veoma raznovrsni. Oni su u strukturi ličnosti ubice, različitim motivima, načinu na koji se izvršavaju, broju ubijenih, vrsti odnosa između žrtve i ubice, ljudskoj volji za moći, strah od smrti, delom su izvor nasilja i generatori ubistva, pa su psihička objašnjenja za ovaj čin u konstituciji čoveka.

U savremenoj psihološkoj literaturi, targetiraju se zajednički imenitelji ubistva, a to su; ljudske egocentričnosti, nezrelosti, socijalne neprilagođenosti, kompromitovane racionalne kontrole i eksplozivnosti. Ovo targetiranje je u smislu predisponirajućih faktora, a dodaju se osećanja ugroženosti i bespomoćnosti, ali i subkultura nasilja.

Motivi za ubistvo mogu biti raznovrsni i proizlaze iz veze izvršioaca i žrtvi, a najčešći su osveta, ljubomora, mržnja, koristoljublje, naraščišćeni imovinski odnosi, narušeni rodbinski odnosi, strah od kazne, prikrivanje drugog krivičnog dela, maltretiranje, uvrede...

U odnosu na gore rečeno, bilo da se suzbiju sopstveni nagoni koji su stari nekoliko milenijuma ili da se poseduje prirodna averzija prema oduzimanju života druge osobe, jasno je da je u većini slučajeva potreban katalizator koji će delovati da se ubije drugo ljudsko biće.

Kriminogeni faktori ubistva

Njihova osnovna podela je na:

- *faktore ličnosti* koji su urođeni ili biološki. To su unutrašnji faktori, /individualne karakteristike/, a mogu biti trenutni /alkoholizam, narkomanija.../ i trajni /stabilni i nepromenljivi/;

- *stečene /psihološke/ subjektivne* faktore, koji su individualna obeležja, a manifestuju se u karakteru, inteligenciji, emocijama, motivima i drugim svojstvima ličnosti; i
- *socijalne faktore /faktore sredine/* koji se nalaze izvan pojedinca, a prirodni su, /kriza vrednosnog sistema, politički sukobi, rat, položaj čoveka u društvu, siromaštvo, stambene prilike, delovanje sredstava masovne komunikacije/...

Literatura markira četiri okolnosti za krivično delo ubistva:

- kada izvršilac stvara situaciju u kojoj izražava superiornost nad žrtvom, i onemogućava žrtvi da se odbrani / ubistvo iza leđa/;
- ubijanje zbog finansijske nagrade ili obećanja;
- ubistvo iz nekog drugog razloga;
- ubistvo s izuzetnom surovošću, s više bola nego što je potrebno da bi nekome oduzeo život /potiče iz strukture ličnosti/.

Psihološki profil ubice

Imajući u vidu veliku raznolikost u onome što se odnosi na moguće uzroke ubistva, teško je uspostaviti opšti psihološki profil ubice, jer prilikom ubistva, ispunjavaju se složene psihološke potrebe izvršioca.

Pored mnogobrojnih konkretnih uzroka, po pravilu osoba koja počinu ubistvo vidi svoju žrtvu kao nekoga ko mu je naneo zlo, ko predstavlja pretnju njegovom integritetu statusu, interesu voljene osobe ili predstavlja prepreku za postizanje određenog cilja. Osim toga, čovek može ubiti osobu koja liči na osobu koja ga je povredila.

Međutim, većina ubistava odvijaju se između ljudi koji se poznaju ili čije okruženje je povezano, pri čemu čin ubijanja nije ograničen na psihičku strukturu.

Iako obično imaju normalno ponašanje, u mnogim slučajevima ubistvo se javlja kao rezultat agresivnosti prema određenoj osobi zbog različitih okolnosti, kada ubica nije u stanju da upravlja situacijom na bilo koji drugi način nego sa ubistvom.

S druge strane, osobe sa disocijativnim poremećajima ličnosti, oni koji nanose teške telesne povrede, razlikuju se prema postojanju primarne porodične patologije i ne udružuju se u kriminalne grupe. Njihova starost je između 20 i 30 godina, niskog su obrazovanja, bave se niskim nivoom zanimanja, nemaju kognitivnu spretnost i angažovanje složenih misaonih procesa, potiču iz slabog socioekonomskog porekla. Okolina ih prepoznaje kao čudne, hladne, odbojne...

Nekada, podaci o ubicama ukazuju na rano zlostavljanje u primarnoj porodici ili negativna iskustva u detinjstvu. Disfunkcionalnost primarne porodice je definisana alkoholizmom, emocionalnom deprivacijom, naročito od strane majke, kao i istorija mentalnih poremećaja. Većina ovih ubica učini zločin u najbližoj okolini.

Psihološki profil plaćenog ubice

Profesionalna ubistva su u kriminalu zanat koji se plaća, osim ako nije reč o krvnoj osveti.

Ove ubice ne žele skretati pažnju na sebe, pa ne žive u centrima velikih gradova, već se nalaze na rubovima grada i u manjim naseljima. Njihova starosna dob je oko trideset godina.

Halm navodi da su to su ljudi u čijim se mislima apsolutno ništa ne događa za vreme ubistva. U tim trenucima, samo imaju potrebu da završe ubistvo i da se što pre udalje s mesta krivičnog dela. Nakon ubistva sasvim se normalno ponašaju, kao da se ništa nije dogodilo. Njihov dvostuki život nije poznat ni njihovim najbližim.

Uobičajene osobine ličnosti koje imaju ljudi koji ubijaju radi profita su:

- sposobnost da ne dele svoja osećanja;
- sposobnost da se ljudsko biće gleda kao "meta";
- visok prag podnošenja stresa;
- visok prag agresije;
- nemanje poteškoća u fizičkom povređivanju ljudi;
- snažna želja za materijalnim bogatstvom.
- negativni pogled na svet;
- lakoća podnošenja samoće;
- suzdržanost u socijalnim situacijama;
- sposobnost topljenja u pozadini; i
- dvoličnost uz lako laganje i obmanjivanje.

Profesionalni ubica se nikada ne vraća na mesto krivičnog dela, uglavnom uvek za njega postoji unapred obezbeđen prostor za boravak.

Postoji razlika između onih koji su u timu profesionalnog ubice i onih koji su samostalni strelci. Profesionalne ubice imaju određen red u angažmanu. U tom lancu, određene osobe primaju poslove za njega, precizno znaju kome se treba obratiti, ko će saslušati zahtev od naručioca. Odgovor neće stići odmah, predstoji naknadno javljanje kada osoba za kontakt, kontaktira ubicu u smislu eventualnog pristanka i cene.

Isplatu novca uvek radi treće lice, s tim da je akontacija u visini polovine dogovorene sume unapred, a ostatak novca nakon obavljenog posla.

Kada su u pitanju ubistva u bandama nijedno isplanirano ubistvo, ne može da se ostvariti ako nema svoj logistički početak i kraj, a sastoji se u uništavanju tragova. Ako profesionalni ubica nije osposobljen za uništavanje tragova onda ima svog -čistača- koji će nakon egzekutora sve očistiti. Čistač će prvo „očistiti ubicu“, skinuti mu sve -od kose do čarapa-, a potom, posebnim hemikalijama mu oprati ruke od barutnih gasova, uništiće i oružje kojim je izvršeno ubistvo, obezbediće da se na mestu krivičnog dela nađu lažni tragovi.

Jedina obuka profesionalnih ubica je njihovo iskustvo.

Osoba koja angažuje plaćenog ubicu može biti očajna, pohlepna, psihopatična..., ali nije duševno bolesna. Ona jasno shvata da je ideja koja se krije iza predviđene akcije pogrešna i da može imati ozbiljne posledice.

U posebne kategorije spadaju ubistva eksplozivnim napravama, koja vrše ljudi koji su uglavnom ranije prošli neku obuku u vojsci ili policiji. Ista kategorija su ubice snajperom, a za iskustvo imaju raniji rad ovim oružjem.

Uprkos opštem uverenju da su plaćene ubiceiskusni bivši vojnici ili policajci, među njima su prvenstveno obični kriminalci, koji su karijeru sa one strane zakona započeli sitnim krivičnim delima. Većina plaćenih ubica radi za neku od organizovanih kriminalnih grupa. Njihov identitet se najčešće krije i od samih članova određene kriminalne grupe.

Međutim, ono što je takođe zajedničko gotovo svim plaćenim egzekutorima jeste to, da potiču mahom iz siromašnih, radničkih porodica, nastanjenih u selima nedaleko od velikih gradova.

Ono što su plaćene ubice otkrivale nakon hapšenja, svodi se na jedan istovetan model ponašanja, a to je praćenje mete i beleženje njegovih navika. Neretko metu danima prati jedan tim, sve do potvrde pogodne situacije. Zato je za svako ubistvo ovoga tipa potrebna je detaljna priprema, logistička podrška, plan bekstva, oružje i oruđe za pratnju.

Dobro razrađen plan i logistika, praćenje, prismotra, zatim ubistvo i potom bekstvo bez traga, postali su potpis plaćenih ubica.

Plaćene ubice su ljudi s ozbiljnim poremećajem ličnosti /sociopate i psihopate/, koje nemaju nikakav osećaj empatije.

Uglavnom potiču s margina društva, a njihovo priključivanje većim bandama donosi im veću radikalizaciju.

Višestruka ubistva

Višestruka ubistva podrazumevaju ubistva tri ili više lica od strane istog izvršioca. Ona se mogu podeliti na; masovna, serijska i ubistva.

Masovna ubistva

Donedavno je literatura, pojam -masovno ubistvo- koristila za definisanje svih višestrukih ubistava, a danas se -višestruko ubistvo- deli na dve različite kategorije: serijsko i masovno. Obe kategorije su jedinstvene i različite.

Serijsko ubistvo o kome će detaljno kasnije biti reči, predstavlja viši manifestacioni nivo nasilnog kriminaliteta, ispoljavajući se kroz ekstremne radnje. Krivična dela u ovom ubistvu predstavljaju kulminaciju ekstremne seksualne perversnosti i brutalnog ubistva.²

Serijski ubica se tradicionalno definiše kao pojedinac koji je tokom jednog dužeg perioda /najkraće mjesec dana/ ubio tri ili više drugih osoba, a čiji je osnovni motiv psihološko zadovoljstvo.

Ubistva često imaju seksualnu komponentu, ali mogu biti dodatno motivisana besom, koristoljubljem i nastojanjem da se na sebe skrene pažnja. Ubistva obično povezuje istovetan ili sličan način izvršenja, ili zajednička karakteristika žrtava.

Pojedinačni motivi za masovno ubistvo veoma se razlikuju, a česta motivacija je odmazda ili osveta, grandioznost i potreba za pažnjom ili slavom. Masovna ubistva se ponekad dešavaju kada je izvršioc duboko uznemiren i u psihotičnim odmakom od stvarnosti.

Masovni ubica je izvršilac koji ubije četiri ili više lica u toku jednog događaja, na jednoj lokaciji, u istom ili relativno kratkom vremenskom periodu. Ovoj FBA-evoj definiciji dodaje se i to da u ovom specifičnom događaju ne postoji period hlađenja između ubistava.

Podela masovnih ubistava:

- *klasično masovno ubistvo* obuhvata jednog izvršioca, jednu lokaciju i konkretan vremenski period koji nekad čine minuti a nekad sati;
- *porodična masovna ubistva*, ubistva četiri ili više članova svoje porodice; i
- *masovno ubistvo i samoubistvo*, četiri ili više članova porodice i samoubistvo izvršioca.

Sledeću klasifikaciju dao je Dietz koji je izvršio podelu masovnih ubica i masovnih ubistava na:

- *porodične nasilnike*-najčešće najstarije muško dete, poznato po ranijim fizičkim napadima na članove svoje porodice. Nakon dela izvršilac obično počinu samoubistvo;
- *pseudokomandosi*-muškaraci koji su fascinirani oružjem, automobilima i motorima. Njegov napad je posledica pažljivog planiranja i želje da se uzdignu protiv sveta za koji smatraju da na neki način nije u pravu. Žrtve obično biraju nasumično, ali može da se desi da izaberu određenu grupu ljudi /deca, feminiskinje/;
- *ubice „setand run“* -ubijaju tako što postavu bombu na određeno mesto /avion/ ili mogu zameniti lekove otrovom ili otrov ubrizgati ili ubaciti u proizvode na policama prodavnica prehrambenih proizvoda. Oni tako ne vide umiruće žrtve. Motivi ovih ubica su najčešće bes, ljutnja, iznuda, materijalna korist od naplate osiguranja, politički ili ideološki razlozi. Mnogo ih je teže uhvatiti nego ostale tipove masovnih ubica.

Jork je izvršio novu tipologiju masovnih ubistava, koja u podlozi ima bes/osvetu kao glavni motivacioni faktor:

- *konfliktna masovna ubistva* koja se sastoje se od tri podoblika u odnosu na fokus besa/osvete, kao primarnih motivacija:
 - prvi podoblik se odlikuje time da je meta u ovoj vrsti krivičnog dela poznata izvršiocu;
 - drugi podoblik se karakteriše time da do masovnog ubistva dolazi na mestu koje za ubicu ima neko simbolično značenje, tako da se obabir žrtve vrši na osnovu mesta izvršenja; a
 - u trećem podobliku dominira motiv besa/osvete gde ubica nema jasnu vizuju na osnove kojom postupaju.
- *romantična masovna ubistva* dešavaju se u porodicama, gde su članovi porodice u nekoj vrsti sukoba. Tipičan model je da je muž ubica žene i dece, najčešće u njihovom domu. Ovo je najčešći oblik masovnog ubistva. Njih karakteriše proganjanje žrtve pre stvarnog ubistva;
- *direktna masovna ubistva*-obično su rezultat relativno trivijalnog spora između izvršioca i žrtve, a izvršilac je najčešće nestabilna ličnost koja u sukobima burno reaguje;

- *masovno ubistvo povezano sa drugim krivičnim delima*-kada je izvršioc učinio neko krivično delo najčešće razbojništvo, pa postoji mogućnost da će biti otkriven, on tada može izgubiti kontrolu i eliminisati svedoke;
- *masovna ubistva od strane bandi*-dešavaju se u sukobima između bandi, kada članovi bandi iz automobila pucaju na slučajne prolaznike;
- *politički motivisana masovna ubistva se najčešće izvršavaju u okviru terorističkih akcija*. Motivacija u ovim ubistvima je prvenstveno ideološke i religiozne prirode;
- *masovna ubistva kod kojih ne postoji tačno određen motiv*-motiv ubistva kod ove kategorije masovnih ubistava poznat je, samo izvršiocu.

Pored navedenog, *nasumična ubistva* slučajno prisutnih, su najređa. Kod potpuno nasumičnih napadača nailazi se i na psihotično razmišljanje. Što su žrtve nasumičnije odabrane, verovatnije je postojanje ozbiljne duševne bolesti, a najčešća je paranoidna šizofrenija, depresija....

Profil izvršioca masovnih ubistava

Sastavljanje profila masovnog ubice otkriva široki pojas vrsta pojedinaca, obzirom da bi se mogao primeniti na nebrojene pojedince.

Stručnjaci otkrivaju da su masovne ubice gotovo uvek muškarci samci, razvedeni ili žive odvojeno od porodice. Uglavnom su belci, s izuzetkom ubica u školama, stariji su od tipičnog ubice, često u četvrtoj ili petoj deceniji života. Raznovrsne su ideologije. Oružje su najčešće nabavili legalno. Mnogi imaju istoriju duševnih bolesti, naročito oni koji su ubijali nasumično.

Često se u ovim ljudima nalazi depresivnost, ali ne i gubitak veze s stvarnošću, nemaju halucinacije i imaju svest o učinjenom delu.

Tokom svog života, sami sebi su najprijatnije društvo, često žive u društvenoj izolaciji bez sistema podrške koji bi im pomogao da prevaziđu teškoće, imaju istoriju frustracija, za sve okrivljuju nekog drugog, uglavnom potpuno nedužne ljude, krivica nikada nije njihova, sebe doživljavaju kao dobre osobe prema kojima se loše postupa. Ti pojedinci često nemaju osećaj pripadnosti iako većinom žive u manjim naseljima u kojima je pripadanje važno.

Većina masovnih ubica, smatraju stručnjaci, žele da ubiju određene osobe, šefa ili kolege ili sve koji se zadese na njihovom radnom mestu, pa i svoje žene i decu, /masovna ubistva širokih kategorija, verskih grupa, imigranta../.

Često ih odaju otvorene poruke na društvenim mrežama u kojim se saznaju motivi a ponekad i njihovi razlozi za ubistvo.

U slučajevima porodičnih masovnih ubistava izvršioc i obično nisu ozbiljno duševno bolesni, nego osvetoljubivi. Bes, razočaranje i usamljenost su karakteristike mnogih.

Danas je pored navedenog, imperativ na emocionalnoj traumi, emocionalna oštećenost, problem sa mentalnim zdravljem, koje je dodatno pogoršano zbog zlostavljanja koje je doživeo, odbacivanja i zanemarivanja kod kuće, su elementi ovog ubice,

Profilisanje i ovih slučajeva neće rešiti zločin, ali hoće ponuditi karakteristike koje će pomoći policiji da što pre pronađe ovu vrstu ubica, nudeći mogućnost da se suzi krug osumnjičenih.

Činjenica je da ovaj profil ukazuje da su to izvršioc i na koje se nikada ne sumnja. Mnogi ih opisuju kao ljude iz naše sredine, mirne, povučene i porodične. Međutim, kasnije, kada postoji mogućnost sagledavanja njihovih života, uočava se njihova nasilna prošlost.

Lester-ovo istraživanje ovih profila ukazuje na jednu od njihovih glavnih osobina-sadizam. Fascinirani su nasiljem i što ga češće izvršavaju imaju veću potrebu da ga u sve kraćem vremenskom periodu, ponove. Obzirom na nedostatak osećanja, nemaju nikakvo osećanje krivice ni kajanja. Istraživanje je pokazalo da dugi niz godina njihova fascinacija je oružje koje i imaju u svom vlasništvu.

Prepoznavanje masovnih ubica nije lako. Većina njih su mladi muškarci koji sasvim pažljivo pripremaju zločin.

Frances tvrdi da je masovni ubica kolekcionar nepravde, koji provodi mnogo vremena osećajući prezir zbog stvarnih ili zamišljenih odbijanja, smišljajući osvetu za ranije poniženje. Ima paranoičan pogled na svet sa stalnim osećajem da ne pripada društvu koje ga progoni, koje mu zavidi i čini mu zlo. Muči ga uverenje da drugi uživaju u životu, dok je on usamljenik pored koga život prolazi. Želeći da se osveti, a iz sopstvenog neuspeha, on stvara nasilne fantazije i scenario velikih i javnih osveta. Duboki očaj i beskrajna sebičnost na kraju dovodi do toga da se fantazije pretvore u nasilje koje privlači pažnju. Tipično za masovnog ubicu je da očekuje da umre posle svoje misije, tako što će izvršiti samoubistvo ili da će ga ubiti policija.

Serijska ubistva

Serijsko ubistvo je relativno redak događaj, za koji se procenjuje da sadrži manje od jednog procenta svih učinjenih ubistava.

Većina definicija zahteva vremenski period između ubistava. Ovaj prekid vremena bio je neophodan za razlikovanje masovnog i serijskog ubistva. Serijsko ubistvo zahteva vremensko razdvajanje između različitih ubistava, što je opisano kao: odvojena ubistva, period hlađenja i period emocionalnog prekida.

FBI je prvobitno definisao serijsko ubistvo kao uključivanje najmanje četiri događaja koji se odigravaju na različitim lokacijama i koji su razdvojeni periodom hlađenja. Međutim, u većini definicija broj događaja je smanjen, pa je čak i FBI smanjio broj događaja na tri.

Međutim, široko prihvaćena definicija serijskog ubistva, određuje serijsko ubistvo kao nezakonito ubistvo najmanje dve osobe koje je izvršila ista osoba /ili osobe/ u odvojenim događajima u različitim vremenima.

Kriterijumi koje McLaughlin navodi su najpotpuniji. Izvršioc i ovakvih dela poseduju, po njemu, neke /ili sve/ od dole navedenih karakteristika:

- ubistva se ponavljaju /odvijaju u seriji/;
- serijske ubice uglavnom vrše *dela sami*, zbog čega se teže otkrivaju;
- uobičajeno je da *pre krivičnog dela između ubice i žrtve ne postoji lični kontakt ili je on uzgredan*. Zbog toga je istražnim organima posao otežan jer krivična dela nemaju motiv;
- samo u malom broju slučajeva izvršioc ima *jasan ili racionalan motiv*. Zato kada ga policija liši slobode, uvek bi trebalo utvrditi da li on ima veze sa sličnim nerasvetljenim delima;

- pojačana *prostorna pokretljivost* pomaže serijskim ubicama da prošire i intenziviraju svoju kriminalnu delatnost;
- serijska ubistva su ta koja *često sadrže visok nivo bezrazložnog nasilja* /koje kao da je samo sebi cilj/, što eksperti povezuju sa motivima. Cilj dakle nije samo okončanje života; i
- budući da su većina serijskih ubica muškarci, treba uzeti u obzir hipotezu *složen međuođnos između pojedinih vrsta muškosti i nasilničkog kriminaliteta*.

Serijske ubice

Serijski ubica, po tradicionalnoj definiciji osoba koja je tokom jednog dužeg perioda /najkraće mjesec dana/ ubio tri ili više drugih osoba, a čiji je osnovni motiv psihološko zadovoljstvo. Ubistva često imaju seksualnu komponentu, ali mogu biti dodatno motivisana besom, koristoljubljem i nastojanjem da se na sebe skrene pažnja. Ubistva obično povezuje istovetan ili sličan način izvršenja, ili zajednička karakteristika žrtava.

Serijski ubica nije onaj koji ubija zbog profita, političkog motiva, niti kao deo organizovanog kriminala ili dela koja proizlaze iz političkog ili industrijskog nasilja.

Serijsko ubistvo češće je motivisano seksualnim maštarijama i željama. Tako, veza između serijskog ubistva i seksualne motivacije može biti u načinu definisanja serijskog ubistva.

Ipak, tvrdi Kolarević, u oblikovanju nasilnika, ne postoji jedan uzrok u smislu nasilnog ponašanja. Sve osobine serijskih ubica, psihopata i potencijalnih serijskih ubica, imaju iskustvo i faktore okoline koji značajno utiču na ono što su ovi ljudi postali.

Trenutna saznanja o serijskim ubicama zasnivaju se gotovo isključivo na malom broju studija slučaja, po kojima se stiče utisak da se serijske ubice razlikuju od ostalih vrsta kriminalaca.

Mnoga istraživanja ukazuju na mogućnost da serijske ubice nisu nužno rođene da budu takvi. Mnogi od njih su odgajani uz zlostavljanje i usamljenost, a vremenom su se povukli u drugi svet u kojem veruju da ih niko više ne može povrediti, ni fizički ni emocionalno.

Prema Holmes-u i DeBurger-u, mnoge serijske ubice rađaju se van braka, a kao deca mnogi trpe fizičko, seksualno i emocionalno zlostavljanje. Oni su istakli da su neke serijske ubice roditelji odbacili kao decu ili kao mlade odrasle osobe. Ovaj nedostatak vezanosti utiče na to da se dete povuče u kontrolisan svet mašte. Mnogo godina njihove samoće, rađaju već pomenute, živopisne fantazije koje se vremenom uvećavaju i na kraju postaju začarani krug. Ovaj ciklus na kraju može stvoriti temelje za višestruka ubistva.

Burgess je sa saradnicima zaključio da ranu istoriju serijskog ubice često karakteriše neuspeh povezivanja i vezanost između njih kao deteta, negovatelja ili većine roditelja.

Međutim, mora se priznati da gore navedeni faktori ne znače da osoba ima predispoziciju da postane serijski ubica. Ovi faktori su samo predisponirajući u razvoju serijskog ubice.

Serijske ubice, obično nisu okupirane uobičajenim aktivnostima, nemaju rekreativne interese izvan ubistva, troše mnogo svog vremena planirajući i maštajući o ubistvenim delima.

Oni se ne nalaze u konvencionalnim linijama delovanja, pa ne uzimaju u obzir rizik svog ponašanja.

Najčešće mete serijskog ubistva su mladi i odrasli, ali žrtve mogu biti od ranog detinjstva do kasne odrasle dobi.

Serijske ubice preferiraju različit pol žrtava ili nemaju rodne sklonosti.

Žrtve jednog ubistva često članovi porodice, prijatelji i poznanici, a žrtve serijskog ubistva su gotovo uvek stranci.

Istraživanje su pokazala da većina serijskih ubica radi sama, mada u 10% do 37% slučajeva serijske ubice rade u parovima. Kada serijske ubice rade u paru, jedan član obično preuzima dominantnu, a drugi ima podređenu ulogu.

Serijske ubice biraju svoje žrtve, a žrtve su one koje deluju ugroženo i one čiji bi nestanak bio najmanje primećen /samohrane žene, tinejdžerke pobegele od kuće, prostitutke/, glavna su meta serijskih ubistva.

Obzirom na metod ubistva serijskih ubica, na prvom mestu je davljenje, udaranje ili razno nanošenje obimnih telesnih povreda, smatra se da ove metode, nude serijskom ubici veću ličnu kontrolu nad žrtvom od ubistva iz daljine. Jednom kada učini ovo krivično delo, serijski ubica će pokušati sahranjivanje tela, premeštanje na drugo mesto ili će promeniti njegovo mesto.

Ne postoji niti jedan psihološki ili lični profil kome odgovaraju sve serijske ubice, ali postoje određene karakteristike koje su prilično redovno primećene kod njih;

- kod serijskih ubica postoji veća verovatnoća kriminalne istorije, često u obliku sitnog kriminala;
- mnogi od njih pokazuju znake psihopatske ličnosti. Ovo može da objasni zašto su neke serijske ubice spretno da razoružavaju svoje žrtve bez prisile i izbegavaju hapšenja u proseku od 4 do 5 godina;
- mnoge serijske ubice imaju život koji je sposoban da potakne njihov apetit za ubistvom, uz ili bez pomoći dodatnih olakšavajućih uslova, kao što su pornografija i alkohol ili droga.

Ove ubice su nekada karakteristične po uzimanju predmeta /trofeja/ koje prikupljaju sa mesta zločina ili uzimaju od žrtve. Trofeji im pomažu da ponovo izvrše ubistvo, ili da izazovu ubistva i u budućnosti.

Nekoliko studija pokazuje da ovaj ubica bavi maštanjima o ubistvima i nekoliko godina pre nego što ih počinje činiti.

Neke od njihovih zajedničkih karakteristika: većina su muškarci, belci i samci, Njihova inteligencija nije sporna, imaju poteškoća da zadrže posao, poslovi koje rade su slabo plaćeni, dolaze iz nestabilnih porodica, mnogi su napušteni od oca i odgajala ih je dominantna majka, njihove primarne porodice često imaju kriminalnu, psihijatrijsku i alkoholičarsku istoriju, često su u detinjstvu zlostavljani-emocionalno, fizički i/ili seksualno od strane člana porodice, imaju pokušaje samoubistva, u detinjstvu je zabeležen interes za voajerizam, fetišizam i sadomazohističku pornografiju, anamestički u 60% mokre u krevet nakon 12-te godine, zabeležene su sklonosti piromaniji.

Jedna studija koju je izveo FBI o serijskim seksualnim ubicama dala je bazu podataka o određenim aspektima populacije serijskih seksualnih ubica. Izgleda da se nalazi FBI-a mogu donekle generalizovati na globalnu populaciju serijskih ubica, posebno u vezi sa porodičnim

poreklom i detinjstvom. U ovoj studiji analiza porodičnih istorija otkrila je da u porodičnoj strukturi mnogih serijskih ubica postoji više problema. Većina izvršioca ovih krivičnih dela nije imala dobar kvalitet života i pozitivne interakcije sa članovima porodice, te su imali nizak nivo vezanosti. Polovina porodica ovih ubica je imala članove sa kriminalnom istorijom, a preko polovine njihovih porodica imalo je psihijatrijske probleme, dok je skoro 70% porodica imalo istoriju zlopotrebe droga. U skoro polovini istorije ubica bilo je sumnjivih ili prisutnih seksualnih problema među članovima porodice. Mnoge porodice su bile malo vezane za zajednicu, čime su smanjene mogućnosti njihove dece za razvijanje pozitivnih, stabilnih odnosa izvan porodice koji bi im mogli nadoknaditi porodičnu nestabilnost. Mnoge ubice su u ovom istraživanju imale nezadovoljavajuće odnose s očevima, a njihovi odnosi sa majkama, su bili vrlo ambivalentni u emotivnoj sferi. Pored toga, mnogi su roditeljsku disciplinu doživljavali kao neprijateljsku, nepoštenu, nedoslednu i nasilnu. Mnogo njih su trpeli psihičko, fizičko i seksualno zlostavljanje. Većina nije završila srednju školu, što sugerise da se ovaj rani neuspeh može povezati sa stalnim osećajem neadekvatnosti.

Motivi serijskih ubica

Postoji nekoliko različitih motivišućih faktora o kojima se govori u literaturi.

Očigledno je da je moć i kontrola nad drugim ljudskim bićima, duboka potreba serijskih ubica i samim tim im je vrlo jak motiv.

Posebno seksualna sadistička ubistva, imaju moćan motiv u publicitetu.

Dalji motiv je zadovoljstvo tuđom patnjom. Međutim, neke serijske ubice takođe imaju veliko zadovoljstvo kad vide i žrtvine ožalošćene, zbog njihove patnje.

Fetišizam sam po sebi može biti jak motiv.

Privođenje žrtve, vršenje ritualnih radnji, seksualno angažovanje žrtve, njeno ubistvo, odlaganje tela, izbegavanje otkrivanja i praćenje policijske istrage u medijima, su takođe motivi. Zadovoljstvo dobijeno od svakog navedenog je jedinstveno i u celini pruža moćan motiv za nastavak ubistva.

Motiv serijskog ubice ima lokus kontrole, a obično uključuje zadovoljenje proisteklo iz samog čina ubistva.

Fantazije su sigurno motiv za serijske ubice. Motivi serijskih ubica su u prinudnom činu koji ima za cilj posebno zadovoljenje zasnovano na fantazijama.

Burgess i saradnici su razvili integracioni motivacioni model koji objedinjuje psihološke sile i fiziološke faktore, koji mogu dovesti do serijskog ubistva:

- *neadekvatan društveni i u užem smislu neadekvatan porodični ambijent*, koji dovodi do negativne percepcije stvarnosti koja se manifestuje kroz iskrivljeno sagledavanje sopstvene ličnosti, ličnosti drugih i celokupnog društva;
- *traumatski događaji u toku detinjstva/adolescencije* su vrlo važna grupa determinanti koje utiču na ponašanje;
- *obrazac (ne)odgovornosti*, Berdžes i saradnici su analizom rezultata istraživanja došli do zaključka da su kritična svojstva koja dovode do ubistva: osećaj izolacije, sklonosti ka autoerotskim radnjama, fetišizam, prisustvo bunta, agresija, patološko laganje i samovolja;

- *radnje usmerene prema drugima/sebi*. Njihovi unutrašnji svetovi preokupirani problemima, bez pozitivnih misli i usmereni pre svega, ka dominaciji nad drugima;
- *povratna procena* označava način na koji pojedinac reaguje i kako ocenjuje sopstvene postupke usmerene prema sebi i drugima.

Klasifikacije krivičnog dela serijskog ubistva

Kako su fantazije u osnovi serijskog ubistva, naročito serijskog seksualnog ubistva, tako one proizvode različite faze ovih ubistava.

FBI je predstavio proces ubistva koji ima najmanje četiri glavne faze:

- *predkriminalno ponašanje*- ubistvo je ponašajni čin, a motivacija za to ponašanje može uključivati fantaziju, planove, razlog za ubistvo ili pokretanje spoljašnjih okidača koji aktiviraju nesvesnu fantaziju za isto. Oni koji su ubijali na svesnom motivacijskom nivou obično su imali sećanje o svojim razmišljanjima pre toga. S druge strane, izvršioci koji su motivisani da deluju nesvesnom fantazijom obično nisu bili u stanju da se sete svog ponašanja, ali su se sećali načina ubijanja. Oni su često reagovali eksplozijom besa na spoljašnje okidače. Ovi izvršioci su opisivali spontano ubistvo i na taj način se mogu uklopiti u "neorganizovanu" klasifikaciju;
- *samo ubistvo*-ova faza počinje svesnim odabirom žrtve. Istorija i okolnosti žrtve mogu biti važni za obuzdavanje fantazije serijskog ubice, a žrtva može da simbolizuje osobu iz prošlosti izvršioca. Kada postoji odlaganje ubistva, ono može ukazivati na svesno planiranje ili probu. One izvršioce koji nisu svesno motivisani fantazijom, može pokrenuti određena situacija ili osoba. Za većinu serijskih izvršioca ubistva, ubistvo žrtve prebacuje izvršioce na drugi nivo fantazije, u kom trenutku ubistvo postaje stvarnost. U ovoj fazi, svi serijski izvršioci pružaju neku vrstu odgovora. Neki prekrivaju telo, peru povrede ili reaguju na način koji pokazuje kajanje ili zabrinutost za žrtvu. S druge strane, neki od njih ili sakrivaju ili sahranjuju telo žrtve, kako bi ubistvo držali u tajnosti, a pritom zadržali kontrolu nad situacijom. Drugi otvoreno prikazuju telo na javnom mestu, nadajući se da će jezivi prikaz šokirati javnost. Čin ubistva obično nadilazi fantazije ili postoji snažna podrška fantaziji u zadovoljstvu u snazi ubistva;
- *odlaganje tela* je sledeća faza u kojoj nakon ubistva izvršioci odlučuje šta će učiniti s njim. Malobrojni koji nisu u fantaziji imali plan, mogu doneti odluku da se predaju. S druge strane, nije jasno zašto neki izvršioci odlučuju da zbrinu telo, dok drugi odlučuju da telo ostave na mestu krivičnog dela. Neki od njih, a nakon smrti žrtve, seksualno sadistički se izivljavaju na lešu. Ova sadistička seksualna izivljavanja mogu biti deo originalne fantazije ili mogu biti deo razvoja nove fantazije;
- *postkriminalno ponašanje*-može biti trenutak kada je mašta izvršioca postala stvarnost i da izvršioci konačno ima osećaj svrhe. Ukoliko je počela potraga za njim, tada izvršioci usmerava energiju na izbegavanje hapšenja, nakon čega razmišlja na poboljšanje sledećih ubistvenih metoda. U najekstremnijem pokušaju da nastavi uzbuđenje, posebno kada se čini da telo neće biti otkriveno, ubica može da prizna krivično delo, samo zato da bi mogao da prati policiju do lokacije tela.

Dinamika krivičnog dela serijskih ubica

Norris, kaže da su serijske ubice zavisnici od zločina i da se većina njih pridržava određenih rituala, koje je ovaj autor podelio u sedam ključnih etapa:

- *faza aure* u kojoj dolazi do promena u percepciji i motivaciji /boje i zvuci se pojačavaju, kada se ubice nalaze u stanju sličnom halucinacijama, fantazije su jake, zločin se prvo odvija u mislima, podsticaj na njegovo vršenje je izrazito snažan/. Trajanje ove faze je od nekoliko trenutaka do mesec dana, a može se smatrati -portalom između dve realnosti-;
- *faza pećanja* je ona u kojoj se odabrana žrtva obasipa obećanjima, novcem, ponudama... kako bi je pridobio. Pre ove faze, ubice znaju šta žrtvu interesuje, koje su njene slabosti;
- *faza odvajanja* je ona u kojoj je već zadobijeno poverenje žrtve, te ubica može da je navede u zamku. U toj fazi serijski ubica ostvaruje cilj, žrtva veruje njemu, a ne svojim instiktima;
- *faza zarobljavanja* je pogodan trenutak, u kome je žrtva dovedena u bespomoćan položaj;
- *faza lišavanja života* se odvija na najrazličitije načine, često uz dugotrajno mrcvarenje žrtve;
- *faza totema* je faza u kojoj se život žrtve gasi. Neposredno nakon toga, serijske ubice doživljavaju jako uzbuđenje, a radi njegovog pojačavanja mogu obavljati tehnike -laganog umiranja-. U tom vremenu nekada pribegavaju ritualnom sećenju žrtve, a neki delove tela čak i jedu;
- *faza depresije* je, po pričanju nekih izvršioca, faza kada oni padaju u duboku depresiju obeleženu osećanjem praznine i bespomoćnosti.

Nakon toga, vreme im je obeleženo suočavanjem s realnim svetom u kome igraju uloge smernih građana. Tada su potišteni, tužni, te im se čini da je izlazak iz tog stanja, samoubistvo.

Tipologije serijskih ubica

Serijske ubice za koje se smatra da su geografski stabilne obično žive na određenom području i ubijaju žrtve unutar opšteg područja svojih prebivališta. Ove ubice su uglavnom zaposlene u zajednici, dobro su poznate i poštovane.

Geografski mobilne serijske ubice imaju tendenciju da neprekidno putuju. Obično ubiju u jednoj policijskoj nadležnosti, a zatim brzo prelaze na drugu.

Sledeća njihova tipologija tipologija je:

- *vizionar* je duševno bolestan /ima prekide u realnom doživljaju stvarnosti/, halucinacije i zablude. Kod ovih serijskih ubica jasan motiv izostaje. On često nije ni materijalna korist niti zadovoljenje seksualnih potreba, ali jeste ostvarenje psihološke dobiti, koju vizionar ima ubistvom. Izbor žrtve je karakterističan. Oni biraju žrtvu koja je dostupna i koja svakodnevne aktivnosti obavlja na istom prostoru kao i oni. Vizionar svoju žrtvu ne poznaje dobro, nema jasan i unapred definisan njen profil;

- *misionar* je duševno zdrava osoba, potpuno svesna svojih radnji, posledica i činjenice da može krivično odgovarati. Moguće ga je prepoznati po tome što ubija osobe koje se ističu određenim osobinama, karakterističnim načinom života, bave se određenom profesijom ili pripadaju nekoj grupi /prostitutke, imigranti.../. Ubistvom oni ostvaruju svoju životnu misiju da svet oslobode od određenog zla. Izvor motivacije se nalazi u ličnosti ubice u njegovom mentalnom sklopu ili psihološkom doživljaju nekog događaja iz prošlosti koji služi kao pokretačka snaga;
- *hedonista* vrši ubistvo da bi osetio određeno zadovoljstvo, odnosno korist, što znači da mu primarni cilj nije ubistvo već je ono služi ostvarenju primarnog cilja-koristi ili zadovoljstvu. U zavisnosti od primarnog cilja mogu se naći određene podkvalifikacije ovog tipa serijskih ubica:
 - *ubica iz požude* kombinuje nasilje i seksualnost, udružuje seksualno uzbuđenje i patnju žrtve. Mučenje i patnja žrtve kojima se ostvaruju seksualne fantazije su primarni ciljevi, a ubistvo je posledica. Motiv ubistva je seksualno zadovoljenje;
 - *ubice iz uzbuđenja* traže uzbuđenje koje dobijaju ubijanjem. Žele da dožive seksualno uzbuđenje u trenutku ubistva i nastoje da žrtva bude svesna u trenucima povređivanja. Karakteristično je što ubistvo predstavlja proces, čijim se produžavanjem produžava i uživanje. Druga njihova karakteristika je da nastoje da žrtvu održe u stanju svesti i životu dok u potpunosti ne ostvare svoju satisfakciju;
- *serijski ubica čiji je cilj sticanje materijalne dobiti*, koja je ujedno i najveći motiv. Kod jednog broja ovih izvršioaca nije karakteristično brutalno nasilje. Jedan broj pripada sociopatskim strukturama u koje spadaju atentatori odnosno profesionalni izvršioци ubistva. Njima je ubistvo posao i finansijski izvor. Oni ne ostavljaju tragove torture, disponiranja tela žrtve ili seksualnog zadovoljstva;
- *ubica čiji je cilj kontrola žrtve* ogleda se u manifestaciji snage, dominacije i kontrole nad drugim, što i jest cilj ovog izvršioaca. Izvor motivacije je u ličnosti izvršioaca, a motiv se gasi uspostavljanjem kontrole nad sudbinom žrtve.

Đurđević i saradnici navode Kornier-a koji su s svojim saradnicima prvi izveli relativno jasan okvir za kategorizaciju serijskih ubistava. Za svaku kategoriju u tipologijama naveli su zasebne opise i motive:

Ova šestdimenzionalna klasifikacija nudi određenja:

- *motivacije* /dominacija, kontrola, moć/;
- *fantazije izvršioaca* /nasilničke, samo izvršiocu jasnog motiva/;
- *tipa žrtve* /ranjiva, bespomoćna, poseduje simboličku vrednost za izvršioaca/;
- *odnosa sa žrtvom* /bez odnosa, seksualni odnos s žrtvom/;
- *vremenskog perioda* /meseci, godine/;
- *psihološkog stanja izvršioaca* /sociopatija, psihopatija, sadizam, zavisnost o ubijanju, kompulsivno ponašanje/;
- *pola žrtve* /samo žene, samo muškarci, oba pola, deca/.

Jedna od najpopularnijih tipologija je ona koju je dala FBI jedinica za naučno proučavanje ponašanja:

- *organizovani*, u kojoj osobe dobro isplaniraju svoje postupke, ne ostavljajući tragove koji bi ih povezali sa krivičnim delom. Organizovane serijske ubice se vraćaju na mesto zločina kako bi videle rad policije, iskazujući interesovanje za rešavanje slučaja. Organizovani serijski ubica je prosečne do natprosečne inteligencije, sa dobrim socijalnim veštinama i razumno stabilnom istorijom zaposlenja;
- *neorganizovani* izvršiocima imaju manji stepen inteligencije od proseka. Rade ili žive blizu mesta zločina. Vraćaju se na mesto zločina, samo da bi još jednom mogli da prožive izvršen zločin.

Pored ova dva tipa ubica uveden je i treći tip:

- *mešovite serijske ubice*, čija tipologija može uključivati više od jednog izvršioca, nepredviđen događaj tokom izvršenja krivičnog dela.

Kriminalističko i psihološko profilisanje serijskih ubica

Imperativ je upoznati se sa opštim procesom kod kriminalističkog profilisanja serijskih ubica.

Prema FBI-u policija dolazi na mesto zločina, rekonstruiše ga, formuliše hipotezu o onome što se dogodilo, a zatim pokreće sistematsku i logičnu istragu radi utvrđivanja identiteta ubice. Tokom istražnog postupka, materijalni dokazi se pažljivo prikupljaju, identifikuju, parafiraju, evidentiraju i pakuju za kasnije ispitivanje. Zatim kliničar istražuje ponašanje i iskustva te osobe kako bi uspostavio odnose koji otkrivaju uvide i informacije o toj osobi.

Razlog ovome je kaže Geberth da izvršiocima na mestu krivičnog dela ostavljaju psihodinamiku i dokaze o ponašanju u psihopatologiji, koje psiholozi i psihijatri, kasnije često ocenjuju.

Već smo napomenuli neke od definicija kriminalističkog profilisanja /kriminalnog profila, profila krivične ličnosti, psihološkog profila ili profila izvršioca/, njihove varijacije ali i sličnosti.

Pretpostavke profilisanja prema Holmesu su:

- da mesto zločina odražava ličnost izvršioca što je osnovna pretpostavka na kojoj je logično zasnovati obrazloženje profilisanja. Ako mesto zločina nije pokazatelj procene patologije, profilisanje bi tada bilo neefikasno jer procena ne bi pomogla u usmeravanju istrage;
- druga pretpostavka procesa profilisanja je da izvršilac neće promeniti svoju ličnost, obzirom da je poznato da se ljudi vremenom, suštinski ne menjaju. Međutim, neki aspekti ličnosti se, vremenom menjaju zbog okolnosti i pritiska, ali baza ličnosti ostaje ista. Isto je i sa izvršiocima krivičnih dela, oni se ne menjaju, a otpor promenama rezultuje ponovnim činjenjem određenog krivičnog dela na sličan način. Ne samo da će izvršioc ponovo učiniti isto krivično delo, već će i žrtvu primorati da izvrši isti scenario na koji je prisiljavao prethodne žrtve.

Kada se utvrdi mesto krivičnog dela, ono pokazuje mentalne dokaze ili lične nepravilnosti i traži se profilisanje koje je *postupak u pet koraka*:

- prvi je sprovođenje sveobuhvatne studije prirode krivičnog dela i vrste osoba koje su u prošlosti činili slična krivična dela;
- drugi korak uključuje usmeravanje detaljne analize određenog mesta krivičnog dela, prilikom koje se određuju karakteristike mesta, a pre pripreme profila;
- nakon kompletne analize mesta krivičnog dela sprovodi se treći korak, detaljno ispitivanje prošlosti i aktivnosti žrtve, i svih poznatih izvršioaca;
- četvrti korak u procesu profilisanja sastoji se od formulacije verovatnih motivisajućih faktora izvršioaca;
- tokom petog koraka procesa kriminalističkog profilisanja razvija se opis, odnosno profil izvršioaca. Opis se zasniva na očiglednim karakteristikama, povezanim sa verovatnim psihološkim osobinama izvršioaca.

Dok istražitelji analiziraju mesto krivičnog dela, može se pojaviti nekoliko detalja, koji se ocenjuju kao bizarni. Oni mogu sadržavati određene neobičnosti, koje zasenjuju osnovni motiv krivičnog dela. To može biti rezultat insceniranja od strane izvršioaca.

Prema Douglas-u i Munn-u insceniranje /podešavanje/ se odvija iz dva razloga: da se istraga usmeri dalje od najlogičnijeg osumnjičenog i da se zaštiti žrtva ili porodica žrtve. Osobe koje preuređuju mesto krivičnog dela to rade u cilju zaštite žrtve ili porodice žrtve, obično to čine u slučajevima krivičnog dela silovanja ili autoerotičnih smrtnih slučajeva. U tim slučajevima insceniranje vrši član porodice ili osoba koja nađe telo, a u pokušaju da povрати malo dostojanstva žrtvi, obzirom da su takve žrtve obično ostavljene u ponižavajućem položaju.

Karakteristike profila su karakteristike koje identifikuju određenog izvršioaca. Pojedinačne karakteristike sastavljene u profil identifikuju se nakon utvrđivanja razlike na mestu zločina. Važno je napomenuti da razlika između karakteristika profila i karakteristika mesta zločina, je ta što su karakteristike mesta izvršenog krivičnog dela opipljivi tragovi ostavljeni na mestu na kome je telo žrtve pronađeno.

Pored ovih karakteristika, karakteristike žrtve kod ove vrste ubistava, su važne u većini profila a to su: prošla i sadašnja zanimanja, prošla i sadašnja prebivališta, reputacija na poslu i u kvartu, fizički opis, uključujući odeću u vreme incidenta, bračni status, nivo obrazovanja, prošlo i sadašnje finansijsko stanje, informacije i pozadina porodice žrtve i fizičke i mentalne istorije, strahovi, lične navike, društvene navike, upotreba alkohola i droga, hobiji, prijatelji i neprijatelji, nedavne promene u način života...

I u ovim slučajevima postoje ograničenja kriminalističkog profilisanja, pa ga treba koristiti samo u kombinaciji sa zdravim istražnim tehnikama.

Psihološko profilisanje je okosnica kriminalističkog profilisanja u oceni serijskih ubica, a u principu ga provode forenzički psihijatri i forenzički psiholozi.

Ovo profilisanje kod serijskih ubica uključuje argumantovane pretpostavke: percepciju slike serijskog ubice o sebi /vrednovanje, cenjenje sebe kao ličnosti/, opšti osećaj /ne/kompetentnosti, emocionalnu kontrolu-impulsivnost, socijalnu odvažnost-bojžljivost, stepen neprijateljstva, vrstu nasilja i agresije, dominantne potrebe i motive, stepen konzistentnosti ubistva /ponašanja od ubistva do ubistva/, traženje uzbuđenja i senzacija,

odnos prema popularnosti i medijskoj eksponiranosti, odnos prema autoritetu /organima gonjenja/, prag frustracije, stepen moralne /ne/osvešćenosti, dominantne emocije /ponos, stid, ljubomora.../ i stepen u kome žele da izmaknu istrazi.

Ignjatović³ ukazuje da se sastavljenje psihološkog profila ovih ubica vrši se na osnovu:

- osobina žrtve;
- izjava žrtve;
- primenjenog metoda lišavanja života.

Obzirom da je osnovni princip profilisanja ponašanje koje odražava ličnost, postoje tri pitanja koja profil mora da postavi:

- koji dokazi su prisutni na mestu događaja?;
- koji je motiv?; i
- ko je osumnjičeni?

Dakle, u osnovama profilisanja mora se odgovoriti na pitanja:

- šta se desilo?;
- koji je bio motiv?;
- zašto se to dogodilo?;

Profil serijskog ubice

Kao i sva ljudska bića i serijske ubice su spoj nasledstva, vaspitanja i izbora koji čine tokom razvoja, pa je i uzročnost serijskog ubistva složen proces baziran na biološkim, društvenim i faktorima životne sredine, kao i određenim načinom biranja odluka.

U odnosu na rečeno, ne može se govoriti o izolovanim uzrocima, jer postoji mnoštvo faktora koji doprinose njihovom razvoju.

Neki od njih su markirani; konzumacija alkohola i nedozvoljenih supstanci njihovih majki u trudnoći s njima, zlostavljanje u detinjstvu, usamljeno i izolovano odrastanje, ostvarivanje fantazija nad životinjama i fizičke povrede koje doprinose razvijanju u ovom pravcu.

Samo mali broj serijskih ubica svojim ponašanjem odudara od društva. Njihovo ponašanje u svakodnevnom životu je uglavnom normalno, pa ih je gotovo nemoguće prepoznati. Posledica ovoga je da ni danas ne postoji određeni profil serijskog ubice, jer se oni mnogostruko razlikuju u motivaciji i u ponašanju na mestu krivičnog dela.

Iako ne postoji siguran način koji bi odredio ko je potencijalni serijski ubica, proučavanjem ranijih slučajeva mogu se utvrditi neke osobine, koje su većini zajedničke.

Serijske ubice su obično u dobi između 25 i 34 godine, to su obično muškarci belci, prilično inteligentni, ili „ulično pametni“.

Ova inteligencija može povećati kreativnost serijskog ubice i uključiti se u aktivni život fantazija. Ona je važna jer omogućava pažljivije planiranje dela i izbegavanje otkrivanja od strane potencijalnih svedoka i policijskih zvaničnika.

Mnoge serijske ubice opisane su kao izuzetno šarmantne i harizmatične, pa se mnogi od njih smatraju psihopatskim. Izloženost šarma i harizme kao prethodnika činjenja ovih

krivičnih dela, dva su dijagnostička kriterijuma za psihopatiju. Često je šarm taj koji im omogućava pristup žrtvama.

Dietz je tvrdio da mnoge serijske ubice veruju da pištolji prerano završe čin ubistva. U pokušaju da povećaju zadovoljstvo i nivo uzbuđenja serijske ubice očajnički žele intenzivirati svoje aktivnosti bilo povećanjem učestalosti ili povećanjem broja i težine sadističkih dela. Ako su primorani da eskaliraju ove aktivnosti, njihova se slika pogoršava.

u određenim slučajevima, serijske ubice ponekad počinju doživljavati samoljublje. Pred kraj svoje karijere, njihove kriminalne aktivnosti često postaju složenije, pa se može činiti kao da te ubice žele biti uhvaćene i kažnjene.

Mnoge serijske ubice teže senzaciji, nedostaje im kajanje, ne priznaju krivicu, impulsivni su, predatorskog su ponašanja i željni kontrole.

Prema FBI-u ove ubice su ljudi koji žive u zajednici. Mnogi su oženjeni, obrazovani, bili u ratovima i dobro su zaposleni. Pripadaju opštoj populaciji, obuhvataju sve rasne grupe i oba su pola. Njihova inteligencija kreće se od graničnog do iznad prosečnog, u odnosu na opštu populaciju. Inteligentnije ubice sklonije su komplikovanim metodama ubistva poput upotrebe bombi i otrova. U nekim slučajevima njihov naizgled normalan život, pomaže im da izbegnu hapšenje. Prema statistikama, isti izvor ukazuje da je preko 70% serijskih ubica odraslo je u domovima gde su zloupotrebljavali alkohol i nedozvoljena sredstva.

Nasuprot tome, literatura pokazuje da je samo mali broj serijskih ubica zavistan od alkohola i supstanci, a neki od njih su prošli zavisnost u ranoj mladosti.

Zlostavljanje u detinjstvu karakteriše većinu serijskih ubica. Oni su često bili ponižavani, kažnjavani na nepravedan, destruktivan i zao način, što je dovelo do velikih neuspeha u razvoju i odrastanju im je usamljeno i izolovano.

Potiču iz porodica, čiji su članovi obično su u međusobnom sukobu i sa mnogima u svom okruženju, nemaju prijatelje i njihovi interpersonalni odnosi su slabi. Ove porodice imaju tendenciju da se mnogo kreću, a decu odrastaju sama. Sve se svodi na to da i deca nemaju uspostavljen blizak odnos sa nekim, te na kraju ostaju nesposobni da uspostave bilo kakav interpersonalni odnos, te završavaju kao usamljenici.

Mnogi od njih dolaze iz nestrukturiranih okruženja, sa visokim nivoom nasilja, tokom svog života pretrpeli su razne vrste zlostavljanja koje ometaju sticanje empatije i brige.

Međutim, s druge strane mnoge poznate serijske ubice odrasli su u zdravom domaćinstvu sa članovima porodice koji su im bili potpora.

Neki od markiranih uzročnih faktora su fizičke povrede glave, ponovljene povrede pretrpljene tokom fizičkog zlostavljanja ili povrede tokom rođenja, koji čine važnu vezu sa agresivnim i nasilnim ponašanjem, a zabeležene su u oko 70% serijskih ubica.

Kod mnogih je prisutno ostvarivanje fantazija nad životinjama, pre nego što se počinje ostvarivati na ljudskim bićima. Dela okrutnosti na životinjama predstavljaju izvor zadovoljstva u mladosti kojim uspevaju da usavrše radnje, koje kasnije vrše nad svojim ljudskim žrtvama.

Serijske ubice često koriste ubistvo kao sredstvo za dobijanje koristi, iz ideoloških razloga ili sa namerom da oslobode nagomilanu određenu frustraciju ili fantaziju.

Kao opšte pravilo je njihov nedostatak empatije. Zbog toga, veliki deo njih se klasifikuje kao psihopatija, koja među motivima ima neobične vizije stvarnosti.

Ove ubice, obično izgledaju kao i svi normalni ljudi, ne ispoljavaju upadljive elemente ponašanja, biraju ranjive žrtve jer ih smatraju slabijim i podložnijim manipulaciji. Razlog ovome je uspostavljanje i održavanje kontrole u svakom trenutku.

Samim tim, mogu biti manipulatori i čak zavodnici, te koriste te veštine za pristupanje žrtvama lako i bez preteranog otpora, iako su ovi odnosi uglavnom površni.

U odnosu na gore rečeno, Rosewood otkriva ključne osobine uobičajene kod serijskih ubica. Navedeno su neke njihove specifične osobine, utvrđene godinama profilisanja, od različitih autora:

- Vronsky tvrdi da mnoge serijske ubice imaju sličan emocionalni razvoj. Ako dete ne dobije odgovarajuću pažnju i fizički dodir, u budućnosti može pretrpeti značajne poremećaje ličnosti. Imajući u vidu ideju da je vezivanje odojčadi neophodno za razvoj ličnosti, ne čudi da je zajednička karakteristika serijskih ubica da su usvojene. Takođe imaju tendenciju da budu iznadprosečno inteligentni. Za neke od njih, ubijanje deluje kao droga;
- Obično su serijske ubice kao deca bile izolovane od svojih vršnjaka. Mnoge serijske ubice patile su od problema sa težinom, mucanja i problema učenja poput disleksije. Zbog maltretiranja, mnoge od ovih serijskih ubica počele su se baviti „tajnim agresivnim maštarijama“. Jasno je da agresija počinje u ranom detinjstvu. Usamljenost, kao što je ilustrovano, može dovesti do evolucije fantazija jer su „serijske ubice često sami“;
- Moesch, navodi još jednu uobičajenu karakteristiku među serijskim ubicama, a to je njihov odnos sa majkom. Majke ovih ubica odgajaju sinove koji mrze žene. Ove majke mogu biti prezaštitne, fizički i emocionalno nasilne. Ako dete nije uspešno, to će rezultirati besom. Navedeno se empirijski podržava u određenoj meri, budući da je 66% poznatih serijskih ubica odrastalo sa majkom kao dominantnom figurom;
- trauma detinjstva takođe je povezana sa serijskim ubicama. Mnogobrojne osuđene serijske ubice, u svojoj istoriji imaju fizičko i psihičko zlostavljanje. Seksualno zlostavljanje je izrazita karakteristika među njima. Drugi oblik fizičke traume povezan sa serijskim ubicama je trauma glave;
- teorije koje se fokusiraju na biološka stanja koja mogu kontrolisati ljudsko ponašanje, odnose se na neurofiziologiju moždanih funkcija. Neurofiziologija je otkrila neurološke i fizičke abnormalnosti koje mogu započeti već u prenatalnom stadijumu kod nekih ljudi;
- druga kriminološka teorija koja se može primeniti na serijske ubice je psihodinamička teorija. Razvoj nesvesne ličnosti u ranom detinjstvu uticaće na ponašanje do kraja života. Ukratko, negativna iskustva deluju kao „ostatak“ iz ranog detinjstva. Serijske ubice izgleda da manifestuju svoja osećanja ugnjetavanja iz detinjstva u obliku brutalnih ubistava;
- postoji još jedna teorija kada je u pitanju serijski ubica kome se u kriminološkom svetu posvećuje velika pažnja. Već objašnjenu organizovanu/neorganizovanu tipologiju serijskih ubica, razvili su specijalni agenti FBI-ja.

Većina serijskih ubica ne žive sami i da su mnogi unutar svojih zajednica, što znači da često imaju porodice i domove, zapošljavaju se, pa izgledaju kao normalni članovi zajednice koji se lako uklapaju. Oni imaju vrlo definisana geografska područja delovanja, pa ubijaju u definisanim zonama komfora. Dešava se da povremeno spiralno vrše aktivnosti izvan svoje zone komfora. Ovo se događa iz dva razloga; kada im je kroz iskustvo povećano samopouzdanje ili da bi izbegli otkrivanje.

U protivnom, mali broj njih putuje da bi izvršili krivično delo. Oni koji ipak putuju spadaju u nekoliko kategorija:

- putnici koji se kreću od mesta do mesta;
- beskućnici koji su prolazni;
- pojedinci čije je zaposlenje zahteva putovanja, kao što su vozači kamiona ili koji putuju zbog vojnih aktivnosti.

Razlika između navedenih vrsta serijskih ubica je priroda njihovog načina života, koji im pruža brojne zone komfora u kojima mogu da deluju.

U odnosu na gore rečeno, jedan od profila serijskih ubica bi izgledao ovako; slabo obrazovan, potiču iz porodice slabijeg socijalnoekonomskog porekla, bavi se zanimanjem koje podrazumeva nisko obrazovanje i koje ne zahteva kognitivnu spretnost ili angažovanje složenih misaonih procesa. Okolina ih često prepoznaje kao odlučune ili ih doživljava kao duševne bolesnike. Oni su hladni, odbojni, imaju nisku toleranciju, žive izolovano. U anamnezi se mogu naći podaci o mučenju životinja ili sklonosti ka alkoholnoj adiciji. Ako čine zločin u stanju alkoholne intoksikacije, prvo siluju žrtvu ili je ubijaju usred seksualne motivacije, podaci dalje ukazuju na rano zlostavljanje u primarnoj porodici ili negativna iskustva u detinjstvu. Disfunkcionalnost primarne porodice je definisana alkoholizmom, emocionalnom deprivacijom ali i istorijom mentalnih poremećaja, naročito od strane majke.

Navedeni profil pretežno se odnosi na nagonske i sadističke ubice, koji ubistvo doživljavaju kao sredstvo za redukciju agresivnog nagona.

Žene serijske ubice

Gotovo sve serijske ubice, zastupljeni u skoro 90% slučajeva, su muškarci. Međutim, iako malobrojne, žene serijske ubice su jednako smrtonosne.

Fizičko, psihološko i seksualno zlostavljanje u detinjstvu i adolescenciji uobičajene su karakteristike odraslih ženskih predatora. Socijalna izolacija je takođe česta. I kod njih, tokom izolacije nastaju nasilne fantazije i misli o osveti i dominaciji. Svrha fantazija je da se oslobodi teskoba ili strah. Dete koje je zlostavljano razvije maštanja o uništavanju zlostavljača. One postaju zavisne od bega i kontrole u svet fantazija. Ukoliko su nasilne, osveta ili ubistvo postaju deo te zavisnosti.

Motivi ovih ubica se značajno razlikuju od motiva muškaraca.

One umnogome ubijaju zbog profita ili osвете, pa ulaze u kategoriju hedonističkih ubica. Nije neuobičajeno da ove hedonističke serijske ubice-žene budu zaposlene kao negovateljice ili na poslovima u staračkim domovima, pri čemu radno mesto dobro poznaju.

Ove žene retko ubijaju svoje žrtve na otvorenom prostoru.

Neke od njih to čine zbog pažnje i saosećanja koje dobijaju nakon smrti nekoga, do koga im je stalo.

Žene serijske ubice koje ubijaju muškarce su oni koji su im emocionalno i fizički najbliži /muževe ili ljubavnike/. Međutim, žrtve serijskih ubica žena nisu ograničene na muževe i ljubavnike.

Frei kaže da ove žene imaju tendenciju pragmatičnijeg pristupa svojim ubistvima. Vrlo su efikasne u ubijanju i obično koriste tiše i manje neuredne metode. Metode koje koriste za ubistva su više prikrivene ili manje razvijene, poput ubistva trovanjem. Međutim, ostale metode ubistva koje su takođe identifikovane, uključuju pucanje, ubod, gušenje i utapanje.

Dešavalo se i dešava da je serijska ubica-žena je deo tima za ubistvo s muškarcem serijskim ubicom. U takvom timu žena je obično pokornija i pomaže pri odabiru žrtava kako bi udovoljila svom dominantnom muškom partneru.

njihovoj širokoj tipologiji. Jedna od tipologija je zasnovana na njihovom delovanju na geografskom području i govori o:

- geografski stabilanom tipu ovih ubica koji deluje na lokaciji na kojoj žive i traže žrtve. Tipičan ciklus ovog tipa je 8 žrtava, a tokom perioda od 1 do 2 godine; i
- geografski prelaznom tipu ovih serijskih ubica koji se stalno kreće i putuje zbog ubijanja. One, generalno predstavljaju isti problem kao i muškarci koji pripadaju ovoj kategoriji. Njihova pokretljivost u nizovima različitih država i gradova, smanjuje mogućnost da se lociraju i uhapsu. Tipičan ciklus ovog tipa može biti 16 ili više žrtava.

Često, ove žene nisu u mogućnosti da drže u tajnosti svoje postupke, pa je zbog toga njihova karijera kraća od muškaraca iste tipologije.

Kehlers Typology ih razvrstava u:

- *crne udovice*-žene serijske ubice, koje su naziv dobile po otrovnom ženskom pauku, koji proždire svog partnera nakon oplodjenja. Ova kategorija odnosi se na žene koje ubijaju čitav niz muževa i sve ostale koje smatraju kao prepreku na svom životnom putu. Često su im žrtve i deca koja ih opterećuju, roditelji koji ih ometaju, ali i poznanici. Ovaj tip ubice je obično inteligentna žena, manipulativna, dobro organizovana i strpljiva. Svoj zločin pažljivo priprema i sprovodi tokom dugog vremenskog perioda. Ima sposobnost da osvoji poverenje okoline i da stekne poverenje svojih žrtava. Iz tog razloga, na nju se retko gleda kao na osumnjičenu, čak ako je i izvršila nekoliko ubistava. To je ujedno i razlog dugog perioda do njenog otkrivanja. Prosečna crna udovica učini između 6 i 13 ubistava tokom svog aktivnog perioda u vremenu od 10 do 15 godina;
- serijske ubice –*žena seksualnih predatora* je veoma mali broj. One izvršavaju ubistvo zbog seksualnog motiva, stvarajući fantazije koje ih usmeravaju ka ubistvu;
- žene serijske ubice koje ubijaju *iz osвете ili mržnje* su takođe retke, iako je motiv po kome su dobile naziv čest, kod serijskih ubica uopšte. Ljubav, mržnja i ljubomora su tri najčešće stvari koje pokreću ovu vrstu ubica;
- žene-serijske ubice *zbog profita* odnosi se na ubijanje izvan emocionalnih razloga, a radi materijalne koristi. Smatraju se najinteligentnijim i veoma pažljivim tipom serijskih ubica. Koriste najrazličitije metode ubijanja. Njihova karijera prosečno, počinje između 25 i 30 godine i traje oko 10 godina. Obično izvrše oko 10

ubistava, a ukoliko je motiv pohlepa dešavalo se da taj broj žrtava bude i 25, pre nego što odluče da se povuku ili budu uhapšene;

- žene serijske ubice koje vrše zločine *zbog poremećenog dušvnog zdravlja* je oblik koji je česta pretpostavka, a zbog čega krivično ne odgovaraju. Međutim, postojanje duševne poremećenosti kod serijskih ubica je retko, obzirom da niz ubistava zahteva dobro planiranje i zdrav razum, kako bi se izbeglo otkrivanje i hapšenje. Ako pak duševna poremećenost postoji kod žena serijskih ubica one izvršavaju ubistva onih lica o kojima se brinu a to su deca mlađa od 6 godina ili starije osobe;
- *nerješana serijska ubistva* su poslednji oblik žena serijskih ubica. Karakteristika ovih ubistava je da one godinama zaokupiraju javnost, slučajevi nikad ne budu rešeni niti je identitet ubice otkriven.

Razlika između žena i muškaraca serijskih ubica

Već smo naveli još jednu veliku razliku između ženskih i muških serijskih ubica koje se odnosi na njihove žrtve, a to je da žene u velikoj meri ubijaju lica koja poznaju i koja su u njihovoj blizini /članovi porodice ili neke osobe o kojima se brinu/, dok muškarci za svoje žrtve biraju strance, koje prate dok ne budu spremni da izvrše svoj zločin. Oni uglavnom nemaju prethodnu vezu sa svojom žrtvom.

Motivi žena i muškaraca serijskih ubica su, takođe veoma različiti.

Žene serijske ubice ubijaju zbog materijalne koristi ili osvete.

Motiv muškaraca serijskih ubica može biti i veoma nejasan, a najčešće je orjentisan ka seksualnom zadovoljstvu. Način na koji muškarci izvršavaju serijska ubistva skoro je uvek okrutan i nasilan. Kao rezultat toga, njihova ubilačka karijera se obično kreće od šest do osam godina.

Način na koji žene serijske ubice izvršavaju krivična dela je uglavnom suptilan, međutim, ugledajući se na muškarce, one mogu postati nasilnije i nesumičnije prema svojim žrtvama.

Samim tim, gore navedene razlike se vremenom mogu stopiti, te muškarci i žene serijske ubice mogu postati sve sličniji.

Među njima postoje i neke sličnosti. Najdominantnija sličnost jeste u tome da su oba pola sposobna da se prikažu kao normalni članovi društva, da često pripadaju poremećaju ličnosti-psihopatijama, te da oba pola nemaju savest.

Profil žena serijskih ubica

Levin ukazuje da analizirani profili žena koje su učinile seriju ubistava, unazad dva veka, pružaju podatke za profil ubica ženskog pola: većina je pripadala srednjem ili višem staležu, skoro sve su poznavale svoje žrtve, najčešće su ubijale pomoću otrova, većina je živela u istoj zoni u kojoj su i počinile zločine, glavni motiv bio je novac, većina je bila visoko obrazovana, učinile su između šest i 10 ubistava i pokušaja ubistva, njihova „kriminalna karijera“ trajala je dugo, /možda zbog toga što su retko bile osumnjičene/, uglavnom su bile privlačnog izgleda. Dve trećine su bile u rodbinskim odnosima sa žrtvama,

44% njih ubilo je sopstvenu decu, jedna četvrtina ubijala je stare i bolesne ili malu decu, one koji nisu mogli da se brane, 100% onih čija je verska pripadnost bila poznata bile su hrišćanke, njihove profesije su različite, međutim najčešće su se bavile profesijama u vezi sa zdravljem /medicinsko osoblje/ ili su bile zadužene za brigu o drugima, najčešće male dece.

Sadističke serijske seksualne ubice

Kao i kod serijskih krivičnih dela silovanja i kod serijskih seksualnih ubistava, postoje neslaganja oko definisanja pojma sadističkih serijskih seksualnih ubica. Ova neslaganja se odnose na minimalni broj ubistava koje izvršioc treba da učini da bi se smatrao sadističkim serijskim ubicom, na vremenski razmak između ubistava i da li je neophodno da ova ubistva budu izvršena u geografski određenim mestima.

U javnosti i među stručnjacima rasprostranjena je zabluda da su među serijskim ubicama najbrojnije sadističke seksualne serijske ubice, te se stavlja znak jednakosti između serijskih ubistava i sadističkih seksualnih serijskih ubistava.

Međutim, Levin i Fox nalaze da od ukupnog broja serijskih ubistava, 28% čine sadistička seksualna serijska ubistva.

I druga istraživanja daju podatak da približno jedna trećina serijskih ubistava su sadistička seksualna serijska ubistva.

Glavna komponenta mnogih slučajeva serijskog ubistva je ekstremna okrutnost koju izvršioc nanosi žrtvi. Ova sadistički okrutna dela, izvršiocima pružaju zadovoljstvo i osećaj moći.

Priлично konzistentni nalazi dobijeni u velikom broju istraživanja sadističkih seksualnih serijskih ubica ukazuju na prisustvo McDonald-sovih trijada. Naime, on je prvi ukazao na neobičnu pravilnost da se u detinjstvu serijskih sadističkih ubica dosledno beleže: enureza, podmetanje požara i mučenje životinja.

Ressler i Burgess ukazuju da sadističke serijske ubice, od najranijeg uzrasta pokazuju tendenciju da se nikada ne vezuju za porodicu pa ni za grupu vršnjaka, zbog čega stvaraju samo plitke, površne odnose, a ne i prijateljstva. I u najmlađem uzrastu primećuje se dete-usamljenik. Oni su naveli da su ovi izvršioc seksualno zlostavljani kao deca i da ne moraju nužno da imaju odnos sa telom, već da mogu da masturbiraju nad ili pored tela. Pored toga, oni obično osakaćuju telo žrtve nakon izvršenog ubistva, verovatno kako bi se oslobodile napete tenzije.

Brown pronalazi da emocionalno zlostavljanje, psihičko maltretiranje i napuštanje ima pogubnije efekte od fizičkog zlostavljanja, jer je njegova korelacija sa kasnijim delinkventnim, homicidnim ponašanjem značajna i viša. Devijacije roditelja takođe igraju važnu ulogu u modelovanju serijskih ubica.

Teško je objasniti ova ubistva samo jednim faktorom.

Sadistička serijska seksualna ubistva su po pravilu psihopatska. Njihov kriminalistički i psihološki aspekt je najteži za identifikaciju, pribavljanje dokaza, procesuiranje, izricanje sankcija i penološki tretman.

Radulović kaže da seksualni sadizam u ekstremnoj formi ubistva je devijacija. Ova devijacija je okarakterisana torturom, povređivanjem i ubijanjem, a u cilju doživljavanja seksualne gratifikacije Seksualni sadistički prestupnici koriste različita sredstva torture da bi

povećali svoju seksualnu pobuđenost. On tvrdi da mnogi autori veruju da kod ovih ubica postoji značajan deo poremećaja u spektru seksualnog sadizma. Zbog toga se predlaže, kao dijagnostička podvrsta seksualnog sadizma -seksualni sadizam-homicidni tip-primenljiv na mnoge od ovih izvršioaca.

Seksualni sadizam se, po svom postojanju, razlikuje od seksualne motivacije, obzirom da se sadističke radnje vrše u svrhu seksualnog uzbuđenja. Sadističke ubice su emocionalno uzbuđene kontrolom i zarobljavanjem svojih žrtava. Kontrola u seksualnom sadizmu prožima dimenzije sadizma i najvažniji je element sadističkog ponašanja.

Drukteinis govori o tome da mučenje i ponižavanje žrtve pojačavaju sadističku potrebu za potpunom dominacijom nad žrtvama. Krikovi straha i bola samo povećavaju sadističku percepciju apsolutne moći i posedovanja. Uzimajući u obzir samo sadističko ponašanje koje je usmereno na ponižavanje žrtve, a ne na ponašanje ubistava, ovaj autor kaže da je moguće da neke sadističke serijske ubice aktivno pokušavaju ponižavati žrtve kako bi „nadoknadili“ sopstveno pretrpljeno poniženje.

I MacCulloch-a s saradnicima su izjavili da je želja za kontrolom najvažnija snaga u sadističkom ponašanju. Sadističke situacije se često ponavljaju u maštanjima, a delovi tih fantazija često su se odigrali u stvarnom životu tokom više godina. Oni imaju opšte karakteristike serijskih ubica i sadista, ali poseduju mnoge jedinstvene kvalitete koje su važne u njihovom razumevanju.

Mučenje žrtve je način da sadisti ojačaju svoj ego i sopstvenu vrednost. Potpuna kontrola nad bespomoćnom osobom čini ih sličnima Bogu u njihovim iskrivljenim svetovima. Jedno seksualno sadističko ubistvo nikada nije dovoljno za sadističkog izvršioaca. Oni nastavljaju u svojim kriminalnim karijerama, koriste se sve više i više u obliku zlostavljanih i bolesnih mučenja.

Međutim, želja nanošenja boli drugima, možda nije suština sadizma. Suštinski impuls je potpuno savladavanje druge osobe, učiniti je nemoćnim objektom volje sadista, postati apsolutni vladar nad njom, njen Bog, ponižavati je, porobljavati je cilj, a najvažniji radikalni cilj je da je natera da pati, jer nema veće moći nad drugom osobom od one koja joj nanosi bol.

Gore navedene motivacije opisuju ponašanje većine proučavanih seksualnih sadista i koriste se za pravljenje profila muškarca sadističkih serijskih seksualnih ubica.

Pet sekvenci ponašanja sadističkih seksualnih serijskih ubica:

- u svojoj mašti serijske sadističke ubice *imaju koncept idealne žrtve*;
- ukoliko procene da je otežano nalaženje idealne žrtve, *zadovoljiće se dostupnom žrtvom*;
- ove ubice *na prepad otimaju žrtvu*, nakon čega se može desiti da je po nekoliko dana ili nedelja muče u izolaciji;
- ishod većine ovih krivičnih dela je, *po nedužne žrtve fatalan*;
- izvršioци *doživljavaju olakšanje-rasterećenje tenzije* nakon izvršenog dela.

Uz sva neslaganja, razmimoilaženja u tumačenjima sadističkih serijskih ubica među stručnjacima, postoje dve hipoteze:

- *kod većine moguće je registrovati seksualne devijacije za izvršenje delikata nasilja*, što je i karakteristika sadističkih seksualnih serijskih ubica; i
- hipoteza *frustracija–agresija* se sreće kod svih sadističkih serijskih ubica.

Dietz tvrdi da izvršioци sadističkih serijskih ubistava obično zadržavaju lične stvari žrtve. Mnogi od njih prave i video zapise, fotografije, crteže ili opise mučenja, kako bi mogli ponovo da ožive krivično delo u intervalu između ubistava.

Douglas i drugi dodaju da se u njihovim prebivalištimu mogu naći pornografski časopisi, oni koji su vezani s stilom njihovog ponašanja, zatim policijske uniforme, materijali koji se koriste u krivično-pravnoj proceduri, kao i objekti koji za njih imaju seksualno značenje. Isti autori navode da su serijske sadističke seksualne ubice muškarci, starosti oko trideset pet godina, koji najčešće imaju i ranije kriminalne aktivnosti, obično nevezane za ovakva dela. Oni dodaju da su ove ubice naročito opasne kada izgube samopoštovanje, kada budu ismejani od strane drugih, prevareni, izložni poruzi, kada dobiju otkaz....

Većina ovih ubica ima prosečnu ili iznad prosečnu inteligenciju, a čak 33% imalo je po istraživanjima, superiornu inteligenciju.

Već smo napomenuli da kada su u pitanju motivi serijskog seksualnog ubistva, postoji kontroverza u vezi sa tim šta ih motiviše.

Wade navodi hipoteze koje se razlikuju od traženja seksualnog zadovoljstva, dostizanja moći i kontrole, do izražaja ljutnje:

- potraga za sadističkim seksualnim zadovoljstvom ima podršku u teorijskom, empirijskom, evolucijskom i fiziološkom argumentu. Motivacione snage kod ovih izvršioца mogu se indirektno proceniti njihovim psihijatrijskim dijagnozama, a smatra se da većina od njih ima određeni stepen seksualnog sadizma;
- smatra se da potraga za moći i kontrolom nad žrtvama služi dvema sekundarnim svrhama; jačanju seksualnog uzbuđenja i obezvređivanju žrtve;
- ljutnja se ne smatra ključnom komponentom motivacije ovih izvršioца zbog njenog inhibicijskog fiziološkog uticaja na seksualno funkcionisanje. Zagovornici hipoteze o motivaciji ljutnje tvrde da serijske seksualne ubice redovno vrše svoja dela kao odgovor na ljutnju na žene, ili kada se nalaze u stanju seksualnog uzbuđenja. Sa semantičkog stanovišta, definicija hipoteze o motivaciji ljutnje tvrdi da su radnje serijskih seksualnih ubica učinjene u nezadovoljstvu, ili bar delimičnom nezadovoljstvu.

U skladu s navedenim, ljutnja može biti u korelaciji sa serijskim izvršioциma sadističkih seksualnih ubistava, ali ona nije uzrok.

Dominacija i kontrola koju ove ubice vrše nad žrtvama mogu se posmatrati u službi sekundarnih namena, različito izraženih, a u zavisnosti od ličnih potreba izvršioца i njihovog Mo. Dominacija može poslužiti kao sredstvo za jačanje seksualnog uzbuđenja, a Mo može biti povezan sa praktičnom potrebom za postupanjem sa žrtvom.

Kada je okrutnost u pitanju, možda sama okrutnost takođe nije uzrok, već je cilj za ublažavanje seksualnih tenzija. Za neke vrste ovih ubica seksualno uzbuđenje se više povezuje sa činom ubistva, vezano za strukturu ličnosti izvršioца i njegovih specifičnih devijantnih interesa.

Krafft-Ebing ukazuju da su kod seksualnih sadističkih psihopata udvojeni blud i okrutnost zbog čega ove osobe, radi ostvarivanja seksualne gratifikacije, ubijaju nevine žrtve.

I nakon njega, kriminolozi, psihijatri i psiholozi su potkrepljivali tezu o fuzionisanju seksualnih i agresivnih tendencija u slučaju ovog tipa ubistva.

Money posmatra epizodne napade seksualnog sadizma slično epileptičnim napadima i objašnjava da oni nastaju zahvaljujući patološkoj aktivaciji poruka u mozgu da napadnu kod seksualne pobuđenosti.

Kelleher i Kelleher ukazuju na to da emocionalna i/ili seksualna zadovoljenost koju dobiju od ubistva prisiljavaju ih na ponovno delovanje. Ove ubice za ubistva nemaju kajanje ni žaljenje. Oni često rade na poboljšanju svoje "tehnike" i prolaze kroz velike vremenske raspone.

Sudeći po priči njih samih, izgleda da oni zaista, vremenom postaju zavisni od ubijanja i violentnih maštarija. Stav adikcije je da njihova potreba za ubijanjem je sve izraženija, u sve kraćim vremenskim intervalima, što je i razlog serijalnosti.

U svakom slučaju, sadističke serijske ubice svoj život provode maštajući o novim načinima nanošenja patnje žrtvama.

Profilisanje sadističkih serijskih seksualnih ubica

U istraživanju sadističkih serijskih seksualnih ubica u svrhu profilisanja, postoji vrlo malo kvantitativnih, akademski revidiranih studija.

Postoji sedam koraka u procesu profilisanja sadističkih serijskih seksualnih ubica:

- procena samog krivičnog dela;
- sveobuhvatna procena specifičnosti mesta zločina;
- sveobuhvatna analiza žrtve;
- procena preliminarnih policijskih izveštaja;
- procena obdukcionog profila medicinskog istražitelja;
- razvoj profila sa kritičnim karakteristikama; i
- istraga.

Cilj psihološkog profila je da pruži dovoljno informacija istražiteljima kako bi im se omogućilo da ograniče ili bolje usmere istragu.

Zajedničko stanoviše je da serijske ubice svesno i po slobodnoj volji odlučuju da liše života nevine ljude. Ova karakteristika sreće se kod ogromne većine sadističkih seksualnih serijskih ubica koji uglavnom imaju psihopatski sklop ličnosti, pa se moraju smatrati krivično odgovornim.

Profil sadističkog serijskog ubice

Predispozicije koje olakšavaju profil u odnosu na ostale izvršioce ubistva su da su seksualne sadističke ubice pažljivi, emocionalno ravni perfekcionista, da planiraju svoja krivična dela, veoma su ritualni, i unapred znaju gde će oteti svoje žrtve, kako će ih kontrolisati i na koji način će ih naterati da pate.

Ove ubice ne mogu sprečiti svoju želju za dominacijom koja se nalazi u nekim delovima njihove ličnosti i pojavljuje se i u njihovom svakodnevnom životu. Njihovo lukavstvo je nesporno, a upotrebljavaju ga za pridobijanje žrtava. Kada se desi da ih smatraju nasilnicima, tada se povlače. Zbog toga je jedna od najupečatljivijih karakteristika sadističkih serijskih ubica, dvoličnost.

Često su ugledni članovi društva i rade na istom poslu tokom mnogih godina. Međutim posao je za njih sporedan. On je sredstvo za postizanje cilja, jer im treba novac koji je moć. Često izgovaraju laži o svojim poslovima upotrebljavajući ih kako bi se približili žrtvama.

Posle izvršenog ubistva, izvršioci su hladni, ne pokazuju ni malo potresenosti ili krivice. Svi biraju skrovlata, izolovana mesta za izvođenje torture, kako ne bi bili otkriveni. Osobe koje muče i ubijaju, uglavnom ne poznaju, a dolazili su do njih na način o kome su prethodno mnogo razmišljali i detaljno ga razrađivali. Tako su žrtve izabrane na osnovu sistematskog praćenja i posmatranja. Prilaze im pod izgovorom da mole za pomoć, ili da nude pomoć, da traže nepoznatu ulicu ili se predstavljaju kao policajaci koji hoće da postave par pitanja. Neki od njih se odlučuju za brzo hvatanje, umesto posmatranja i praćenja.

Ressler i saradnici su u svojim istraživanjima došli do rezultata da profil ovih ubica karakteriše normalan-neupadljiv spoljašnji izgled, i da su samo neki od njih imali fizički defekt. Većina je dolazila iz porodica u kojima su prihodi bili stabilni, polovina je imala oba roditelja, a majke su im bile domaćice. Međutim, detaljnija analiza porodice pokazala je da su u porodici postojali problemi vezani za alkoholizam, narkomaniju i kriminalitet. Postojalo je takođe i zlostavljanje, najčešće emocionalno, a kod gotovo polovine fizička i seksualna zloupotreba. Porodični odnosi su bili slabog kvaliteta, a majke su ocenjene kao hladne i distancirane. Ressler dalje ukazuje na prisustvo voajerizma, regularnu upotrebu pornografije posebno violentne i sadističke, fetišističkog ponašanja, fantazija o silovanju. Više od polovine, verovali su da su seksualno nekompetentni. Polovina je izvršila seksualna krivična dela pre nego što je započela serijsko ubistvo.

Razlike između masovnih i serijskih ubistava

Masovna i serijska ubistva treba razlikovati po:

- izvršioci masovnih ubistava često stradaju, nekada samoubistvom a nekada budu ubijeni, oni ubijanjem nekoliko ljudi završavaju svoju „misiju“, masovno ubistvo je najčešće fokusirano i ograničeno na reakciju stanovništva određenog područja, retko se dešava da masovni ubica ponovo izvrši masovno ubistvo i tako postane serijski ubica. Oni ubijaju određeni broj ljudi, obično istovremeno na jednoj lokaciji. Kod masovnih ubica seksualni motiv je zanemarljiv. U svojoj suštini, masovni ubica je često nezadovoljno ljudsko biće ili je odbačen od društva i porodice, te svojim ubistvima izaziva neki društveni protest;
- namera serijskih ubica je da nastave da vrše ubistva, oni ubijaju nedeljama, mesecima ili godinama a da ne budu otkriveni, pri tome ulažu velike napore da izbegnu hapšenje. Dešava se da nikada ne budu otkriveni, a razlozi ovome su raznovrsni: mogu da budu u zatvoru zbog izvršenja nekog drugog krivičnog dela, mogu da se razbole ili umru, da odluče da prestanu sa ubistvima.... Serijska ubistva izazivaju strah u mnogo širem društvu prevazilazeći granice lokacije na kojoj su. Serijski ubica individualizuje svoja ubistva, za njega ubistva moraju biti odvojeni događaji, koji dovode do psihološkog uzbuđenja ili zadovoljstva.

Kriminalistički i psihološki značaj terorizma

Terorizam je i višedimenzionalan društveni fenomen, stoga je u određivanju njegovog pojma potreban multidisciplinarni pristup. Tako se terorizam može najuže posmatrati sa aspekata kriminologije, kriminalistike, krivičnog prava, sociologije i drugih društvenih nauka koje bi omogućile njegovo adekvatno sagledavanje i moguće prevazilaženje.

Od sedamdesetih godina prošlog veka do danas, ime i cilj terorizma su ostali isti, a destruktivnost, dometi, brutalnost i broj žrtava su višestruko povećani. S pravom se tvrdi da je ova pojava danas, a i u budućnosti će tako biti, transnacionalna.

Terorizam se kod klasične kriminalne aktivnosti javlja u sticaju sa koristoljubivim deliktima razbojničkim napadima, uzimanjem talaca, ucenama, podmetanjima eksploziva, prijetnjama, paljevinama...

Teroristi koriste nasilje za postizanje političkih promena i ciljeva i dok motivacija i pobude ovih pojedinaca znatno variraju od grupe do grupe, njihove glavne metode ostaju izuzetno slične.

Kriminalistički pristup pojavi terorizma, kao kriminalnog fenomena, ogleda se u izučavanju fenomenoloških, etioloških i viktimitoških aspekata, kao i merama za sprečavanje i otklanjanje ovog oblika kriminaliteta. Međutim, pokušaji kriminalističkih pristupa pojavi terorizma, kao društvenoj pojavi, jesu retki i uglavnom se svode na tretiranje otmica aviona kao međunarodnih terorističkih akata.

DeAngelis kaže da utvrđivanje razloga, koji ljude vodi u terorizam, nije lak zadatak. Razlog ovome je što se sami teroristi nisu istraživački subjekti, pa ispitivanje njihovih aktivnosti izdaleka može dovesti do pogrešnih zaključaka. Zbog ovoga psihologija terorizma je više teorija i pretpostavka. Međutim, poslednjih godina mnogi psiholozi su počeli da dobijaju pouzdane podatke i otkrili su da je korisnije gledati na terorizam u smislu političke, grupne dinamike i procesa, nego na pojedinačne karakteristike.

Hudson poručuje da mnoge psihološke analize terorista i terorizma nastoje objasniti ili otkriti šta pokreće teroriste ili opisati njihove karakteristike. Međutim, čak i ako je razumevanje razmišljanja o terorizmu bilo presudno za razumevanje terorista, /kako i zašto pojedinac postaje terorista/, mnogi psiholozi ga nisu mogli identifikovati. Izgleda da postoji opšti dogovor psihologa da ne postoji nijedan određen teroristički način razmišljanja.

Kada su u pitanju motivi terorista i potraga za ličnim značajem, poslednjih godina se pojavilo nekoliko različitih analiza, koje se razlikuju.

Za razliku od naglašavanja jedne motivacije, Borum navodi širok raspon motivacija, koje uključuju čast, posvećenost vođi, društveni status, lično značenje, bol i gubitak, grupni pritisak, poniženje, nepravdu, osvetu... navode se kao mogući motivi i ponižavanja, izlaganja nasilju, okupacije, nedostatak alternative, modernizacija, vraćanja slave islama, siromaštvo, moralne obaveze, potrebe za pripadanjem, želje za odlaskom u nebo, pojednostavljenja života, inspirativno vođstvo, prijateljstvo, status, glamur, novac i finansijska podrška porodici.

Dolazak u terorističke formacije je retko iznenađan i neočekivan. Ovaj put može biti različit kod različitih ljudi, obzirom da na njega utiče širok spektar faktora. Trenutno znanje o teroristima ukazuje na to da je retko svesna odluka da se postane teroristom. Većina je rezultat postepenog izlaganja i socijalizacije ekstremnom ponašanju, koja za krajnji rezultat imaju promenu misaonog procesa, u odnosu na obavezu prema nasilju.

Teroristi se regrutuju u grupe, od nezaposlenih pojedinaca, od socijalno otuđenih, od onih koji su motivisani da iskoriste svoje veštine i znanja. Obrazovnija omladina može biti motivisana istinskim političkim ili religijskim uverenjima. Oni, koji pripadaju zapadnim zemljama su intelektualni i idealistički nastrojeni.

Pored toga, nasilni susreti s policijom mogu motivisati već socijalno otuđene pojedince da se pridruže terorističkoj grupi.

Iako se okolnosti razlikuju, krajnji rezultat ovog procesa je taj da se pojedinac, uz pomoć člana porodice ili prijatelja s terorističkim kontaktom, okreće terorizmu.

Karakteristike *samoubilačkog terorizama*: Istraživanja pokazuju da je starost samoubice terorista u proseku, 22 godine, većina od njih neoženjeni i muškarci. U pogledu socioekonomskog statusa, samoubice su iz niže srednje klase, većina od ima više obrazovanje od generalnog /završenu srednju školu, završen univerzitet/. Ni jedna analiza nije ukazivala na psihopatologiju, boravcima u bolnicama ili psihološkim tretmanima. Nije identifikovan ni jedan određen tip ličnosti, nisu utvrđeni faktori rizika za samoubistvo, kao ni aktivni psihološki poremećaji.

Međutim, nakon nekog vremena u terorističkoj grupi, nelegalni, skriveni život postepeno počinje da utiče na terorističko poimanje stvarnosti. Pritisak i stres koji prate njihove ilegalne, prikrivene terorističke živote imaju negativne socijalne i psihološke posledice. Tako teroristički akti i članstvo u terorističkim organizacijama mogu imati posledice po mentalno zdravlje terorista. Ovi teroristi ne doživljavaju svet kao drugi, na svet gledaju kroz usko sočivo ideologije, sebe ne vide kao teroriste, već više kao vojnike, oslobodioce, mučenike i legitimne borce za plemenite društvene svrhe.

Uloga ideologije i religije je česta. Međutim, vrlo često zajednička ideologija ili religija imaju disfunkcionalnu osnovu, pa je krajnji rezultat poguban.

Određivanje unutrašnjih razloga koji određuju put pojedinca ka terorizmu, proizlaze iz mnogobrojnih psiholoških teorija. Razlozi leže u nedostatku samopoštovanja, ojačavanju identiteta, u roditeljskoj kontroli, u razvijanju nezavisnosti, krizi identiteta... Istraživanja pokazuju da su teroristi daleko od agresivnih psihopata, i da su to često uplašeni, emocionalno oštećeni adolescenti koji su pretrpeli povrede ega, poput roditeljskog odbacivanja.

Morph je otkrio da ove osobe pokazuju neke narcističke osobine, poput želje da budu u središtu univerzuma, ali nisu ispunile kriterijume za potpuno razvijeni narcistički poremećaj ličnosti.

Kohlmann se pita: "Šta bombaše samoubice tera da deluju? Ceo svet u njima vidi usamljene fanatike, a istina je da su oni pioniri velikih terorističkih mreža koje vode proračunati psihološki rat." Nasuprot opštem verovanju, bombaši mogu da budu zaustavljeni samo ako vlade obrate više pažnje na njihove metode i motivaciju. Gotovo 20 godina posle prve pojave, bombaško samoubistvo i dalje ima imidž savršenog terorističkog oružja. Ipak, iskustvo ukazuje na slabe tačke u prirodi bombaša samoubica, koje demistifikuju motivaciju i strategiju. Samoubilački terorizam nije samo proizvod verskog žara, on je stanje svesti, isto kao kod terorista koji su spremni da umru u štrajku glađu ili onih koji su u spremni da u borbi poginu. Ovo demistifikuje demonsku jedinstvenost. Radi se o vrsti mučeništva stvorenog u

jednoj kulturnoj ili verskoj tradiciji, ali odbačenog od drugih koji prihvataju drugačije žrtvovanje. U stvari, to je rad terorističke organizacije koja prepoznaje sklonost među regrutima, pojačava je u smislu patriotizma, mržnje prema neprijatelju i dubokog osećanja viktimizacije.

Kada su u pitanju samoubice-teroristi, imamo dva osnovna tipa, a u odnosu na razloge koji se nalaze u osnovi njihovih motiva. Prvi uključuje gnev, bes i beznade, a drugi duboko ukorenjeno verovanje da ih čeka bolji život posle smrti.

Na osnovu mnogobrojnih proučavanja, došlo se do zaključka da ne postoji jedinstven psihološki obrazac teroriste samoubice. Zaključuje se, dalje, da čovek ovakvog ponašanja mora da bude gnevan, bez nade, mora da se oseća sateran u „ćošak“ različitim pritiscima, mora da se oseća ugroženim i poniženim u odnosu na svoje osnovne životne potrebe.

Grupno, racionalno i iracionalno u formiranju terorističkih grupa

Ima više razloga, zašto je terorizam uopšte, u svojoj osnovi racionalan ili iracionalan:

- *prvo* objašnjenje ima kompleksan pristup, jer terorizam uključuje u sebe mnogobrojne elemente, kao što su civilizacijsko osećanje, težnja za očuvanjem ili vraćanjem geografskih elemenata, odnos prema sopstvenom kulturnom i kolektivnom, odnos prema precima....;
- *drugo*, u svakom razmatranju racionalnog i iracionalnog prepliću se sociološki i psihološki nivoi analize, sociolozi se bave racionalnim, a psiholozi iracionalnim;
- *treće* je potreba usredsrdživanja se na pojedince ili grupe. Razlog ovome je što su zakoni i mehanizmi ponašanja grupe znatno različiti od zakona i mehanizama ponašanja pjezinaca.

Racionalno i iracionalno u terorizmu i ekstremizmu se mogu analizirati na tri načina:

- prvo, možemo uzeti tvrdnje različitih autora;
- drugo, može da se razmotri koliko ima racionalnog ili iracionalnog u konkretnim terorističkim aktivnostima u određenom vremenu i određenoj sredini;
- treći mogući oblik razmatranja racionalnog ili iracionalnog sastoji se u utvrđivanju koliko pojedine terorističke manifestacije imaju /i/racionalnog.

Nameće se pitanje šta bi trebalo razmatrati u ponašanju ekstremista i terorista, kako bi se odredila /i/racionalnost? To su:

- obavljanje aktivnosti koje odražavaju i afirmišu određenu ideju;
- odnos pojedinca prema vlastitoj kolektivnoj pripadnosti;
- odnos prema vlastitoj državi;
- odnos prema ljudima, koji ne pripadaju istom kolektivu;
- odnos prema ljudima istog kolektiva.

Gledano s aspekta načina rada i razmišljanja ekstremista i terorista, možemo reći da njihovo ponašanje ne može biti ocenjeno kao racionalno. S individualno-psihološkog stanovišta, pre bi se moglo reći da je njihovo ponašanje vanracionalno.

Wasmund tvrdi da posle odluke o priključivanju terorističkoj grupi, iz bilo kojeg razloga, sledi proces koji se sastoji prvo iz tvrdnje da dotadašnje emocionalne veze s okolinom čine problem. Ovaj problem se rešava uticajem organizacije na postepen proces

otuđenja, zatim se vrši negacija svega što je postojalo ranije pa proces ide ka ukupnom raskidu s postojećim društvenim miljeom, normama, vrednostima i očekivanjima. Na kraju se ovaj raskid doživljava kao oslobađanje pojedinca, u kojem je on otvoren za stvaranje novih veza.

Hynal definiše *fanatizam* kao slepo verovanje ideja, sigurnost da je spoznata istina, te nespремnost na bilo kakve kompromise. Fanatizam je dobio negativno značenje, odnosno činjenicu da se ogleda kao bolest ili deformacija koja se suprotstavlja toleranciji. Fanatizam je preobrađen pozitivni osećaj entuzijazma, vere i odanosti, te se manifestuje negativnim stavom prema drugim ljudima i prema sebi. Rezultat ovog negativnog stava je samokažnjavanje i samouništenje. Fanatici, u svojim slepim verovanjima su nesposobni da razumeju tuđa razmišljanja i osećanja, ako nisu u skladu s njihovim. Hynal ne sumnja da psihoanaliza podrazumeva poštovanje pojedinca i sagledavanje globalnih kolektivnih rešenja.

Ukoliko razmatramo /i/racionalno u funkcionisanju *terorističkih grupa* i baziramo se na mišljenjima velikog broja autora, možemo da zaključimo da u ideologijama ovih grupa postoji civilizacijsko osećanje, težnja za vraćanjem korenima, očuvanje bazičnih vrednosti početaka civilizacijskih tokova, odnos prema sebi, kulturnom, kolektivnom i prema precima, što bi se moglo smatrati racionalnim razlozima, ukoliko ne bi bili isključivi.

Zbog logike i promišljenosti izbor je, s terorističke tačke gledišta racionalan. S obzirom na to da racionalnost podrazumeva najefikasniji izbor, izbor sledbenika je iracionalan.

Iracionalnim bi se moglo i oceniti ono što teroristi rade iz pobuda koje služe terorističkoj grupi, jer ne uzimaju u obzir cenu takvog izbora i korist celokupnog okruženja, što znači da su iracionalni u aktivnostima, koje ne služe ni njihovim grupama ni pojedincima.

Terorizam je doživeo transformaciju i sve više se ispoljava kao vid organizovanog kriminala, te su u tesnoj vezi jer u suštini imaju iste izvore. Razlikuje se politički i kriminalni terorizam pri čemu se kriminalni vid terorizma predstavlja kao sistematski teror u cilju sticanja materijalne koristi. Terorizam uslovljava i pospešuje pojedine oblike organizovanog kriminaliteta kao na primer: krijumčarenje droge, oružja i municije, trgovinu ljudskim bićima, prostituciju, ilegalnu trgovinu kulturnim dobrima, nedozvoljenu trgovinu vrednom robom, nezakonitu manipulaciju sa radioaktivnim otpadom, organizovani kriminalitet u privrednofinansijskoj oblasti i nasilnički kriminalitet, koji imaju povratno dejstvo na terorističku organizaciju u smislu omogućavanja daljih terorističkih aktivnosti. Odnos savremenog terorizma i organizovanog kriminaliteta ulavnom se ispoljava u dva vida: prvi, gde sama teroristička delatnost može da predstavlja vid organizovanog kriminaliteta, odnosno, ako je u vezi sa dve ili više država, onda je to oblik transnacionalnog organizovanog kriminaliteta. Drugi, koji se manifestuje kroz vršenje raznovrsnih težih krivičnih dela od strane terorističkih organizacija, najčešće radi finansiranja organizacija ili ostvarivanja određenih političkih ciljeva.

Profilisanje terorista

Da bi profil bio imalo validan, već smo spomenuli, da moramo ispuniti dve osnovne hipoteze:

- konzistentnost u ponašanju; i
- homologiju izvršioca.

Te dve pretpostavke u osnovi znače da se ljudi koji čine krivična dela, moraju ponašati dosledno, da se njihovo ponašanje mora odraziti na mestu zločina i da moraju imati slične karakteritike ličnosti. Testiranje ove dve pretpostavke je centralni napor forenzičkih psihologa/pshijatara poslednjih nekoliko decenija i nažalost nijedna od tih pretpostavki nema veliku podršku, jer ljudi nisu tako dosledni kada čine terorističke zločine, često zato što okruženje ima snažan uticaj na njihovo ponašanje.

Ljudi koji su se pridružili terorističkim grupama potiču iz različitih kultura, nacionalnosti, ideoloških korena, iz svih slojeva života i iz različitih profesija.

Pri tome, različitost terorističkih grupa, svaka sa pripadnicima različitog nacionalnog i sociokulturnog porekla i ciljeva, ukazuje na opasnosti generalizovanja i razvijanja profila pripadnika određenih grupa ili terorista, uopšte. Ističe se da napori za pružanjem sveobuhvatnog profila terorista stvaraju zabludu, jer postoji gotovo toliko mnogo varijanti ličnosti koji su se uključili u terorističke aktivnosti, koliko i ima varijanti ličnosti.

Njihove ličnosti i karakteristike različite su, kao i opšta populacija. Čini se da postoji opšti dogovor psihologa da specifična psihološka osobina koja bi se mogla koristiti za opisivanje terorističke ličnosti, ne postoji.

Mnoge teorije se baziraju na pretpostavci da terorista ima nenormalnu ličnost s jasno prepoznatljivim karakternim osobinama koje se mogu adekvatno objasniti psihološkim i psihijatrijskim znanjem, što nije dokazano.

Hudson je identifikovao nedostatak psihopatologije, ali je primetio slične osobine ličnosti kod terorista, u smislu ekstravertirane ličnosti i neprijateljskih neurotika.

Nasuprot tome, drugi autori ističu konzervativniji cilj, tradicionalnije odgajanje u konzervativnim porodicama.

Sama priroda profilisanja predstavlja tri glavne prepreke za prenošenje metodologije iz kriminalističkog u teroristički kontekst:

- prvo, polje profilisanja izvršioca ovog krivičnog dela ima problema sa definitivnim poteškoćama;
- drugo, postoji konceptualna konfuzija u oblasti profilisanja ovih izvršioca u pogledu različitog pristupa;
- treće, postoji pitanje stepena psihološkog uznemiravanja, prisutnog kod ovih izvršioca.

Većina pokušaja profilisanja terorizma se oslanja na statistički zasnovane, a ne na psihološke ili bihevioralne pristupe. Ovi statistički zasnovani pristupi obično se pakuju kao softver za Međudržavnu Antiterorističku razmenu informacija. Državni zapisi i podaci prikupljeni iz Priručnika o terorizmu, koji otkrivaju kako teroristi prodiru i žive u društvu, je priručnik kompanije koja je proizvela softver. Na taj način se dolazi do kvocijenta terorizma,

što daje visoki teroristički faktor /HTF/ o ljudima koji pokazuju statističku verovatnoću da budu teroristi.

Kako tradicionalno kriminalističko profilisanje zavisi od nekog oblika psihološke disfunkcionalnosti prisutnom na mestu krivičnog dela, profilisanja terorista su utvrdila da teroristi u opštem slučaju ne pokazuju poznate karakteristike psihološke disfunkcionalnosti ili potpisa.

Međutim, kako nas upućuje Williams, ni jedan uporedni rad na terorističkoj psihologiji nikada nije uspeo da otkrije određeni psihološki tip jedinstvenog terorističkog načina razmišljanja.

Rubenstein predlaže sledeće suštinske karakteristike terorista: posvećenost uključujući apsolutnu poslušnost vođi pokreta, ličnu hrabrost, nedostatak osećaja milosti ili žaljenja uprkos nevinim žrtvama, prilično visok nivo inteligencije, /posao terorista je u prikupljanju i analiziranju podataka, dizajniranju i izvršavanju složenih planova, te izbegavanju policije i bezbednosnih snaga/, prilično visok nivo sofisticiranosti za kontakte sa biznismenima u prevoznim sredstima naročito avionima, boravak u uglednim hotelima, dobro obrazovanje i opšte znanje /uključujući znanje stranih jezika/, jer sve više terorističkih grupa regrutuje članove visokog nivoa intelektualizma i idealizma, sa visokim obrazovanjem i dobro obučene profesionalce.

Međutim, to ne mora nužno značiti i za mlađe, niže rangirane pripadnike velikih terorističkih organizacija, pogotovo u manje razvijenim zemljama.

Da bi se razumeo proces terorizma, fokus mora biti širi od pojedinačne psihologije i mora uključivati kontekst u kojem se odvija oblikovanje verovanja i vrednosti terorista. To se posebno odnosi na savremenu sociokulturnopolitičku klimu koja i religiju koristi da legitimise i opravda terorizam u ime Boga.

Profil teroriste

Post ističe da su naponi za sveobuhvatni profil teroriste zabluda, jer postoji gotovo toliko mnogo varijanti ličnosti koje su upletene u terorističke aktivnosti, koliko i varijanti ličnosti ima.

Potruga za terorističkom ličnošću ili načinom razmišljanja je značajno područje istraživanja i danas. Izraz teroristički način razmišljanja je problematičan jer podstiče zaključak da teroristi nisu normalni ljudi. Naprotiv, teroristički akti su nesumnjivo kraj lanca događaja koji dostižu značaj, samo uz pomoć uvida. To podrazumeva usredsređivanje na sam događaj, na to kako se teroristi ponašaju u to vreme i kako razmišljaju.

Istraživanja su takođe pokazala da teroristi imaju viši nivo agresije i niži stepen prepoznavanja emocija.

Nove studije sada tvrde da je loše moralno rezonovanje, ono što definiše teroriste. To iskrivljeno moralno rezonovanje je u shvatanju da ciljevi opravdavaju sredstva, što je ujedno i znak terorističkog načina razmišljanja.

Ne postoji naučna podrška ideji da su teroristi psihopate ili da imaju bilo kakav poremećaj ličnosti. U stvari, psihopatološka ponašanja su verovatnije imanentna sa terorističkim planom, a oslanjaju se na posvećenost, motivaciju i disciplinu.

Ako se pitamo šta motiviše pojedince da se pridruže redovima *nasilnih ekstremista*, možda bi odgovor bio u osnovnim ljudskim potrebama, nevedenim u ovom tekstu.

Psihološki dokazi ukazuju da potraga za značenjem zaista može biti važan pokretač ekstremističkog ponašanja.

Pozivajući se na Eriksonovu teoriju o formiranju identiteta, neki autori podržavaju tezu da se teroristi svesno opredeljuju za negativan identitet, koji podrazumeva namerno odbacivanje ponašanja, koja porodica i društvo smatraju poželjnim. Osim toga, opredeljuju se za kriminalno delovanje iz osećanja besa i bespomoćnosti kao i zbog nepostojanja željene alternative.

Mihelič navodi da je jedna od uticajnih teorija o psihološkim korenima terorizma teza o frustraciji i agresiji. Uzroke nasilja, ova teorija zasniva na stanovištu da je agresija posledica frustracije i da frustracija uvek rađa agresiju.

Istina je da su teroristi uglavnom ljudi koji se osećaju otuđenima od društva, odani svom političkom ili verskom uzorku i ne smatraju svoje nasilno delo zločinom. Lojalni su jedni drugima, kažnjavaju svoje neverne članove strožije od svojih neprijatelja, lukavi su, vešti koji svoj posao rade neumoljivo, inicijativno i bez straha.

Pitanje motivacije između ideologije, politike i siromaštva ima za odgovor da u tome učestvuju sva tri faktora, ali u različitoj razmeri.

Lična psihološka motivacija teroriste proizlazi i iz ličnog nezadovoljstva sopstvenim životom i čvrstog uverenja da samo pripadnošću terorističkoj organizaciji može da se ostvari sopstveni cilj.

Uz to, teroristi su uvereni da su ljudi izvan terorističke organizacije njihovi neprijatelji. To uverenje je toliko jako da sa lakoćom dehumanizuju žrtve svoje akcije i ne osećaju grižu savesti posle izvedenih terorističkih akata.

Miler je među prvima nastojao da opiše karakteristike teroriste pojedince. U zajedničkoj studiji s Rassel-om, oni su stavili akcenat na sledeće atribute koji se vezuju za ličnost teroriste: obrazovanje, profesija, socioekonomsko poreklo, ideologija, bračno stanje, mesto zapošljavanja, fizički izgled i seksualni život. Po njima teroristi su zdravi i jaki individualci, neupadljivog spoljašnjeg izgleda, koji fizičke predispozicije nastoje da poboljšaju intenzivnim treninzima i obukama. Oni su osrednje visine kako bi se lakše stapali u gužve i ne žele da se eksponiraju. Njihov izgled je neupadljiv, govore i ponašaju se kao normalni, obični ljudi, lako se transformišu i nije im strano podvrgavanje plastičnoj hirurgiji kako bi избегli policijske poternice.

Crenshav potvrđuje normalnost terorista, koja je potvrđena ograničenim podacima.

U vezi sa specifičnošću terorizma *u ličnosti bombaša samoubice*, postoji isti zaključak, da nema tipičnog profila.

Reuter ističe, da su nekada prvi bombaši samoubice bili izolovani, mladi, siromašni, ultrareligijski ljudi sa malo nade ili perspektive za budućnost, ali to više nije tačno. Danas, bombaši samoubice su iz svih slojeva života i delova zajednice.

Zato je žarišno pitanje, koje ovo empirijsko otkriće o normalnosti terorista uopšte vodi do toga da razmotrimo kako profilisanje može biti korisno, kada je u pitanju pokušaj preciziranja terorista.

Uprkos ovoj očiglednoj poteškoći u profilisanju normalnih ljudi kao terorista, ne znači da je profilisanje malo ili nimalo važno za razumevanje terorizma. Ono zavisi od fokusa profilisanja. Tvrdi se da je korisnije usredsrediti se na profilisanje procesa terorizma, a ne na samo njegovu perspektivu.

U prošlosti je većina terorista bila neoženjena, /statistički podaci o hapšenjima/, 75 do 80% terorista su samci, obzirom da teret porodičnih odgovornosti sprečava terorizam, jer ometa potrebe terorista za mobilnošću, fleksibilnošću, inicijativom i potpunom posvećenošću revolucionarnom uzroku.

Teroristi uglavnom imaju više od prosečnog obrazovanja. Vrlo malo zapadnih terorista nema obrazovanje ili nepismenost, dok dve trećine članova terorističke grupe ima neki oblik univerzitetskog obrazovanja. Visoko obrazovanim se obično daju rukovodeće pozicije, bilo na ćelijskom ili na državnom nivou.

Međutim, profesije regruta se umnogome razlikuju.

Neki istraživači su ranije stvorili psihološki profil za teroriste koristeći podatke bivših terorista koji su postali obaveštajci, koji su promenili svoju političku vernost ili su uhapšeni.

Ferracuti je sproveo takvu studiju terorista analizirajući karijere i ličnosti uhapšenih terorista, prikupljajući informacije o demografskim varijablama i koristeći psihološke testove za konstrukciju tipologije. On je takođe identifikovao većim delom nedostatak psihopatologije i primetio je slične osobine ličnosti, sugerirajući osnovnu podelu između ekstravertovane ličnosti i neprijateljskih neurotika.

Ranijim aktivnostima autora, utvrđeno je da je prosečna starost aktivnog terorističkog člana bila između 22 i 25 godina i da su bili neoženjeni.

Međutim, Hudson ocenjuje da je starosna granica pripadnika mnogih terorističkih grupa opala osamdesetih, jer različite grupe koriste dečake u dobi od 14 do 15 godina, prijemčivije za uputstva, privlače manje pažnje, više su podložni regrutovanju. S druge strane su deca, koja su bila svedoci etničkih, političkih i verskih ubistava, pa na taj način vide nasilje kao jedini način za rešavanje problema.

Ali, dodaje Horgan da ostaje činjenica da psihologija terorizma nije dovoljno napredna, da je malo je empirijskih dokaza koji podržavaju postojeće konceptualne modele, koji su često ograničeni na određene ekstremističke grupe i ideologije.

U svakom slučaju, napori da se napravi profil tipičnog teroriste imali su mešovite uspehe, pošto pretpostavka postojanja terorističkog profila nije dokazana. Ostaje činjenica da su njihove ličnosti i karakteristike različite, kao što je različita i opšta populacija. Postoji i opšti dogovor psihologa da specifična psihološka osobina koja bi se mogla koristiti za opisivanje terorističke ličnosti, ne postoji i da se stereotipi se moraju odbaciti.

Profil savremenog teroriste

To su uglavnom samci, starosti od 22 do 24 godine, sa najmanje delimičnim univerzitetskim obrazovanjem najčešće iz humanističkih nauka, /prava, medicina, novinarstvo, nastava i inženjersko tehničko zanimanje/.

Današnji terorista potiče iz bogate porodice, srednje ili više klase koja uživa društveni ugled.

Regrutovani su na univerzitetima, gde je većina bila izložena idejama marksizma ili drugim revolucionarnim teorijama. Uprkos marksističkoj motivaciji koja je služila za njihovo delovanje, veruje se da većina savremenih terorista zadovoljava svoj nagon iz frustracije pomešane sa anarhističkim ili nihilističkim idejama.

Oni se uključuju u opšte operativne aktivnosti, iskazuju uključenost, tehničku obučenost, i sve veće operativne i liderske uloge.

Vrlo malo zapadnih terorista nema obrazovanje ili nepismenost.

Hudson dodaje da u pogledu fizičkih karakteristika, teroristi su generalno zdravi i snažni, prosečnog i neupadljivog izgleda i ponašanja. Obično su srednje visine, bez neobičnih fizičkih karakteristika, koje bi mogle olakšati njihovu identifikaciju. Njihova odeća i kosa su takođe obično neupadljivi. Pored svog normalnog izgleda, ponašaju se i govore kao prosečna populacija. Ako lice terorista nije poznato, malo je verovatno da bi se osumnjičeni mogao izdvojiti iz gomile, na osnovu fizičkih karakteristika.

Terorističke grupe

Zaključak mnogih autora je da terorizam predstavlja, pre svega, grupnu aktivnost kojoj je zajednička ideološka posvećenost i solidarnost, što su važnije determinante terorističkog ponašanja, od individualnih karakteristika.

Raznolikost terorističkih grupa je u različitom nacionalnom, sociokulturnom poreklu i ciljevima, ali se skreće pažnja na opasnosti generalizacije i razvoja profila članova određenih grupa ili terorista uopšte.

Veliki broj terorističkih grupa smatra da su njihovi članovi izabrani, odabrani ili posebni, dok se oni van grupe smatraju nižom rasom. Uopšteno govoreći, uočljiva je ekskluzivnost.

Pored toga, a u praksi, terorističke grupe su totalitarne u kontroli ponašanja svojih članova, a u ideologiji i u pogledu na svet ispoljavaju fanatizam i ekstremizam. Njihovi pripadnici moraju iz korena promeniti stil života, do potpunog rušenja prethodnih navika. Ulaskom u terorističku grupu za njih više nema porodice, prijatelja, radnog mesta, sve se podređuje cilju grupe.

Motivacione kategorije opredeljuju terorističke grupe u pravcu realizacije njihovih ciljeva, a neke od zajedničkih motivacionih kategorija su separatističke, etnocentrističke, nacionalističke i revolucionarne.

Kada je u pitanju sistem organizovanja savremenog terorizma uočavaju se dva tipa: sistem trojki i petorki i sistem ćelija i/ili ogranaka. Terorističke organizacije su u „dubokoj“ ilegali, te zbog toga poseban akcenat stavljaju na zaštitne mere tajnog delovanja, kako ne bi došlo do otkrivanja njihove delatnosti.

Terorističke vođe i dalje koriste klasični piramidalni tip organizacije. On u terorističkim organizacijama zahteva postojanje specijalnih oblika i kanala komuniciranja /i veze/ sa neprikosnovenim donošenjem odluka i zapovesti od strane vođe, koje se besprekorno moraju poštovati i sprovoditi, a koje su u skladu sa postavljenim ciljevima konkretnog vida terorizma. Savremena teroristička organizacija uveliko koristi mrežni /net i web/ i klaster tip menadžmenta, a u okviru tajnih ili „prikrivenih“ terorističkih akcija i operacija koriste sistem bez terorističkog vođe.

Danas se uglavnom uočavaju dva tipa komandovanja i kontrole u organizacijskoj strukturi terorističke grupe: centralizovani i decentralizovani.

Praksa karakteristična za međunarodni terorizam /transnacionalni, međudržavni/ ukazuje na to da se u savremenim oblicima terorizma koristi i saradnički metod.

Novi tipovi i tehnike terorista, podrazumevaju da teroristi danas koriste liberalnije metode i sve više decentralizuju sistem rukovođenja i komandovanja, što im daje prednost u odnosu na metu napada.

Terorističke mreže su obično kreirane u nekom geometrijskom obliku, i svaka ima neke svoje karakteristike, a danas u savremenom terorizmu postoje: lančana, točak, zvezda mreža, mreža svih kanala i hibridna mreža, koja praktično predstavlja kombinaciju različitih mreža.

Struktura organizacije religijski fundiranog terorizma je specifična, jer su duhovni vođa /ili pak savet religijskih vođa/ na čelu organizacione strukture religijski zasnovanog terorizma. Duhovni vođa je harizmatična ličnost. On pravi duhovni i politički plan terorističke grupe. Kao lider ima direktnu komunikaciju sa „javnim krilom“ grupe /sa političkom partijom/, ali zadržava puteve tajne komunikacije sa odeljkom operativaca /terorista/.

Na čelu organizacije političkih terorista je politički lider /vođa/, takođe harizmatična figura koji postavlja sveukupne ciljeve grupe. Na hijerarhijskoj lestvici ispod njega nalazi se zamenik ili oficir za operacije, koji izvršava i/ili dodeljuje zadatke /sprovodi naređenja/ od lidera. Oficir za veze u operacijama, koji je ispod oficira za operacije, prenosi tajna naređenja vođstva operativcima koji će izvršavati tajne napade.

Struktura organizacije kombinovanih ćelija može biti korištena od strane terorista bilo koje ideologije. Kombinovana ćelija može imati jednog teroristu-samostalnog vuka-, ili malu grupu terorista koji deluju zajedno. Ovakav sistem je široko korišćen od strane terorističkih grupa. Savremene terorističke mreže podržavaju nezavisne kombinovane ćelije.

Savremena teroristička organizacija, u zavisnosti od tipa organizacijskog sistema i načina na koji se vrši planiranje i izbor ciljeva, metoda, snaga i sredstava u terorističkoj organizaciji, traži adekvatnu opremljenost i ogromna finansijska sredstva.

Terorističke vođe

Terorističke vođe se opisuju kao odlučni i dominantni, harizmatični i šarmantni. Oni su u stanju da svoje sledbenike ubede da napuste porodicu, posao, karijeru i prijatelje, te da slede samo njih, a na kraju, u većini slučajeva vođe kontrolišu novac, imovinu i živote svojih sledbenika.

Na osnovu svog rada sa raznim zapadnonemačkim teroristima, nemački psiholog Sullvold je terorističke vođe podelio u dve grupe osobina ličnosti: ekstravertirani i neprijateljski neurotičari. Ekstrovertirani ljudi su nestabilni, suzdržani, nepromišljeni, sebični i ravnodušni, ne obaziru se na posledice svojih postupaka, a neurotičari mržnje imaju brojne karakteristike paranoične ličnosti, ne podnose kritike, sumnjičavi su, agresivni i odbrambeni, ali i veoma osetljivi na spoljna neprijateljstva.

Teroristički vođe su uglavnom starije životne dobi.

Stručnost starijih članova i vođa je u obliku intelektualca, poput lekara, bankara, pravnika, inženjera, univerzitetskih profesora i političara...

Sullvold tvrdi da su vođe u osnovi uticajni, nikad zadovoljni i emocionalno nezasićeni. Žele se dokazati, žele da im se dive u cilju povećanja njihove moći, te kao takvi neprestano traže i druge načine izražavanja svoje moći.

Borum dodaje da efikasni lideri moraju istovremeno da izvršavaju misiju grupe kao i procese i odnose unutar nje. Što se tiče efikasnog vođstva grupe, jasno je da ne postoji samo jedan pravi način u svakom trenutku, te vođe moraju imati sposobnost da menjaju stvari u odnosu na spoljne događaje.

Vođa mora imati sposobnost da jasno izrazi viziju i misiju grupe, da brani ideologiju i da autoritativno održava stabilnim i čvrstim duh tima.

Vođa takođe mora biti u stanju da podučava i razgovara sa drugima o principima ideologije i da brzo utiša sve sumnje i neverice.

Druga važna uloga lidera je uspostavljanje i održavanje organizacione međučlanske rutine. Uloga lidera je da regrute nauče određenim vrednostima, koje je grupa usvojila.

On mora preuzeti glavnu odgovornost pružanja strukture okoline i rutine, kojom smanjuje anksioznost i olakšava poslušnost članova, posebno kada izvođenje nekih zadataka postane gotovo mehaničko. Vođa se takođe fokusira na određenu rutinu za održavanje osećaja povezanosti i jednakosti u grupi.

Njegova ključna uloga je da usmeri motivaciju i svrhu sledbenika, bez obzira na njihovu ideološku posvećenost u ranim fazama organizacije.

Jednom kada se članovi pridruže organizaciji, lider mora pratiti, menjati političke i psihološke podsticaje, kako bi utvrdio da li još uvek zadovoljavaju potrebe mladih regruta i da li su dovoljno snažni da održavaju koherentnost i odanost članova.

Borum naglašava da, kako bi održao grupu i regrutovao nove članove, lider takođe može promeniti svrhu organizacije.

Ukoliko se dese sukobi u terorističkoj grupi, on mora biti u stanju da preusmeri sukobe na spoljne ciljeve. Sukobi u grupi ugrožavaju grupnu koheziju i identitet, pa je uloga lidera da preusmeri agresiju prema spoljnim ciljevima. Isto tako je i s napetostima i neprijateljstvom unutar grupe gde vođa mora ovu energiju usmeriti prema spolja na protivnike, **te je** taj način koristi za postizanje zajedničkog cilja.

I poslednje, ali ne najmanje bitno, za uspešan rad terorističke grupe, uloga lidera je da održava akciju održavajući grupnu aktivnost. Ukoliko to ne radi, u slučaju predugog zastoja, može izgubiti kontrolu nad svojim sledbenicima. Kao što je ranije rečeno, periodi neaktivnosti predstavljaju veliku ranjivost i pretnju terorističkim organizacijama. Vođe održavaju budnost grupe uopšte i budnost grupe na opasnosti od neprijatelja. U protivnom, postoji rizik cilju misije i čitavom postojanju grupe. Konstantno održavajući akcije i planiranje, vođe vode računa da se pažnja grupe usmeri ka spolja.

Profil terorističkog vođe

Ličnost terorističkog vođe nepokolebljiva, posvećena i nepoverljiva. Vođa često projektuje svoje lične greške i slabosti na druge, pripisuje, svojim psihološki primarnim

odbrambenim mehanizmom, zle namere onima koji se sa njim ne slažu, uveren je u svoju pravednost.

Vođe su prirodno harizmatične sa hipnotičkim mogućnostima, spoljni izgled im je upadljivo skroman, poistovećeni su sa velikim revolucionarnim ličnostima, provode puno vremena sami i uživaju u intrigantnom fantastičnom životu, vaspitani su da bi kontrolisali ljutnju, izgledaju vrlo mirno i promišljeno, žive čistim životom bez poroka, imaju neumoljiva uverenja.

Tipično je da je takav vođa samouveren, obrazovan, iskusan, vešt u rečima i inteligentan. Harizma pruža vođama emocionalnu privlačnost kojom može nagovoriti članove da preduzmu akcije, da budu poslušni i odani.

Formula za potencijalne terorističke vođe je zbir besa, govornih veština i lukavstva.

Njihovi sledbenici su uglavnom mladi, /stari i žene nisu isključene/, koji se osećaju izgubljeno i traže smisao u životu, mogu dostići visok status, ali se interno osećaju neadekvatnim, zapostavljenim, neusaglašeni su, projektuju svoje fantazije u vođu.

Žene-teroristi

Njihova prednost u tome da su više osetljivi i manje sumnjivi u očima pripadnika obezbeđenja, te često mogu ući u područja ograničena na muškarce, glumeći suprugu ili majku.

Žene teroristi, često samovoljno uzimaju učešće u terorizmu i s jednakom agresijom kao i muškarci.

Za razliku od muških terorista, motivacije žena-terorista su složenije, višestruke i stimulisane na različitim nivoima. U ovim motivacijama su kombinacija ljutnje, tuge, želje za osvetom, nacionalistička i verska stremljenja. To u ovoj ulozi predstavlja složen spoj ličnih, političkih ili religijskih faktora koji ih pokreću u različitom vremenu iz različitih podsticaja.

Žene-teroristi potiču iz mnogih kultura u kojima je politika ranije bila domen muškaraca, pa su žene bile iz nje isključene ili se smatralo se da ih politika ne interesuje. Ova zablude je uslovlila da su žene-teroristi moraju više nego muškarci, da dokazuju svoju lojalnost i predanost političkim ciljevima, moraju da braći po oružju da dokažu i da su hrabre, kompetentne i da se neće predomisлити ili zakazati.

Obzirom da se one odriču mnogobrojnih životnih stvari, mala je verovatnoća da će se pokolebati, kada su već u organizacijama. Nakon odricanja, žene-teroristi nemaju šta da izgube. Ta činjenica podstiče fatalizam, očaj i ravnodušnost prema sebi i drugima, što obeležava put ka radikalizmu.

Fundamentalizam žena-terorista je složen obzirom da se fokusira i na očuvanje patrijarhalne moći, dok istovremeno postoje žene koje tu patrijarhalnu veru žele da iskoriste kako bi se same emancipovale, pa na tom putu su spremne i na terorističke činove.

Bloom navodi razloge koji žene vode terorizmu i ostajanju u organizaciji ili odlučivanju da postanu operativci prve linije:

- osveta za smrt bliskog člana porodice najčešće se navodi kao ključni razlog za umešanost žene u teroristički akt;

- jedan od dobro utvrđenih motiva je da žene voljnim terorističkim mučeništvom žele da se iskupe i oslobode svojih grešaka. Mnoge žene koje su bile teroristički aktivne imale su sumnjivu misterioznu prošlost koju je trebalo „očistiti“ terorističkim aktivnostima;
- odnosi i partnerstva su takođe presudni u razumevanju motivacije žena terorista. Najbolje predviđanje da će žena učestvovati u terorističkom nasilju je odnos ili srodnost s poznatim teroristom. Odnos ili srodnost ženama pruža upoznavanje i ulazak u organizaciju, koja koristi porodične veze da bi proverila nove regrute i zaštitila se od potencijalne državne infiltracije;
- učešćem u nasilju žene su prezentovale podjednaku predanost i posvećenost cilju kao i muški članovi. U nekim kulturama žene teroristi, odabirom smrti su ubeđene da će imati značajan uticaj u zajednici.

Inventivnost i uviđavanje, apsolutne veštine i domišljatost naročito su vidljive kod ovih žene. Najvažnije osobine koje žene unose u terorističku grupu su praktičnost i korisnost.

S druge strane, prednost ženskih terorista je u tome da je njihov teroristički napad manje očekivan, a služi i kao dodatni element iznenađenja. Posvećenost, snaga i bezobzirnost, otpornost, brzina...su njihove karakteristike na ovom polju, te mogu biti opasnije od muškaraca.

Kriminalistički i psihološki značaj savremenog kriminaliteta

Danas je moguće govoriti o globalizaciji i na nivou kriminala, posebno na nivou organizovanog međunarodnog kriminala.

Savremeni kriminal ne pokazuje granice, a kriminalne grupe iz jedne zemlje lako se povezuju sa sličnim grupama ili organizacijama drugih zemalja, što je jedna nova dimenzija u kriminalnom svetu.

Izvršiocima savremenog kriminala uspešno koriste nove trendove ekonomskog, tehničkog i drugog razvoja, te različitim metodama ostvaruju svoje ciljeve. Kao rezultat rečenog, uslovi za proizvodnju droge, trgovinu ljudima, ropstva žena, zlostavljanje dece, krijumčarenje/naročito krijumčarenje oružja/ je kontinuirano i veoma otporno suprotstavljaju ovim oblicima kriminaliteta.

Profesionalni kriminalitet se sastoji u vršenju različitih vrsta krivičnih dela u vidu stalnog zanimanja, najčešće imovinskog koji služi kao izvor stalne ili povremene, osnovne ili uzgredne zarade. Profesionalno se vrše krađe, prevare, falsifikati, organizuje prostitucija, trguje opojnim drogama...

Osobe koje vrše ovaj kriminal poseduju određene specifičnosti koje ih izdvajaju iz mase izvršioaca drugih krivičnih dela. Njihove osnovne karakteristike su ciljevi za sticanje velikih novčanih zarada, nepostojanje osećaja krivice i svesnost protivpravnosti ovih krivičnih dela i njegovih mogućih posledica.

Ovi izvršiocima nisu asocijalne osobe, koje se kao kod klasičnih kriminaliteta služe nasiljem. To su ugledni članovi društva, regrutuju iz legitimnih službi i iz priznatih zanimanja. Odlikuje ih visoka profesionalnost, usavršenost metoda, dinamičnost i

prolagođavanje. Zapaženi su u svim institucijama lokalnih samouprava, oblasti prava, medicine... zbog čega se teško otkrivaju.

Kada neki od njih, imaju za cilj sticanje velikih novčanih zarada, "specijalizuju" se za vršenje samo određenih krivičnih dela.

Generalno, oni u ranijoj mladosti nisu bili delikventi i nemaju postepenu kriminalnu karijeru.

Profesionalni kriminalitet ima dve podvrste: organizovani kriminalitet i kriminalitet belog okovratnika. Zajednička tačka im je narušavanje principa slobodnog tržišnog poslovanja.

Danas, u vremenu razvijenih komunikacija, *organizovani kriminalitet* predstavlja jednu od najinteresantnijih tema, tema koju susrećemo u svakodnevnom životu. Kažu da sve zemlje sveta i sva društva su pogođeni njegovim delovanjem i da su u početku postojali pokušaji negiranja postojanja ove pojave. Danas se postojanje organizovanog kriminaliteta više ne može negirati obzirom da je on jedna od najvećih pretnji savremenoj civilizaciji, pretnji koja sve više teži da poprimi svetski značaj i da ugrozi opstanak čoveka, ekonomske, privredne i finansijske sisteme, životnu sredinu, kao i sama dostignuća i vrednosti ljudske civilizacije.

Samim tim, on predstavlja ne samo ozbiljan, već i nedovoljno vidljiv i nepotpuno istražen društveni fenomen.

Organizovani kriminal ima specifičnu fizionomiju, višeslojnost, prirodu i intenzitet društvene opasnosti. Pristup ovom problemu menja se, menjanjem opštih prilika u svetu.

On je jako složena i dinamična pojava, sa mnoštvom pojavnih oblika, koja se stalno menja i prilagođava aktuelnim promenama u društvu. Zakonske regulative država koje se odnose na organizovani kriminalitet se razlikuju i zbog toga što se u svakoj državi organizovani kriminalitet javlja u različitom obliku i različitim intenzitetom. Ovo zavisi od društvenih i političkih prilika u jednoj zemlji koji pogoduju vršenju različitih kriminalnih delatnosti.

Sprega organizovanog kriminala, terorizma i politike poseduje kapacitete kojima može da ugrožava nacionalnu bezbednost Republike Srbije, pa i bezbednost čitavog regiona.

Oblici u kojima se pojavljuje organizovani kriminal /trgovina ljudima, drogom, oružjem, korupcija, pranje novca, šverc cigareta, automobila, sajber kriminal.../ i njegova složenost je navela autore i državne organe da umesto precizne definicije organizovanog kriminala, daju radnu definiciju tog pojma i na taj način identifikuju njegova strukturna obeležja.

Eliot smatra da organizovani kriminalitet u svom sadržaju, pored organizovanosti, planiranja, podele zadataka, discipline i odgovornosti unutar kriminalne organizacije /čiji je cilj ostvarivanje dobiti i profita/, obuhvata i određenu vezu sa državom i pojedinim njenim organima, u vidu saradnje organa koji primenjuju zakon sa onima koji ga ne poštuju i žele da ga izigravaju.

Organizovane kriminalne grupe imaju deset ključnih odlika: učestvovanje više od dvoje ljudi, postojanje određenih uloga, delovanje u dužem ili neodređenom periodu, korišćenje nekih oblika discipline ili kontrole, vršenje težih krivičnih dela, korišćenje nasilja i

drugih sredstava zastrašivanja, korišćenje trgovinskih struktura ili struktura sličnih poslovnim, umešanost u „pranju novca“, vršenju uticaja na pravosudne organe, upravu, medije, privredu i težnji za profitom ili moći.

Kriminalitet belog okovratnika

Kao poseban oblik profesionalnog kriminaliteta je kriminalitet belog okovratnika.

Njegova definicija ukazuje da je to kriminalitet izvršioca koji u okviru svog zanimanja imaju visok i prestižan društveni status. Učesnici ovog kriminaliteta su poslovni ljudi, činovnici i lica koja imaju poseban društveni status, vlast, uticaj i moć.

U širem smislu to je vrsta kriminaliteta koji se vrši zloubotrebom legalnog zanimanja.

Izvršioc kriminaliteta belog okovratnika vrši prevare u oblasti poslovnih operacija, na berzama, sumnjivim transakcijama, nameštenih ilegalnih trgovina, transakcijama valutom i menicama, lažnim računima, prevarama u osiguranju, malverzacijama u vezi sa utajom poraza, direktnim i indirektnim oblicima korupcije....

Kada se govori o osnovnim karakteristikama kriminaliteta belog okovratnika, njegovoj posebnosti i onome što ga razdvaja od drugih kriminaliteta, na prvom mestu bi bio, već pomenuti, društveni status i pozicija izvršioca, faktička zaštićenost od progona i kažnjavanja, oblast u kojoj se vrši ovaj oblik kriminaliteta /bankarstvo, osiguranja, transport, trgovine na veliko, oblast politike i javne uprave, inspekcijski i poreski poslovi, policijski, carinski organi.../.

Zbog navedenog, teško je uopšte prepoznati da se radi o kriminalnim aktivnostima, jer kriminal potiče od osoba od kojih se to ne očekuje i dešava se u okolnostima koje ogromnoj većini društva nisu poznate.

Beli okovratnici ne ostavljaju tragove iza sebe. Kod njih glavni problem je sakrivanje činjenica sa ciljem da se delo nikada ni ne otkrije upravo zato što je njihov identitet opštepoznat. Zbog navedenog, kao direktna posledica načina i okolnosti izvršenja dela, ovo je tamna brojka kriminaliteta.

U odnosu na gore rečeno, ono što ovaj tip kriminaliteta čini posebnim, su njegove karakteristike po kojima se razlikuje od ostalih i koje ga čine „gotovo nevidljivim“, pa je njegovo otkrivanje vrlo teško, a dokazivanje još teže, ponekad skoro nemoguće.

Kriminalitet belog okovratnika, kao „nekonvencionalni“ tip, odlikuje odsustvo žrtve. Radi se o odsustvu direktne, opipljive, očigledne žrtve, dok posredno ovaj kriminalitet izaziva ogromne, najčešće materijalne žrtve.

Sledeća bitna razlika je u načinu i okolnostima u kojima se vrši i sledstveno tome težini otkrivanja i dokazivanja.

Profil izvršioca kriminala belog okovratnika

Stojanović upućuje na to da izvršioc kriminala belog okovratnika potiču iz najviših, viših i generalno materijalno dobrostojećih slojeva društva. Njihov paravan predstavljaju legitimni poslovi preko kojih se vrši „pranje novca“ stečenog kriminalom. Kako postaju sve bogatiji, predstavljaju se kao biznismeni ili ulaze u politiku, tako dolaze do tog društvenog statusa i prestiža koji se javlja kao osnovna odlika kriminaliteta belog okovratnika, što im u

krajnjem slučaju pomaže da izbegnu otkrivanje i kažnjavanje. Kao i u slučaju organizovanog kriminaliteta, nelegalne aktivnosti se prepliću sa potpuno legalnim, te otežavaju otkrivanje prave slike.

U gore navedeno ubrajaju se i ljudi na vlasti, obzirom da je politika jedna od oblasti gde je ovaj tip kriminaliteta najviše raširen. Radi se dakle o ljudima na pozicijama sa kojih mogu kontrolisati ekonomske, privredne i političke tokove. O sebi stvaraju sliku uglednih poslovnih ljudi koja ostavlja snažan utisak na društvo. Takav položaj sa sobom nosi određene privilegije koje se ogledaju u stvaranju poznanstava i veza koji svoj epilog imaju u faktičkom imunitetu. U ovom slučaju, njihova kriminalna aktivnost biće okarakterisana kao „korisna malverzacija“. Takva ličnost neće dozvoliti da se nađe pod istragom, a ako se to i desi neće biti kažnjena ili će kazna biti simbolična, upravo zahvaljujući uticaju koji ima.

Ako se desi da budu osuđeni i da izdrže kaznu beli okovratnici neće biti stigmatizovani od strane društva, već će se jednostavno vratiti na pozicije u tom istom društvu, čak i na političkoj ili poslovnoj sceni koje su ranije zauzimali.

Takve osobe su po pravilu stručnjaci u svojoj oblasti i zahvaljujući tome mogu vešto balansirati na granici između legalnog i ilegalnog. Ilegalno mogu prikazati kao legalno, a nemoralno i neetičko ponašanje, mogu provući kao legitimno.

Dakle, kriminalitet belog okovratnika obuhvata ponašanja u sivoj zoni između kažnjivog, nedostojnog i nemoralnog.

Oni, sebe ne prihvataju kao kriminalce, prividno se pridržavajući zakona ili se bore za primenu istog. Razlog za to leži u statusu i moći koju imaju, te ukoliko budu otkriveni i procesuirani, ne prolaze kroz krivični postupak na način kako se to čini sa ostalim kriminalnim izvršiocima.

Kako na sebe ne gledaju kao na kriminalce, tako ne osećaju krivicu. Oni racionalizuju svoje poteze, a na prevaru gledaju kao na ostvarivanje dominacije nad ostalima, smatrajući da koriste prednosti koje donosi pozicija koju imaju. Rukovodeći motivi su bezobzirna pohlepa i potreba za luksuzom, a ne ugroženost egzistencije kao kod sitnih kriminalaca. Čak ni javnost ne gleda na njih kao kriminalce, zahvaljujući medijima preko kojih takođe mogu ostvariti uticaj.

U ovaj tip kriminaliteta ne spadaju dela nasilja, već samo dela u navedenim oblastima u vršenju službenih dužnosti i obaveza.

Visokotehnološki kriminalitet

Kompjuterski kriminalitet, kao vid organizovanog kriminaliteta, nastao je sa razvojem kompjuterske tehnike i računarskih mreža. Reč je, naime, o kriminalnoj aktivnosti koju odlikuje niz specifičnosti u odnosu na druge vrste kriminalnih delovanja: velika dinamičnost, stalno širenje na nove oblasti, težina posledica /imovinskog, ali i nematerijalnog karaktera/, velika tamna brojka, otežano otkrivanje i dokazivanje, specifičan profil učinioaca, velike mogućnosti za prikrivanje izvršenih krivičnih dela, a sve je uzrokovano ambijentom u kojem se ova krivična dela vrše.

Ambijent krivičnih dela kompjuterskog kriminaliteta karakteriše visoka koncentracija na malom prostoru prethodno proverenih i uređenih podataka, dostupnih kako ovlašćenim tako i neovlašćenim korisnicima, znatno proširen prostor kriminalnog delovanja koji ne

zahteva prisustvo izvršioca na mestu izvršenja krivičnog dela, kao i skraćeno vreme kriminalnog delovanja obzirom na automatizovani ambijent. Na taj način, vreme potrebno za izvršenje krivičnog dela skraćuje se na delove sekunde, što stvara dodatne komplikacije u otkrivanju ove delatnosti.

Kompjuterski kriminalitet, takođe, karakteriše stabilnost rizika, s obzirom da se jednom izgrađen modus može veoma dugo koristiti, sa potpuno istim, niskim rizikom otkrivanja.

U ovim krivičnim delima novac je konstantna kategorija.

Njegovi oblici obuhvataju prevare, govor mržnje, krivična dela protiv intelektualne svojine, kao i proizvodnju, posedovanje i distribuciju spornog materijala.

Računarska tehnologija nudi neke nove i veoma sofisticirane mogućnosti kršenja zakona i stvara potencijal za činjenje tradicionalnih vrsta kriminala na netradicionalne načine.

Većina sajber krivičnih dela su po prirodi serijska, obzirom da ih izvršioци ponavljaju, a iz njihovog ponašanja se može izvući potpis i način rada. Primer za to je analiza pokazatelja -digitalnog mesta zločina-, važna metoda po pitanju klasifikacija kriminalističkih istraga, kojom se utvrđuje rad računara.

Long na osnovu motiva ovih krivičnih dela, izvršioce svrstava:

- izvršioce čiji čin korišćenja interneta za izvršenje krivičnog dela nije sporedan; i
- izvršioce koji namerno i svesno koriste internet da bi učinili krivično delo. Oni uključuju izvršioce, belce, hakere, kompjuterske izvođače, mrežne napadače i provalnike.

Poverljive informacije su faktori koji doprinose ovoj rastućoj opasnosti, jer glavni element sajber kriminala su informacije o vlasništvu, baze podataka o kupcima, baze podataka o proizvodima.

Da bi se napravio što precizniji profil prvi korak je; podeliti vrstu sajber kriminala u jednu od mnogih mogućih potkategorija.

Insajderski sajber kriminal se generizuje u četiri glavne kategorije:

- špijunažom u kojoj osobe koje je vrše budno prate i tajno posmatraju aktivnosti drugih, jer žele dobiti poverljive informacije o aktivnostima, planovima, metodama raznih organizacija ili osoba. Zbog gore navedenog mogu biti zaposleni od strane konkurenta, obučeni ili smešteni u organizaciju od interesa. Kada se to desi, postavljaju se u visoku organizacionu hijerarhiju, pa mogu biti deo menadžerskog tima ili višeg rukovodećeg osoblja. Tada postaju izvrsni izvori tajnih podataka. Oni su mirni i obični ljudi koji se u svakodnevnom životu brinu o onome što govore i kako izgledaju, pokušavajući da se stope s ostalima;
- krađom vrednih informacija organizacije, koje se kasnije prodaju, bave se izvršioци koji su mladi ljudi od 20 ili 25 godina, još uvek u niskoj hijerarhiji organizacije. Ako imaju preko 35 godina, spadaju u osoblje višeg rukovodstva. Oni su uvereni u svoje postupke, osećaju se ugodno u svom položaju, njihov motiv je pohlepa i glad za novcem;
- saboteri nisu neophodno zaposleni u organizaciji. Oni mogu delovati iz daljine uz pomoć dobrog znanja rada kompjutera. Kao i špijuni, i oni su tajne osobe, te pokušavaju biti "nevidljivi". S druge strane, saboter može biti i osoba koja je otpuštena, pa u svojim delima a zbog ličnih motiva /osvete, unapređenja, zanemarivanja/, šteti organizaciju;

- lična zloupotreba organizacijske mreže je slična saboterima i špijunima, motivi su im, isključivo sopstvena korist.

U odnosu na gore navedeno, teško je izgraditi profile za svaki oblik sajber kriminala, jer se svaki oblik vrši pod različitim okolnostima i različitim motivima, koji su u središtu ovog krivičnog dela.

Postoje mnogi stereotipi o tome kakvi su izvršioci sajber kriminala.

Neki od stereotipa uključuju da su svi društveno neadekvatni ali sjajni, sjajni su u odnosu na tehničke veštine i znanje, imaju veoma visok IQ, muškarci su ili dečaci, tinejdžeri sa računarom, a nikada nisu nasilni.

Izvršioci mogu biti daleko od mesta na kome vrše krivično delo, obzirom da oni biraju mesto na kome će se nalaziti u to vreme. U skladu s tim, krivično delo ne zahteva fizičko prisustvo, jer se program može vremenski podesiti.

Informacije se mogu krasti s mnogobrojnih izvora, sa glavnog i sa rezervnog servera koji poseduje potpunu kopiju glavnog servera i sa veb stranice koja prikazuje podatke krajnjem korisniku.

Bez obzira na izbor metode izvršioca postoji velika šansa da krivično delo ostane nezapaženo, ukoliko informacije ne budu odmah objavljene. Sve informacije su na serveru mogu izgledati nedirnutе.

Žrtve ovog kriminala su obično organizacije i kupci tih organizacija. Zbog toga, u slučaju krađe podataka, podaci mogu biti povezani sa organizacijom ili mogu biti korisnička baza podataka s podacima poput brojeva socijalnog osiguranja, podataka o kreditnoj kartici, adresa...

Izvršioci mogu biti kompjuterski stručnjaci, računarski eksperti, programeri... mogu biti organizovana grupa koja razmenjuje informacije bez otkrivanja sopstvenih identiteta.

Prilikom njihovog profilisanja svi dokazi se procenjuju i uzimaju u obzir.

U ovoj vrsti kriminala nema fizičkih dokaza, nema DNK, otisaka prstiju niti bilo kakvog fizičkog prisustva. Stoga je mnogo teže pronaći značajne dokaze koji mogu dovesti do izvršioca.

Prilikom profilisanje, važan korak je viktimološki profil žrtve /organizacija ili kupac/.

Poslednji korak u profilisanju je karakteristika krivičnog dela ili izazov za samo delo.